

ТРАФИК на ХОРА и закрила на жертвите

– тенденции и отговори
на предизвикателствата

мониторингов доклад за периода 2017-2022 г.

Докладът е разработен от екип на фондация „SOS-семејства в риск“, по поръчка на Местната комисия за борба с трафика на хора-Варна и с финансовата подкрепа от дирекция „Превенции“ – Община Варна

Ръководният състав на Фондация „SOS-семейства в риск“ изразява благодарност към Дирекция „Превенции“ на Община Варна за инициативата и гласуваното доверие за изготвяне на настоящия доклад.

Също така, използва възможността да благодари на: Администрацията на Националната комисия за борба с трафика на хора за съдействието, представените данни, информация и обратна връзка;

Фондация „Асоциация Анимус“, Фондация „Български център за джендър изследвания“, Фондация „Кампания А21“ и Асоциация „Деметра“ за споделеното експертно мнение и предоставени данни от пряката работа с жертви на трафик в управляваните от тях услуги;

Екипите на Фондация „SOS-семейства в риск“ в приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертви на трафик в гр. Варна и гр. София и двата кризисни центъра за деца и пълнолетни в гр. Варна, за всеотдайната и усърдна работа през годините;

Всички неправителствени организации, които са членове на Сдружение „Алианс за защита от насилие, основано на пола“ за дългогодишното сътрудничество, обмен на опит и приемственост в оказването на подкрепа и помощ на жертвите на трафик на хора;

Не на последно място и с уважение към всички пострадали от престъплението „трафик на хора“ споделили своите истории, чрез които спомогнаха за представяне на реалността, такава каквато е, онагледиха направените констатации и подпомогнаха извеждането на препоръките в доклада.

СЪДЪРЖАНИЕ

Списък на съкращенията	4
РАЗШИРЕНО РЕЗЮМЕ	7
ВЪВЕДЕНИЕ	10
МЕТОДОЛОГИЯ	12
I. НАЦИОНАЛНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА	12
II. МЕХАНИЗМИ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ, ПРОИЗХОД И ПРОФИЛ НА ПОТЕНЦИАЛНИТЕ ЖЕРТВИ	16
1. Механизми на въвличане	16
2. Произход и профил на потенциалните жертви	19
III. ВЪНШЕН И ВЪТРЕШЕН ТРАФИК НА ХОРА. СТРАНИ / МЕСТА НА КРАЙНА ДЕСТИНАЦИЯ	25
IV. ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И МЕХАНИЗМИ ЗА КОНТРОЛ НА ЖЕРТВИТЕ	28
1. Форми на експлоатация	28
2. Механизми на контрол на жертвите	35
V. ПРИЛАГАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА НАСОЧВАНЕ И ПОДПОМАГАНЕ НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК	40
1. Стандартна оперативна процедура: идентификация и насочване на жертви на трафик на хора	41
2. Стандартна оперативна процедура: закрила и подкрепа	48
3. Стандартна оперативна процедура: социално включване (реинтеграция)	57
VI. ПРОГНОЗА ЗА БЪДЕЩИ ТЕНДЕНЦИИ. НЕОБХОДИМИ И / ИЛИ ВЪЗМОЖНИ ДЕЙСТВИЯ НА НАЦИОНАЛНО И МЕСТНО НИВО	70
ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА	79

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

АЗ	Агенция по заетостта
АС	Адвокатски съвет
АЛИАНС	Сдружение „Алианс за защита от насилие, основано на пола”
АНКБТХ	Администрация на Националната комисия за борба с трафика на хора
АСП	Агенция “Социално подпомагане”
БАН	Българска академия на науките
БЦДИ	Български център за джендър изследвания
ВКБООН	Върховен комисариат на ООН за бежанците
ГДБОП	Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“
ГДГП	Главна дирекция „Гранична полиция“
ГРЕТА	Група от експерти за борба с трафика на хора
ДБТ	Дирекция „Бюро по труда”
ДМСГД	Дом за медико-социални грижи за деца
ДСП	Дирекция „Социално подпомагане“
ЕК	Европейската комисия
ЕКПЧ	Европейска конвенция по правата на човека
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЖТХ	Жертва на трафик на хора
ЗБТХ	Закон за борба с трафика на хора
ЗЗДт	Закон за закрила на детето
ЗЗДН	Закон за защита от домашното насилие
ЗЗЛЗВНП	Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗПП	Закон за правната помощ
ЗПФКЖП	Закон за подкрепа и финансова компенсация на жертвите на престъпления
ЗСУ	Закон за социалните услуги
ЗУБ	Закон за убежището и бежанците
ЗЧРБ	Закон за чужденците в Република България
МЦРМП	Международен център за развитие на миграционната политика
МКБТХ	Местна комисия за борба с трафика на хора
МОМ	Международна организация по миграция
МС	Министерски съвет

НАП	Национална агенция за приходите
НК	Наказателен кодекс
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
НКБТХ	Национална комисия за борба с трафика на хора
НМН	Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик
НП	Наказателно производство
НПО	Неправителствена организация
НОП	Насилие основано на пола
НСлС	Национална следствена служба
НТЛБТХ	Национална телефонна линия за борба с трафика на хора
ОЗД	Отдел „Закрила на детето”
ОДМВР	Областна дирекция на Министерство на вътрешните работи
ООН	Организация на обединените нации
ОССЕ	Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа
ППИ	Полово предавани инфекции
ППРЖТХ	Приют за последваща реинтеграция на жертви на трафик на хора
ПРБ	Прокуратура на Република
„Приют”	Приют за временно настаняване на жертви на трафик на хора
ПТСР	Посттравматично стресово разстройство
РЗИ	Регионална здравна инспекция
РИО	Регионален инспекторат по образованието
РКС	Решение на конституционен съд
РСВ	Районен съд Варна
СЕ	Съвет на Европа
СГП	Софийска градска прокуратура
СЖББ	Съвет на жените бежанки в България
СОП	Стандартни оперативни процедури
ТЕЛК	Териториална експертна лекарска комисия
ТМН	Транснационален механизъм за насочване
ФАА	Фондация „Асоциация Анимус”
ХИВ/СПИН	Човешки имуннодефицитен вирус/синдрома на придобитата имунна недостатъчност
„Център“	Център за закрила и помощ на жертви на трафик на хора
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦПО	Център за професионално обучение
ЦСРИ	Център за социална рехабилитация и интеграция

РАЗШИРЕНО РЕЗЮМЕ

Трафикът на хора е тежко престъпление против личността и нарушение на основните и неотменни права на човека. България е трайно сред петте държави в Европа, от които се извеждат жени и деца с цел сексуална експлоатация, както и мъже с цел трудова експлоатация. Тя продължава да бъде основно страна на произход на ЖТХ, като сексуалната експлоатация е най-разпространената форма. Пострадалите са предимно жени и момичета, което кореспондира с глобалните тенденции, особено тези в Европа. Потвърждение, че пострадалите лица от женски пол са най-заstraшената група е броят на сигналите, които съставляват повече от половината, постъпили в институции и НПО.

Крайна дестинация на трафика с цел сексуална експлоатация са европейските страни, в които проституцията е легална и законово регламентирана. Трафикантите се насочват именно към тези страни, но същевременно заобикалят законите и правилата за тази дейност, проявяват гъвкавост и предвидливост.

През последните години се увеличава броя на мъжете, подали сигнал за трудова експлоатация. Впечатление прави, че броят на сигналите завишава значително броя на реално потърсилите и възползвалите се от помощ и подкрепа.

С изключение на услугите за ЖТХ, не се води статистика относно страната на произход на жертвите. Това затруднява отчитането на броя на идентифицираните ЖТХ, които не са български граждани. Все пак има такива идентифицирани случаи и те касаят основно граждани на страни извън ЕС.

Трансграничният трафик съставлява близо 75% от случаите, постъпили в специализираните услуги за ЖТХ. Институциите не водят статистика за разпределение на сигналите по признака външен/вътрешен трафик.

Обединяваща характеристика на всички ЖТХ е тяхната уязвимост – живот в крайна бедност и нищета, увреждане или психично заболяване, домашно насилие, затъване в дългове, зависимост към наркотични вещества или друга форма на зависимост, липса на подкрепяща семейна и социална среда, безпътие и безизходица.

Уязвимостта на пострадалите е съчетана с липсата на каквато и да е равностойна житейска алтернатива и именно от това се възползват трафикантите. „Съдействието“ и „съгласието“ на потенциалната жертва са лесно постижими чрез обещания, гаранции и манипулации. Същевременно дейността, било то прося, предоставяне на сексуални услуги или труд привидно изглежда като самостоятелно действие и воля на пострадалите. Въвлечането по т.нар. схема „Лавър бой“ остава водещо и е в основата на много от случаите. Използването на „меките методи“ е и в основата на затруднената ранна идентификация на експлоатацията, което от своя страна е предпоставка за пропуски в разпознаване на престъплението.

Използването на легален бизнес, сключването на трудови правоотношения, както и установяване на правила, сходни с тези на трудовата работна среда, често прикриват престъпната дейност. Доходите, придобити от законния бизнес и тези от експлоатацията на хора се преплитат при този вид организация на престъплението.

Интернет и социалните мрежи играят все по-голяма роля в процеса на набиране, рекламиране на сексуални услуги, както и при упражняването на контрол над ЖТХ.

По отношение на контрола, методите на психологическо въздействие имат превес по отношение на ЖТХ, които разполагат макар и с малко ресурси за изход от живота в експлоатация. Тук трафикантите прилагат заплахи за компрометиране в социалните мрежи, закани спрямо семействата на пострадалите, заплахи и манипулации през теми, свързани с децата на жертвата или с положението ѝ на пълна безизходица.

Насилието във всичките му форми продължава да бъде способ за контрол и твърденията, че то отсъства от репертоара на действия на извършителите не намира потвърждение в споделеното от ЖТХ. Този механизъм определено не се прилага на етапа на набиране и при въвеждане на пострадалото лице в експлоатация, но се утвърждава по-късно. Често проявите на тежки форми на насилие са предшествани от употреба на наркотични вещества и алкохол, а агресията се описва от пострадалите като опасна и животозастрашаваща.

Наркотиците са навлезли широко в ежедневието не само на извършителите, но и на жертвите – приемат се за по-голяма „издръжливост в работата“, парите от експлоатация се инвестират в наркотици, разпространяват се сред клиенти, транспортират се и т.н.

Анализът на силните и слабите страни в прилагането на НМН показва проблеми и пропуски още на ниво идентификация на жертвите. Незнанието, липсата на умения и адекватни подходи, непознаването

на основните показатели за идентификация, новите профили на жертвите и методи на трафикантите, както и грешната формулировка на проблема са сред водещите фактори, засилващи тенденцията за регистриране на тежки последствия и/или разпознаване на престъплението, едва когато е станало твърде късно.

Въпреки че ЖТХ имат редица специални права, гарантирани в националното и международното законодателство, в повечето случаи те остават „права, разписани на лист хартия“. Запознаването с правата е твърде формално и на неразбираем език. Правото на възстановяване и размисъл не е гарантирано. Това право често се пренебрегва и среща съпротиви предвид сроковете в процеса на разследване. Така, непосредствено след идентификацията следват разпити (нерядко, няколко на брой и твърде изтощителни), независимо от готовността, състоянието на ЖТХ и все още липсващата подкрепа. Все още случаите на упражнено право на статут на специална закрила са твърде малко на брой, макар че се бележи известен напредък считано от началото към края на изследвания период (2017-2022 г.).

Правната помощ, все още е трудно достъпна и свързана с условности. Липсват гаранции за сензитивност и познания по темата, както и опитност в такива дела на определения от Адвокатските съвети адвокат.

Наказателният процес е прекомерно продължителен и твърде изтощителен за ЖТХ. Щадящите подходи при разпит и избягване на визуален контакт между жертвата и извършителя не са гарантирани, като изключение правят тези, провеждани от обучени и сензитивирани към проблема професионалисти. Липсва баланс между правата и интересите на пострадалото лице и тези на обвиняемия в съдебната фаза. Достъпът до финансова компенсация е затруднен и това право също остава като разписано в законодателството, но нереализуемо в практиката.

В процеса на социалното включване на пострадалите се срещат бариери от различно естество и характер. Правото на достъп до здравни услуги и болнично лечение е възможно след възстановяването на здравно-осигурителните права. Това от своя страна е непосилно, предвид бюджетните ограничения на услугите за ЖТХ. На практика, без помощта от НПО, жертвите не биха могли да ползват медицински услуги и лечение, от които се нуждаят спешно още в началните етапи на работата по случая.

Правото на продължаване на образованието в мнозинството от случаите отпада, не само поради липсата на подходящи програми, но и поради преимуществените базисни потребности на пострадалите, които не могат да бъдат посрещнати. Липсват и подходящи форми на трудова заетост, адекватна на възможностите на повечето ЖТХ.

Изключително проблемна е реинтеграцията на лицата с увреждания и психични заболявания. Често, семейната среда е неблагоприятна, а достъпът до социални услуги е свързан с твърде много условности. Значими затруднения срещат и майките с деца, спрямо които отговорните институции имат много повече изисквания, отколкото възможности и инструменти за подкрепа и подпомагане.

В България няма специализирани услуги за ЖТХ-мъже и това налага насочването им към приютите, в които получават закрила майки с деца и жени, засегнати от сексуална експлоатация. Това не е решение, още по-малко добра практика. Липсват специализирани услуги и за деца, ЖТХ. Изключение прави един кризисен център в страната, в който обаче също се съвместяват деца с различен профил и потребности. На този фон, оцеляването на действащите към момента специализирани услуги е под въпрос и това застрашава в още по-голяма степен правата на пострадалите.

Въз основа на направените в доклада констатации са изведени няколко основни тенденции:

✓ Утвърждаване на методи и организация на трафика на хора, които гарантират недосегаемостта и облагодетелстването на трафикантите, като за сметка на това затрудняват разкриването на престъпната дейност и/или поставят ЖТХ в допълнителни рискове. Все по-честото комбиниране на легален бизнес с престъпни дейности и смесване на генерираните доходи от двете, също поставя затруднения;

✓ Създаване на предпоставки, завишаващи риска от въвличане в трафик на жени и момичета. В условията на последователно връхлитащи кризи и свързаните с тях социално-икономически последствия в съчетание с липсата на засилени мерки за утвърждаване равнопоставеността между жените и мъже, елиминиране на дискриминацията, превенцията и защита от полово основано насилие, нараства и риска от трафик на жени и момичета;

✓ Вероятност за завишаване броя на потенциалните ЖТХ, граждани на страни извън ЕС. Лицата, на които е предоставена временна или международна закрила, убежище, както и такива които пребивават нелегално са високо рискова група. Хипотезата сред тях да има случаи на трафик, но те да са латентни е твърде вероятна. Сериозните пропуски на ниво ранна идентификация на ЖТХ, както и липсата на проактивен подход също могат да бъдат сред водещите причини за ненавременното разпознаване на

престъплението по отношение на тази група;

✓ Все по-задълбочаващото се недоверие и съмнения на пострадалите спрямо държавните институции и цялата система за закрила и подпомагане на ЖТХ. Манипулациите от страна на трафикантите, в съчетание с негативен опит и преживявания, свързани с действията на институциите води до задълбочаване на формиралата се „пропаст“ между държавните органи и нуждаещите се от подкрепа. ЖТХ не се чувстват подкрепени от държавата, в лицето на институциите, които най-често срещат.

✓ Високо рискови инциденти поради ненавременна идентификация, омаловажаване, подценяване на риска и неотложните потребности, третиране на лицата не като ЖТХ, а като „създаващи проблеми“ или нормализиране на явлението в някои уязвими общности. Сериозните пропуски на ниво ранна идентификация и насочване, в повечето случаи предопределят продължителния престой на ЖТХ в рисковата ситуация, а това води до задълбочаване на проблема и прогресивно нарастване на риска от тежки инциденти. В тези случаи, пораженията нанесени върху всеки аспект от живота на жертвата често са необратими;

✓ Потенциален риск от разпад на системата за закрила и подкрепа на пълнолетните жертви на трафик на хора. Оцеляването на действащите приюти, центрове и приют за последваща реинтеграция на ЖТХ е застрашено, тъй като те не биха могли да продължат дейността си, ако не се намерят устойчиви решения за адекватното им финансово обезпечаване. Закриването на тези услуги ще лиши ЖТХ от правото им на защита, гарантираща опазване на живот, сигурност, здравни грижи, психологическа и правна помощ, право на период на възстановяване и размисъл, право на специална закрила на свидетелите в наказателните производства и други права, залегнали в българското и международното законодателство;

✓ Създаване на контекст, затрудняващ реалното обезпечаване на гарантираните правата на ЖТХ. Това твърдение се основава на много от констатациите направени в доклада, подкрепени с примери от практиката на седемте специализирани услуги за ЖТХ в страната. Тенденцията за „права, разписани единствено на лист хартия“ ще продължи да се утвърждава, в случай че не се предприемат мерки и гаранции за тяхното обезпечаване и приложение на практика.

Спрямо всички очертани тенденции, в доклада са предложени възможни и необходими мерки на национално и местно ниво.

✓ На първо място, предприемане на спешни действия за стабилизиране на НКБТХ-координатор на НМН и принципал на специализираните услуги по ЗБТХ. Финансовото обезпечаване на дейността ѝ и гарантиране на адекватна бюджетна издръжка на услугите;

✓ Надграждане капацитета на институциите и привличане на допълнителни ресурси за провеждане на сложни разследвания на трафик на хора;

✓ Подобряване на процеса на събиране, обработване и анализ на данни за случаите на трафик на хора чрез създаването на надеждна база данни, включваща информация и за: видовете трафик (външен / вътрешен); брой на чуждестранните граждани-ЖТХ; страните на дестинация; информация за прилагането на няколко форми на експлоатация спрямо едно лице; данни за ре-трафик; информация за случаите, при които ЖТХ е трафикирана с цел извършване на престъпления, фиктивен брак.

✓ Обучения на всички пряко ангажирани лица в идентификацията на ЖТХ, с акцент върху работещите на „първа линия“. Въвеждането на специализирани екипи/звена за работа, ясни инструкции за действие и засилен контрол върху изпълнението им;

✓ Цялостно транспониране в законодателството на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления във възможно най-кратки срокове;

✓ Инициране на промени в законови и подзаконови актове, както и в някои наредби, действащи на местно ниво. Актуализация на НМН и приложенията му;

✓ Засилени мерки за защита на жените и момичетата от трафик на хора. Създаване на условия за реално подпомагане на най-уязвимите – жени и момичета с увреждания, майки, отглеждащи сами децата си, др.

✓ Съобразени с възможностите на ЖТХ образователни програми, както и форми на трудова заетост. Създаване на алтернативни възможности за генериране на доходи чрез заетост на жени, които предоставят доброволно сексуални услуги;

✓ Засилване ролята на МКБТХ в прилагането на проактивен подход, както и в създаването на публично-частни партньорства чрез които могат да се подпомагат ЖТХ;

✓ Приоритетно прилагане на теренната работа в маргинализирани общности. По-малко бариери от административен и бюрократичен характер, особено при работата с уязвими и високо рискови общности;

✓ След гарантиране устойчивостта на действащите все още приюти, центрове и приют за последваща реинтеграция, планиране разкриването на нови като на първо време се акцентира върху изграждането на приют за мъже-ЖТХ и специализирани услуги за деца, ЖТХ по модела на тези за пълнолетни.

Наред с трудностите и предизвикателствата, в доклада са описани добри практики и силни страни в прилагането на мерки за противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите. За съжаление, те намаляват считано от началото към края на изследвания период и може да се говори за срыв в институционалните постижения, постигнати в предходни периоди. Все пак, наличните все още добри практики биха могли да послужат за основа, която да бъде надградена с изброените възможни и необходими действия. Това е преди всичко въпрос на политическа воля и инициатива на всички страни по НМН.

ВЪВЕДЕНИЕ

Темата за борба с трафика на хора е издигната като приоритетна държавна политика и правата на лицата, жертви и в риск от трафик на хора на територията на страната са гарантирани от българското законодателство и закрепени в редица международните актове.

България е трайно сред петте държави в Европа, от които се извеждат жени и деца с цел сексуална експлоатация, както и мъже с цел трудова експлоатация.

Независимо от всичко това, ситуацията през последните години буди особена тревога. Липсата на достатъчно разследвания срещу трафиканти, както и ниските присъди, които получават тези срещу които е внесен обвинителен акт, липсата на достатъчно финансиране на дейностите и на всякаква актуализация през годините, са сред причините последният доклад на Държавния департамент на САЩ относно трафика на хора да постави България сред държавите под специално наблюдение¹.

Изпълнението на националната политика и стратегия на България в областта на борбата с трафика на хора, в т.ч. закрилата на жертвите се определя и администрира от Национална комисия за борба с трафика на хора (НКБТХ) към Министерския съвет (МС). Към някои общини в страната са създадени Местни комисии за борба с трафика на хора (МКБТХ), които осъществяват държавната политика и стратегия в областта на борбата с трафика на хора на територията на региона.

МКБТХ към Община Варна е една от първите разкрити местни структури в страната, която развива широк спектър от дейности в областта на превенцията, противодействието на трафика на хора, обучението на кадри, закрилата на жертвите и др. МКБТХ осъществява дейността си в рамките на Дирекция „Превенции“ към Община Варна. Към Дирекцията функционира Информационно-обучителен център по проблеми, свързани с трафика на хора, в който се осъществяват широк кръг от програми, кампании, превантивна дейности, реферирание на жертви на трафик.

Във Варна е разкрит и първият държавен Приют за временно настаняване на жертви на трафик (назоваван за краткост „Приют“), който функционира от 2011 г. През 2016 г., дейност стартира и втора специализирана услуга за пострадали, регламентирана в Закона за борба с трафика на хора (ЗБТХ). Центърът за закрила и помощ на жертви на трафик на хора (назоваван за краткост „Център“) предоставя консултативни услуги и подкрепя на пострадали. Във Варна, комплексът от услуги, предоставяни за деца и пълнолетни, жертви на трафик на хора (ЖТХ) се допълва от два кризисни центъра за настаняване (за деца и за пълнолетни лица) и един консултативен (ЦСРИ), които обслужват потребностите основно на претърпелите домашно насилие, но са достъпни и за ЖТХ. В кризисния център за деца се предприемат настанявания на момичета и момчета, ЖТХ. Предоставянето на тези услуги е възложено на Фондация „SOS-семејства в риск“-Варна, като организация с над 20 години опит в областта на закрилата, превенцията и предоставянето на услуги на пострадали от насилие и трафик на хора².

Пълният набор от услуги и програми за ЖТХ е наличен и в гр. Бургас. Там е разкрит вторият държавен Приют през 2012 г., а четири години по-късно и единственият засега Приют за последваща реинтеграция на ЖТХ. Пострадалите могат да ползват услуги за настаняване в два кризисни центъра (за деца и за пълнолетни) и/или консултативни услуги и програми. Тези услуги са делегирани на Асоциация „Деметра“-Бургас, като опитен доставчик с натрупана експертиза и дългогодишен опит.

¹ Доклад за трафика на хора на Държавния департамент на САЩ за 2021-2022г. може да бъде изтеглен оттук: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/04/337308-2022-TIP-REPORT-inaccessible.pdf>

² Членове на Сдружението са: Фондация „Български център за джендър изследвания“ – София, Хасково; Женско сдружение „Екатерина Каравелова“ – Силистра; Фондация „Позитивни Умения на Личността в Социума“ (П.УЛ.С.) – Перник; Фондация „SOS – Семейства в риск“ – Варна; Фондация „Х&Д Джендър перспективи“ – Хасково и Димитровград; Сдружение „Асоциация Деметра“ – Бургас; Сдружение „Асоциация НАЯ“ – Търговище; Фондация „Център Отворена врата“ – София, Ловеч; Сдружение „Център Динамика“ – Русе; Сдружение „Знание, успех, промяна“ – Дупница и Благоевград.

Двете неправителствени организации (НПО) са членове на обединеното Сдружение „Алианс за защита от насилие, основано на пола“. В Алианса членуват НПО, които също развиват дейност в областта на закрилата, услугите и превенцията на трафика на хора.

През 2021 г., НКБТХ разкрива още две услуги – Приют за временно настаняване и Център за закрила и помощ на ЖТХ в гр. София. Дейността им е част от проект BG65ISNP001-5.015-0004 „Осигуряване на устойчивост на специализираната подкрепа за жертвите на трафик на хора“ по Фонда „Вътрешна сигурност“, съфинансиран от ЕС. Оператор на услугите е Фондация „SOS-семејства риск“.

Рамката на сътрудничество, чрез която държавните служби изпълняват своите задължения относно грижата за пострадалите в партньорство с неправителствени и международни организации е разписана в специален и официално приет от МС документ-Национален механизъм за насочване и подпомагане на ЖТХ (НМН)³. Документът е разработен по проект на програма МАТРА на правителството на Кралство Нидерландия, изпълняван от Фондация „Асоциация Анимус“ – основен инициатор и двигател на процеса, също така и опитен доставчик на услуги за ЖТХ. Изготвянето на НМН се осъществява в периода 2008-2010 г. в партньорство НКБТХ, нейната администрация и експерти от ключови ведомства и НПО. Последната актуализация на документа е от 2016 г.

НМН е отворен документ, който трябва да претърпява промени и актуализация в синхрон с настъпилите промени в международното и националното законодателство. Трафикът на хора е динамично явление, чиито обхват, форми на експлоатация, методи на трафикантите и профили на жертвите са тясно обвързани с редица обществени, миграционни, социално-икономически, културални, криминогенни и други фактори. НМН следва да отразява променящите се тенденции на явлението и актуалните потребности на пострадалите от това престъпление. Ето защо, периодично мониториране на прилагането му е необходимо, с оглед преценката на потребността от актуализация и нововъведения в областта на закрилата и подпомагането на ЖТХ.

В периода 2015-2017 г. се провежда първата оценка на прилагането на НМН⁴. Тя е изготвена от независими международни експерти от Международния център за миграционни политики (МЦМП) по инициатива на Фондация „Асоциация Анимус“ и общата Програма за противодействие на трафика на хора в рамките на българо-швейцарската програма за сътрудничество (тематичен фонд „Сигурност“). Изготвеният доклад от оценката съдържа констатации, въз основа на които са направени препоръки за оптимизиране на прилагането на всяка една стандартна оперативна процедура от НМН, както и общи препоръки.

Изготвянето на настоящия мониторингов доклад е инициатива на Дирекция „Превенции“ към Община Варна и е възложено на Фондация „SOS-семејства в риск“, предвид дългогодишният опит на организацията.

Докладът се основава на опита от директната работата с ЖТХ в седемте специализирани услуги, разкрити по ЗБТХ – Приютите, Центровете и Приюта за последваща реинтеграция на ЖТХ за периода 2017 – 2022 г. В тези услуги се приемат и обгрижват пострадали от цялата страна, реферирани от страните на дестинация български граждани, както и граждани на ЕС или на страни извън него.

Следва да се направи уточнението, че докладът развива предимно темата за пълнолетните ЖТХ. Практиката показва, че приложението на НМН намира израз предимно при пълнолетните, макар че в документа работата с деца също е описана в графа „специални случаи“ към всяка една стандартна оперативна процедура. Реферирането и насочването на деца следва алгоритъма на друг механизъм и се извършва от компетентен орган по закрила, следвайки разпоредбите на Закона за закрила на детето (ЗЗДт). Въпреки това, на база наблюдения и доклади от кризисни центрове за деца, както и беседи с деца, ЖТХ в настоящия доклад се съдържа, макар и по-кратка информация и примери от работата с тази целева група. Също така, следва да се подчертае, че някои практики остават непокрити, особено тези свързани с ЖТХ-мигранти. В доклада са отразени само тези, за които са подадени данни от посочените по-горе източници на информация. Все пак, докладът съдържа информация за някои тенденции и факти по тази тема, подкрепени чрез илюстрация на случаи, постъпили в седемте специализирани услуги за ЖТХ.

Без да претендира за всеобхватност, мониторинговият доклад прави ретроспективен преглед на проблема „трафик на хора“ за периода 2017-2022 г., с акцент закрилата и подпомагането на пълнолетните пострадали. С оглед, предприемането на бъдещи мерки, в най-голяма степен той би бил от полза на отговорни за националната анти-трафик политика ведомства и структури, експерти на международно, национално и местно ниво и всички институции и НПО-участници в прилагането на НМН.

³ Пълният текст на НМН може да бъде изтеглен от тук: https://antitrafficking.government.bg/uploads/Files/Nacionalen_mechanizum_za_nasochvane_na_jertvi_na_trafik_Bg.pdf

⁴ Докладът от проведена оценка на НМН е достъпен на: http://www.animusassociation.org/wp-content/uploads/2014/03/NRM_assessment_report_FINAL_BG-NK.pdf

МЕТОДОЛОГИЯ

Настоящият доклад има за задача извършването на мониторинг на тенденциите, свързани с трафика на хора и жертвите на това престъпление, както и идентифициране на силните и слабите страни при прилагането на НМН. Той предлага ретроспективен поглед на проблематиката за периода 2017-2022 г. Закрилата и подпомагането на пълнолетните пострадали е основен фокус на доклада и тяхната гледна точка е отразена в максимална степен, като са описани и над тридесет случая, илюстриращи тяхното въвличане, експлоатация, идентификация и насочване, както и различни етапи от работа с тях в специализираните услуги за жертви на трафик и в периода на участието им в наказателното производство.

Методологията на изследването включва преглед и анализ на международна и национална законодателна рамка, стратегически документи, годишни програми и доклади на НКБТХ, доклади и препоръки към България, изготвени от ГРЕТА, Комитета на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените, Държавния департамент на САЩ, доклад от изготвена оценка на НМН на жертви на трафик в България, мониторингов доклад за оценка на изпълнението на Националната стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021 г. и др. Анализирани са статистически данни предоставени от: АНКБТХ-координатор на НМН; Асоциация „Деметра“ и Фондация „SOS-семејства в риск“, които са оператори на седемте специализирани услуги за ЖТХ в страната, както и на два кризисни центъра; Фондация „Асоциация Анимус“, която предоставя услуги на ЖТХ в Транзитен център и Звено „Майка и бебе“, Фондация „Кампания А21“, която оказва подкрепа на ЖТХ в Дневен център и поддържа Национална телефонна линия за борба с трафика на хора. Направен е преглед и съдържателен анализ на петдесет и четири досиета на клиенти на четири от седемте специализирани услуги за ЖТХ (два Приюта за временно настаняване и два Центъра за закрила и помощ на жертви на трафик на хора). Проведени са интервюта с експерти в областта на превенцията и закрилата на жертви на трафика на хора, както и интервюта и беседи с пострадали от престъплението.

В съдържателен аспект, докладът очертава законодателната и институционална рамка, механизми на въвличане и контрол върху жертвите, техния произход и профил, формите на експлоатация. Основната част е фокусирана върху прилагането на НМН за периода 2017-2022 г. Идентифицирани са силни страни, ефективни модели на приложение на отделните процедури, както и слабости и предизвикателства. На места са посочени характерни за гр. Варна явления и практики. В подкрепа на изложените данни и констатации, на всеки етап от доклада са приложени редица примери от практиката. В заключение са очертани някои основни тенденции в развитието на проблема „трафик на хора“ и са изведени препоръки.

На всеки етап и по всяка ключова тема от доклада са направени констатации и предложения за преодоляване на трудностите и отговор на предизвикателствата. В заключителната част са изведени някои основни тенденции, препоръчителни мерки и действия на национално и местно ниво.

I. НАЦИОНАЛНА И ИНСТИТУЦИОНАЛНА РАМКА

Трафикът на хора е тежко престъпление против личността и нарушение на основните и неотменни права на човека. Противодействието и борбата с явлението е приоритетна държавна политика. Като член на ЕС, България е подписала и ратифицирала основните международни инструменти за борба с трафика на хора. Страната ни е една от първите, ратифицирали Протокола на ООН от Палермо и Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, която влиза в сила през 2007 г.⁵ Група от експерти за борба с трафика на хора (ГРЕТА) провежда редовен мониторинг във всички страни, ратифицирали Конвенцията на СЕ. Ситуацията във всяка страна се анализира, изготвят се доклади, които идентифицират добрите практики и пропуските, а също така дават препоръки за усъвършенстване на прилагането на Конвенцията. Докладите и препоръките се публикуват на уебсайта на СЕ за борба с трафика на хора⁶.

В рамките на периода обхващащ настоящия доклад, България е преминала третия кръг от експертни оценки. Към страната са отправени препоръки относно националната политика за борба с трафика и закрила на жертвите с акцент върху тяхната ненаказуемост и осигуряването на ефективни средства за

⁵ Ч Ратифицирана със закон, приет от 40-то НС на 7.03.2007 г. - ДВ, бр. 24 от 20.03.2007 г. Издадена от Министерството на правосъдието, обн., ДВ, бр. 63 от 3.08.2007 г. В сила за Република България от 18.06.2007 г.

⁶ www.coe.int/trafficking

защита⁷. Съгласно препоръките, съдебните дела по тези случаи не трябва да се проточват, каквито са и насоките на ЕСПЧ във връзка с Европейската конвенция за правата на човека⁸ и съответните стандарти на ЕК за ефикасност на правосъдието. Магистратите трябва да развият чувствителност, да се провеждат обучения, като се насърчава и специализацията им за работа с този вид престъпление. Използването на „синя стая“ при провеждане на разпити се препоръчва не само при децата, но и при други уязвими групи, в т.ч. пълнолетни ЖТХ. Акцентира се на обучението на лица, които провеждат разпитите, както и на гарантиране на психологическа подкрепа за жертвата при разпит.

Съгласно насоките на ГРЕТА, страната следва да осигури ненаказуемост на жертвите и изготвяне на инструкция за органите на МВР и прокуратурата, с оглед неприлагането на чл. 329 от НК в тези случаи. По отношение на тази препоръка, България бележи напредък през 2022 г. с отмяната на чл.329, ал.1 и ал.2 и обявяването им за противоконституционни⁹.

България е страна и по Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените¹⁰, ратифицирана от България преди 40 години. Съгласно чл.6 от Конвенцията, държавите следва да предприемат всички, включително законодателни мерки за пресичане на всички видове търговия с жени и експлоатацията на жените.

Комитетът към Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените, след разглеждането на доклада на правителството на Р България през февруари 2020г. отправя препоръки по отношение на борбата с трафика на хора и гарантиране правата на жертвите¹¹.

Като страна по Конвенцията, към България е отправена препоръка да осигури подходящи човешки, технически и финансови ресурси на НКБТХ. Препоръчва се провеждане на систематично обучение за ранна идентификация и насочване на жертвите на трафик към подходящи служби, като в обученията следва да са обхванати съдии, прокурори, миграционни органи, гранична полиция и други служители на реда. Поставя се акцент върху обучение и формиране на умения за водене на разпит чрез чувствителни към пола методи. Държавните органи следва да разследват случаите на продажба на деца и органи в чужбина, да наказват извършителите, да гарантират рехабилитация и помощ на жертвите и да осигурят на ромските общности в неравностойно положение защита и икономически възможности. За ЖТХ трябва да се гарантират ефективни и достъпни услуги и финансови компенсации. Комитетът акцентира и на систематичното събиране на информация и данни за жените, принудени да проституират, справяне с основните причини за сексуалната експлоатация на жени и момичета. Препоръките са свързани също и с въвеждането на мерки за намаляване на търсенето на сексуални услуги, както и предоставяне на програми за алтернативни възможности за генериране на доход на жените в проституцията.

През 2020 г., Комитетът приема и общи препоръки относно трафика на жени и момичета в контекста на международната миграция¹².

България присъства и в ежегодните глобални мониторингови доклади на Държавния департамент на САЩ, като последният такъв поставя страната ни под специално наблюдение. В доклада се дават настоятелни препоръки към правителството на Р.България за подобряване на политиките за противодействие на трафика на хора през 2023 г. Акцентира се на ефективното разследване, преследване и наказание с лишаване на трафикантите от свобода за съществено дълъг срок, като се следи за фактическото изтърпяване на тези наказания. С оглед, спомагането за въвеждане на специализация на досъдебно ниво се насърчава прокурорите да указват пренасочване на повече дела към НСлС. Страната следва да гарантира ненаказуемостта на ЖТХ. Препоръчва се засилено сътрудничество между всички органи по закрила на детето с цел насочване и гарантирана помощ за всяко дете, станало ЖТХ. Проактивно

⁷ Докладът на ГРЕТА от трети кръг на експертно оценяване на България може да бъде изтеглен от тук: <https://rm.coe.int/gretaevaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680a249f9> ICAT 2020. Plan of action. Inter-agency coordination group against trafficking in persons

⁸ Чл.6, ал.1 от ЕКПЧ

⁹ С РКС № 13 от 2022 г. - ДВ, бр. 79 от 2022 г., ал.1 на чл.329 от НК е обявена за противоконституционна: Пълнолетно работоспособно лице, което продължително време не се занимава с общественополезен труд, като получава нетрудови доходи по непозволен или неморален начин, се наказва с лишаване от свобода до две години или с пробация

С РКС № 13 от 2022 г. - ДВ, бр. 79 от 2022 г., ал.2 на чл.329 от НК е обявена за противоконституционна: Който системно се занимава с просия, се наказва с пробация за срок до две години.

¹⁰ Ратифицирана с Указ № 1944 от 18 септември 1981 г. - ДВ, бр. 76 от 1981 г. В сила за България от 10 март 1982 г.

¹¹ Заключение и препоръки на Комитета към Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените по осмия периодичен доклад на България могат да бъдат изтеглени от тук: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawcbgrco8-concluding-observations-eighth-periodic-report>

¹² Общи препоръки на Комитета към Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените относно трафика на жени и момичета в контекста на международната миграция: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N20/324/45/PDF/N2032445.pdf?OpenElement>

да се идентифицират и насочват към услуги потенциалните ЖТХ от най-уязвимите групи. В доклада се настоява за въвеждане на устойчив финансов механизъм за предоставяне на услуги, отпускане на достатъчно финансиране в областта на закрилата на ЖТХ, осигуряването на устойчивост на действащите специализирани приюти и създаване на нови. По отношение на обезщетението на пострадалите от престъплението, страната също търпи критики. В този аспект е дадена препоръка за оползотворяване на финансовите активи, конфискувани от осъдените лица за дофинансиране на услугите за ЖТХ и обезщетяването на пострадалите.

Наказателно-правни разпоредби относно наказателното преследване на извършителите, защитата, помощта за жертвите и зачитането на техните права в наказателното производство се съдържат в Директива 2011/36/ЕС¹³. Тя установява минималните правила относно определението на престъпленията и наказанията в сферата на трафика на хора, предвижда общи разпоредби за предотвратяване на престъплението и защита на жертвите, като отчита спецификите на пола. Директивата има за цел да засили превенцията на този вид престъпност и също предвижда мониторинг на изпълнението.

Националното законодателство на България за противодействие на трафика на хора в значителна степен е синхронизирано с този европейския нормативен акт, като НМН също е съобразен с него.

Директива 2011/36/ЕС е тясно свързана с Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления¹⁴. Тя признава, че трафикът на хора е явление, свързано с пола – жените и мъжете често са обект на трафик за различни цели и поради тази причина мерките за помощ и подкрепа също следва да бъдат съобразени с пола. По отношение на Директива 2012/29/ЕС не е осигурено пълното въвеждане в българското законодателство.

В национален план, през 2003 г. в България е приет ЗБТХ¹⁵, чиито последни изменения и допълнения са от 2019 г. Този Закон регламентира действията на държавните органи за реализиране на националната политика за борба с трафика на хора, разкриването на специализирани услуги за закрила на пострадалите, взаимодействието и координацията между държавните и общинските органи и неправителствените организации. Законът урежда създаването на НКБТХ и възможността за създаване на местни комисии на общинско ниво (чл. 4 и чл. 5 от ЗБТХ). В чл.9-12 от Закона се регламентира статута на приютите за временно настаняване, центровете за закрила и помощ и приютите за последваща реинтеграция. Описани са задълженията на държавните органи, дипломатическите и консулските представителства на страната по закрила и помощ на пострадалите. В чл.25-31 от ЗБХТ са регламентирани правата на ЖТХ, които декларират че ще сътрудничат в наказателното производство. Описани са механизмите и условията за упражняване правото на статут на специална закрила.

В наказателното законодателство на България, за трафика на хора е отреден специален раздел IX в глава втора „Престъпления срещу личността“ в особената част на НК¹⁶. Съгласно чл.159а, ал.1 от НК : „*Който набира, транспортира, укрива или приема отделни лица или групи от хора с цел да бъдат използвани за развратни действия, за принудителен труд или за просия, за отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност или за да бъдат държани в принудително подчинение независимо от съгласието им, се наказва с лишаване от свобода от две до осем години и глоба от три хиляди до дванадесет хиляди лева*“. В чл.159а, ал. 2 и ал.3 се разглеждат случаите, при които пострадалото лице е дете или бременна жена, като целта е продажба на детето. НК предвижда различни наказания в тези случаи. Ако престъплението е извършено спрямо дете (лице, ненавършило 18 г.), наказанието е лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева. В доказаните случаи на трафик на бременна жена, с цел продажба на новороденото се предвижда лишаване от свобода от три до петнадесет години и глоба от двадесет хиляди до петдесет хиляди лева.

В чл.159б от НК са предвидени наказанията при извършването на т.нар. трансграничен трафик на хора. За тази форма на престъпление се предвижда лишаване от свобода от три до дванадесет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева, а тогава когато е пострадало дете или бременна жена с цел продажба на детето - лишаване от свобода от пет до дванадесет години и глоба от двадесет хиляди до петдесет хиляди лева.

¹³ Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

¹⁴ Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=DE>

¹⁵ Закон за борба с трафика на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135467374> [CETS 197]

¹⁶ Наказателен кодекс: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/1589654529>

Лишаване от свобода от три до десет години и глоба от десет хиляди до двадесет хиляди лева се предвижда в случаите на извършване на престъплението спрямо вече пострадало от трафик на хора лице (чл. 159в от НК).

В случаите, при които престъплението представлява опасен рецидив или е извършено по поръчение или в изпълнение на решение на организирана престъпна група, съгласно чл.159г от НК наказанието е лишаване от свобода от пет до петнадесет години и глоба от двадесет хиляди до сто хиляди лева, като съдът може да постанови и конфискация на част или на цялото имущество на дееца.

НКБТХ е координиращ и контролиращ орган по прилагане на националната политика и стратегия за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите. На експертно ниво към НКБТХ функционира постоянна работна група, в чиито състав влизат представители на всички заинтересовани институции и страни по НМН. На местно ниво са изградени десет МКБТХ в градовете Благоевград, Бургас, Варна, Велико Търново, Монтана, Пазарджик, Плевен, Пловдив, Русе и Сливен. Те осъществяват цялостната държавна политика за противодействие на трафика на хора на местно и регионално ниво. Организацията и дейността на НКБТХ, както и основните функции на МКБТХ са уредени в Правилник за организацията и дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора¹⁷.

В ЗБТХ са регламентирани специализираните услуги за ЖТХ – Приюти и Центрове, а с последните промени на Закона от 2019 г. и Приюти за последваща реинтеграция на ЖТХ. Редът за откриване, организацията на работа, управлението и контролът на Приютите и Центровете са уредени в Правилник за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафик на хора¹⁸, чиито последни изменения и допълнения са направени през 2014 г.

С оглед въвеждането на единни стандарти и алгоритъм на работа в специализираните услуги по ЗБТХ са съставени два допълнителни вътрешни документа - Минимални стандарти за работа в приютите, центровете и приютите за последваща реинтеграция на жертвите на трафик и Минимални нормативи за численост и професионална квалификация на персонала.

Националната стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021 г.¹⁹, приета с Решение № 401 на МС от 21.07.2017 г. е основен политически документ, който формулира приоритетите и целите, свързани с ефективното и дългосрочно противодействие - както на самото престъпление, така и на последиците от него. Целите и приоритетите, заложи в Стратегията 2017-2021 г. са в съответствие както с тези, разписани в Стратегията на ЕС за премахване на трафика на хора 2012-2016 г., така и с изведените приоритети в цялостното европейско законодателство, регулиращо и регламентиращо целенасочената работа по проблема. В дългосрочен план, Националната стратегия цели създаването на цялостна политика в областта на трафика на хора и залага следните национални приоритети: активна превенция сред обществото с фокус уязвимите групи; повишена идентификация, закрила, помощ и подкрепа на жертвите на трафик на хора; ефективно преследване и наказание на престъплението; засилена междуведомствена и международна координация и сътрудничество; незабавна, компетентна и отговаряща на реалните потребности на детето, реакция по отношение на жертви на трафик деца.

Изготвен е мониторингов доклад за оценката на изпълнение на Националната стратегията за борба с трафика на хора 2017-2021 г., чието публикуване предстои. Докладът е изготвен от Института по философия и социология при БАН, представен е в резюме в рамките на национална конференция, организирана от НКБТХ по случай Европейският ден за борба с трафика на хора-18 октомври през 2022 г.

НКБТХ приема ежегодно Национална програма за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите. В структурно отношение, всяка годишна Национална програма съдържа няколко раздела: институционални и организационни мерки; превенция; обучение и квалификация на кадри; защита, възстановяване и реинтеграция на жертвите на трафик; проучване, анализ и статистическа отчетност на данните във връзка с трафика на хора; международно сътрудничество; законодателни мерки. Ежегодно, НКБТХ изготвя годишен доклад по изпълнението на Националната програма за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите²⁰.

¹⁷ Правилник за организацията и дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480535>

¹⁸ Правилник за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафик на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480536>

¹⁹ Национална стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021 може да бъде изтеглена оттук: https://antitraffic.government.bg/bg/help#national_strategy

²⁰ Националните програми за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите и годишните доклади на НКБТХ за изпълнението им могат да бъдат изтеглени оттук: <https://antitraffic.government.bg/bg/about#reports>

НМН е рамка за междуинституционалното сътрудничество в контекста на дължимата грижа за ЖТХ. Той описва всички основни процедури, етапи и конкретни стъпки от работата с пострадалото лице от идентификацията до неговата реинтеграция. По образец на НМН, МКБТХ в Община Варна е разработила и прилага Местен механизъм за насочване, който регламентира реферирането и обгрижването на ЖТХ на територията на общината и региона.

Още при разработването на НМН е предвидена взаимовръзката му с други два предхождащи го механизма - Транснационален механизъм за насочване (ТМН) и Координационен механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертва на трафик, завръщащи се от чужбина.

Насоките за ТМН са разработени от МЦРМП през 2008 г.²¹. Те установяват стандартни оперативни процедури за международно сътрудничество в процеса на насочване и подкрепа на ЖТХ. На практика, те са първият опит за координирани институционални действия при предоставяне на закрила и подкрепа на пострадалите.

Координационният механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертва на трафик, завръщащи се от чужбина²² е изработен и подписан през 2005 г. Основното му предназначение е да координира съответните институции при прилагането на законовите им задължения при работа по случаи на непридружени деца, включително ЖТХ – български деца експлоатирани в чужбина или чуждестранни деца идентифицирани на територията на България.

В националното законодателство, специални права на ЖТХ са гарантирани още в Закона за подкрепа и финансова компенсация на жертвите на престъпления (ЗПФКЖП)²³, Закона за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство (ЗЗЛЗВНП)²⁴, Закон за правната помощ (ЗПП)²⁵, Закон за социалните услуги (ЗСУ)²⁶, Закон за закрила на детето (ЗЗДт)²⁷.

II. МЕХАНИЗМИ ЗА ВЪВЛИЧАНЕ, ПРОИЗХОД И ПРОФИЛ НА ПОТЕНЦИАЛНИТЕ ЖЕРТВИ

1. МЕХАНИЗМИ НА ВЪВЛИЧАНЕ

Извършителите на престъплението „трафик на хора“ проявяват все по-голяма гъвкавост при използването на методи. Те имат последователно поведение, все по-често осигуряват в голяма степен „съгласие“ и „съдействие“ от страна на жертвите. По-високото заплащане в страните крайни дестинации е факторът, който трафикантите използват за да убедят жертвите, че могат да им осигурят добри доходи и по-хубав живот. Поради тези причини, в последно време се забелязва увеличаване на броя на жените, които доброволно се съгласяват да предоставят сексуални услуги. Проблемите възникват на територията на страната - крайна дестинация, поради несъответствие между обещаните и действителните условия на работа и заплащане, при които впоследствие са поставени жертвите.

Трафикантите организират процесите на набиране, транспортиране и други елементи на престъплението, включително и самата експлоатация, така че на пръв поглед те да се възприемат като самостоятелно действие и воля на пострадалите.

На преден план излизат т.нар. „меки методи“ на набиране, които в начален етап изключват насилието. Съпротивлението на жертвата се превъзмогва с разумни на пръв поглед за нея доводи – тя няма друг избор, това е възможност да сложи край на мизерията, да разреши проблемите си, да го приеме за „временна работа“.

Създаването на емоционална връзка, понякога до степен на зависимо поведение е водещият подход на извършителите. Въвличането по т.нар. схема „Лавър бой“ остава водещо и е в основата на много от случаите. Тенденцията, трафикантите да са в интимна връзка с пострадалите е устойчива и трайна,

²¹ Правилник за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафик на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480536>

²² Координационният механизъм за рефериране и обгрижване на случаи на непридружени деца и деца – жертва на трафик, завръщащи се от чужбина може да бъде изтеглен оттук (в частта „Законодателство“): <https://antitrafficking.government.bg/>

²³ Закон за подпомагане и финансова компенсация на жертви пострадали от престъпление: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135540550>

²⁴ Закон за защита на лица, застрашени във връзка с наказателно производство: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135495492>

²⁵ Закон за правната помощ: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135511185>

²⁶ Закон за социалните услуги: <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2137191914>

²⁷ Закон за закрила на детето: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134925825>

като не са изключение случаите на съжителство на семейни начала или дори сключен брак между тях и жените, предоставящи сексуални услуги. Желанието да получи обич, сигурност, усещане за значимост за партньора, а и защита надделяват над всички съмнения и съпротиви на жертвата. Проявата на настойчивост, настъпателност във връзката и демонстрацията на грижа често се оказват решаващи.

„Първоначално нямах чувства към него. Но той направи много „саможертви“ и така започнахме връзката. Той беше единственият човек, на когото му пука за мен! ЖТХ, 19 г.

Използването на „меките методи“ е и в основата на затруднената идентификация на експлоатацията, което от своя страна е предпоставка за пропуски в разпознаване на престъплението.

На второ място, може да се говори за метода на злоупотреба с особена уязвимост на пострадалото лице, напр. наличието на някакво заболяване, умствено увреждане или живот в крайна бедност и нищета. Значителен дял от ЖТХ са израснали в среда на домашно насилие, negliжиране на жизнено важни потребности или при липса на близки, роднини и социална подкрепа. Други са отглеждани дълъг период в социални услуги/приемна грижа и остават без подкрепяща и защитена среда още първия ден след навършване на пълнолетие. Трафикантите се възползват от тази уязвимост и започват набирането (което е процес, изискващ последователност и време) месеци или година преди да настъпи този момент.

Предложението за “разрешаване на проблема” е също сред набора от водещи методи. В зависимост от проблема, спрямо който потенциалната жертва е безсилна се предлага най-бързото и лесно на пръв поглед решение. Трафикантите прилагат този подход към хора затънали в дългове или намиращи се в безизходно положение (нелегално пребиваване в страната, липса на житейски алтернативи, нужда от средства за тежко болен член от семейството). Жени, които искат да възвърнат права да отглеждат децата си също попадат в категорията на въвлечени чрез метода на „обещание за решение“. В този контекст, трафикантите прилагат двете последователни стъпки – идентифициране на нуждите и формулировка на решението.

„Трябваше да имам доход и да наема квартира, за да докажа на социалните, че имам къде да живея и как да издържам детето. Имаше план: да поработим за малко. После да подам заявление в отдела за закрила за реинтеграция на детето. И да бъдем семейство.“, ЖТХ, 20 г.

Измамни обещанията за доходна работа също е прилаган метод за въвлечането в трудова или сексуална експлоатация.

*„Семейството, за което работих в Кувейт имаше имот в България. Предложиха ми да продължа да работя за тях и в периода на престоя им там. Ще ми плащат добре, работата ми като домашна помощница ще е същата. Обещаха ми добър доход. На тръгване прибраха паспорта ми. Когато пристигнахме се оказа, че къщата е много голяма, там живеят още две семейства – техни роднини. И на тях трябваше да прислужвам. Освен това трябваше да гледам и децата им. Те бяха палави деца, даже агресивни, биеха ме понякога. Никой не реагираше. Не ми беше разрешено да излизам, освен ако не съм с тях, за да мога да гледам децата. Успях да намеря интернет паролата. Молих за помощ мой познат, който също е от Филипините и живее в България. Той се обади на полицията и така се измъкнах.“
ЖТХ, 36 г., филипинска гражданка*

По отношение на трудовата експлоатация, основен метод за набиране на потенциалните жертви е чрез обяви в интернет, където се описват различни форми на заетост. Те може да не са фиктивни, а напълно реални, но условията на труд са несъответстващи на обещаното. Наблюдава се и тенденция хората да бъдат включвани в легални бизнеси, но при много лоши условия на труд, като често лостът за манипулация е отнемане на личните документи и заплахи.

Интернет и социалните мрежи имат все по-голяма роля в набирането на жертви и за целите на сексуалната експлоатация. Все по-често за набиране се ползват социалните мрежи и мобилни приложения, които са и средство за рекламиране на сексуални услуги пред широк кръг от клиенти.

Участие на жена в схемата за въвлечане се използва все по-често. Трафикантите са мъж и жена, всеки с роля и отговорности на всеки етап – от набирането до контрола върху дейността на жертвите. Понякога се използва жена/момиче, което познава добре потенциалната жертва и се ползва с нейното безрезервно доверие.

„Доверих ѝ се. Все пак от малки сме заедно. Нашите също я познавах. Каза ми, че ще работя в Швейцария при неин много добър приятел. Чак когато пристигнах, разбрах за какво става на въпрос-да работя като проститутка. Бях много ядосана, обадих ѝ се. А тя ми каза, че не ме е пратила на курорт и ми е платила билета.“, ЖТХ, 21 г.

Понякога, потенциалната ЖТХ встъпва в интимна хомосексуална връзка с жена, която я експлоатира и на по-късен етап предава на други извършители срещу сума пари.

„Сигурно нямаше да ме продаде, ако не се бяха намесили другите сводници. Те са много известни. Единият от тях започна да брои пари пред нея и каза : „Кажми ми кога да спра!“ . После започнаха да се карат. Не разбрах точно за какво, защото не знам турски. После той я зашлеви много силно през лицето...и сделката стана!“ , ЖТХ на 26.

„Купуване“ от родител/роднини, понякога и за незначителна сума пари е друга възможност пред трафикантите. Както в повечето случаи, така и при прилагането на този метод те се възползват от някаква форма на уязвимост.

ЖТХ на 21 г. е продадена от родителите си, които злоупотребяват с алкохол системно. В семейството има домашно насилие и сексуален тормоз. Момичето е с умерена степен на умствено увреждане и затруднения в говора. Никога не е посещавала лекар - психиатър, нито училище. Семейството живее в крайна бедност и страдание от различни болести. Мъжът, който заплаща 1000 лв. на родителите, отвежда пострадалата в Гърция. Подлага я на жестоки форми на насилие и я въвежда в сексуална експлоатация. След побой, момичето губи съзнание. Намерена е на пътя, минувачи подават сигнал, след което тя е отведена в болница. Оказва се, че е била бременна и в следствие на побоя е направила спонтанен аборт. Със съдействието на НПО-Кампания А21 е организирано завръщането в България, където е настанена в Приюта в гр. София.

Принуда и насилие са методи, които се използват при уязвимите в най-голяма степен потенциални жертви. Понякога в основата на въвличането в схеми на трафик стои член от семейството. По отношение на тази група пострадали, насилието и принудата се прилагат от самото начало. За всички останали те неминуемо идват на по-късен етап, вече като способ за контрол.

Обобщено, по отношение на механизмите за въвличане на пострадалите от трафик на хора могат да се очертаят следните тенденции:

✓ Водеща тенденция е подsigуряването на „доброволно участие“ на пострадалото лице в експлоатацията. Трафикантите получават съгласие и съдействие от страна на ЖТХ чрез прилагане на гъвкави методи и индивидуален подход към всяка потенциална жертва. Етапът на набиране изключва принуда и насилнически методи. Често лицето се въвежда в заблуждение, че ще получи финансови облаги или отговор на потребности от емоционален характер (обич, сигурност, семейство);

✓ Организацията на набиране, както и самата експлоатация изглеждат като самостоятелни, неповлияни, свободни решения на пострадалото лице, което действа по собствена воля и за собствена изгода;

✓ Водещ остава метода „Лавър бой“, като все по-често ЖТХ съжителства на семейни начала, а понякога има и сключен брак с извършителя. Съдействието на пострадалото лице се подsigурява със стабилни мотиви: тя трябва да помогне на партньора си, който има проблеми с дългове; двойката да се стабилизира финансово и да заживеят като щастливо семейство и др., като се подчертава и договаря временния характер на това решение;

✓ Предложение за „решение на проблема“ е подход, който трафикантите използват все по-често спрямо хора, които са в ситуация на безизходица, трябва им средства и търсят решение на конкретен проблем. Трафикантите се насочват към тази форма на уязвимост, влизат в живота/обкръжението на потенциалната жертва, след което формулират възможно „най-доброто и бързо решение“;

✓ Измамни предложения за доходна работа също присъстват като метод в процеса на въвличане, макар че отстъпват пред горните два;

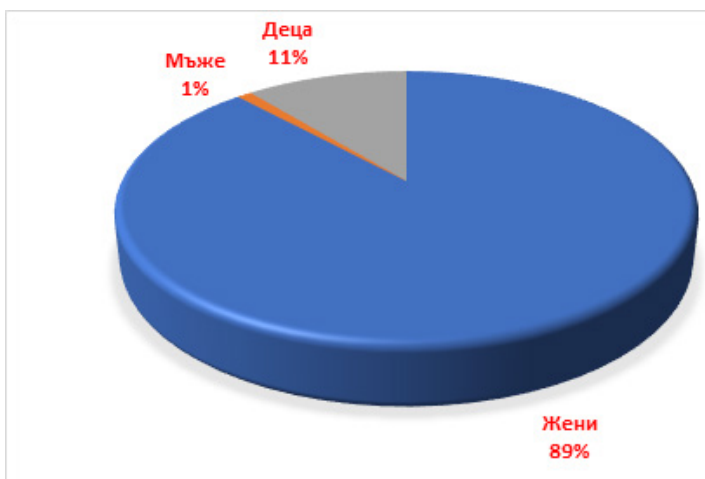
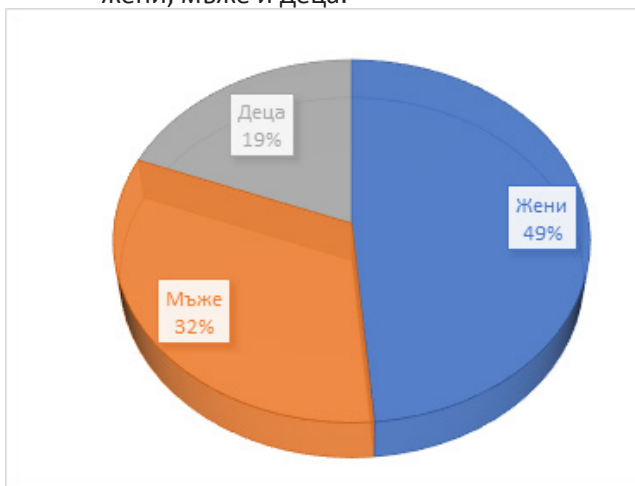
✓ Злоупотребата с уязвимостта на хора с увреждания и заболявания, както и такива което се намират в безпомощно състояние е широко разпространена и често включва подходи като „купуване“ от родители и семейства, възползване от зависимостта към наркотични вещества, нелегално пребиваване в страната, бездомност, безпътие, липса на подкрепяща среда и др.;

- ✓ Насилие, принуда, заплахи се използват много по-рядко при набирането и началните етапи на експлоатацията. Все пак те присъстват при най-уязвимите групи;
- ✓ Интернет и социалните мрежи имат все по-голяма роля и най-често набирането на ЖТХ с цел трудова и сексуална експлоатация става именно чрез тях;
- ✓ Понякога член от семейството или група от семейната общност са в основата на престъпната дейност или съдействат за извършването ѝ, особено в началния етап – набирането на жертвата;
- ✓ Участието на жена, на която потенциалната ЖТХ има доверие или партньорска двойка (мъж и жена) в схемата за въвличане в трафик на хора се наблюдава все по-често, като затвърждаваща се тенденция.

2. ПРОИЗХОД И ПРОФИЛ НА ПОТЕНЦИАЛНИТЕ ЖЕРТВИ

С оглед, очертаване на тенденциите относно характеристики и произход, както и формите на експлоатация на пострадалите от трафик на хора са събрани данни от няколко основни източника: (1) НКБТХ като координатор на НМН и фокусна точка за подаване на сигнали; (2) Фондация „Асоциация Анимус“, която има дългогодишен опит в директната работа, предоставянето на програми за овластяване и настаняване на ЖТХ в Транзитен център за ЖТХ и Звено „Майка и бебе“ в гр. София; (3) Фондация „Кампания А21“, която поддържа Национална телефонна линия за борба с трафика на хора и предоставя услуги за възстановяване и реинтеграция на жертвите; (4) Фондация „SOS-семејства в риск“-Варна и Асоциация „Деметра“-Бургас, които предоставят седемте специализирани услуги за ЖТХ (приюти и центрове и приют за последваща реинтеграция на ЖТХ), както и кризисни центрове за жени и деца, пострадали от насилие и трафик.

Съгласно данни, предоставени от АНКБТХ за периода 2017-2021 г.²⁸ са получени 407 сигнала, като общия брой пострадали по сигналите е 572 ЖТХ²⁹. От представената по-долу схема е видно какъв е делът на жени, мъже и деца.

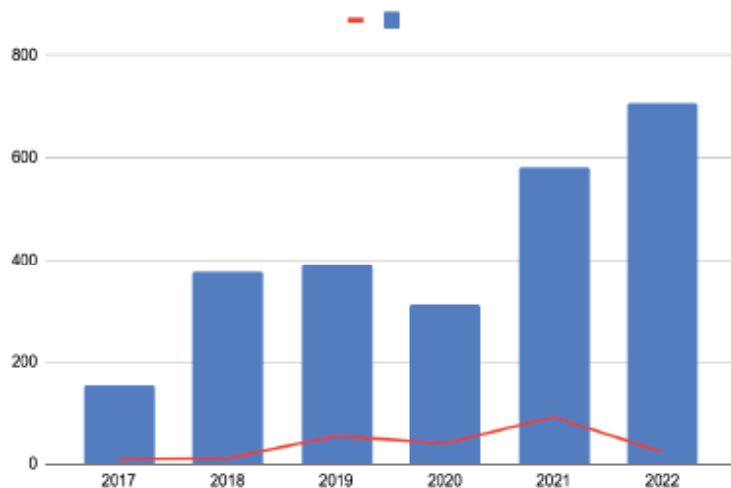
По данни на Фондация „Асоциация Анимус“, в управляваните от организацията Транзитен център за ЖТХ и Звено „Майка и бебе“ за периода са обгрижени 101 жертви на трафик. От тях 89 са жени, 1 мъж и 11 деца:

Фондация „Кампания А21“-България поддържа денонощна Национална телефонна линия за борба с трафик на хора, с подкрепата на НКБТХ. Обажданията са безплатни за български абонати от страната и чужбина.

Разпределение на броя получените случаи на Национална телефонна линия за борба с трафик на хора по години от 1 януари 2017 г. до 30 Ноември 2022 г.:

²⁸ Към момента на изготвяне на доклада, статистиката за 2022 г. все още не е налична, поради което настоящата се отнася за петгодишен период. Същото се отнася и за данните от ПРБ, предоставени за целите на доклада от АНКБТХ.

²⁹ Разликата в броя сигнали и броя на идентифицираните пострадали се дължи на факта, че един сигнал може да съдържа информация за повече от една идентифицирани ЖТХ.

За посочения период, на база на получените сигнали е извършена неформална идентификация на 241 ЖТХ, като 138 от тях са включени в програмите и дейностите на отдел „Възстановяване“.

За последните две години, организацията води статистика относно процентното съотношение между деца и възрастни и на основание пол на неформално идентифицираните ЖТХ.

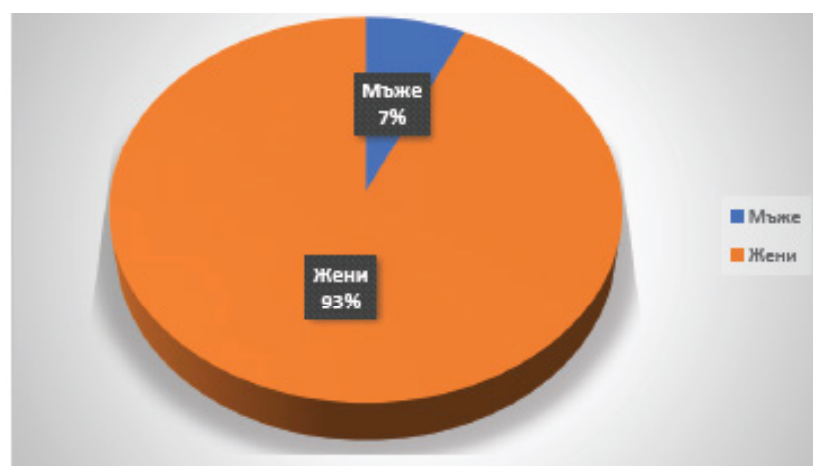
януари – декември 2020 г.:

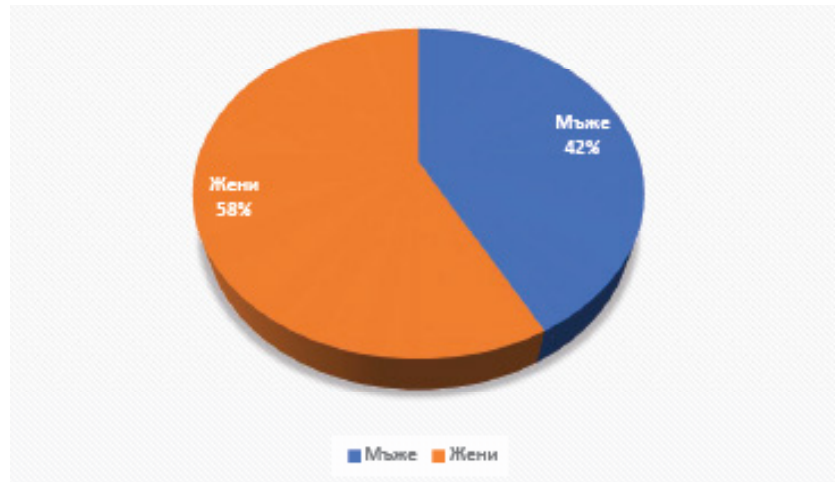
Предоставените в своята съвкупност данни от Националната телефонна линия за борба с трафик на хора показват, че през последните три години от мониторирания период няма съществена разлика в съотношението деца-възрастни. Видно от представената схема е, че делът на пълнолетните е значително по-голям.

Разпределението по полов признак обаче, показва завишаване броя на неформално идентифицираните лица от мъжки пол, основно мъже-ЖТХ с цел трудова експлоатация. През 2021 г. те са близо 6 пъти повече от тези през предходната година.

Процентно разпределение на неформално идентифицираните ЖТХ по полов признак за периода януари-декември 2020 г.:

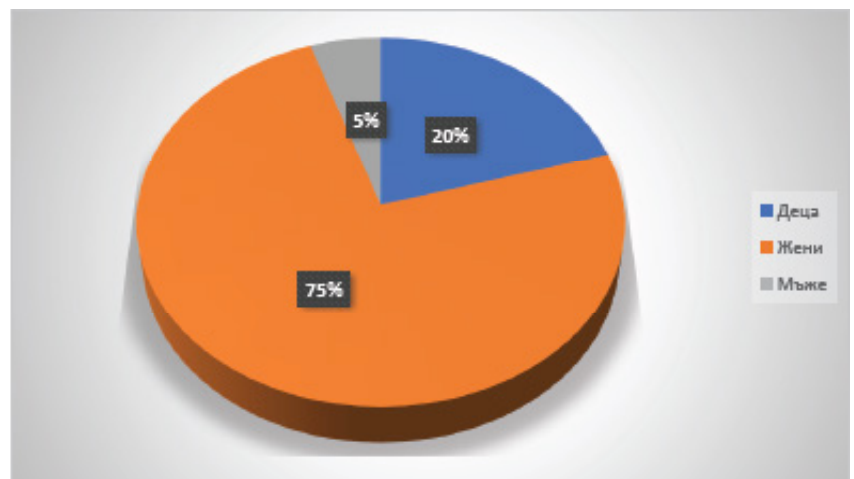
Процентно разпределение на неформално идентифицираните ЖТХ по полов признак за периода януари-декември 2021 г.:

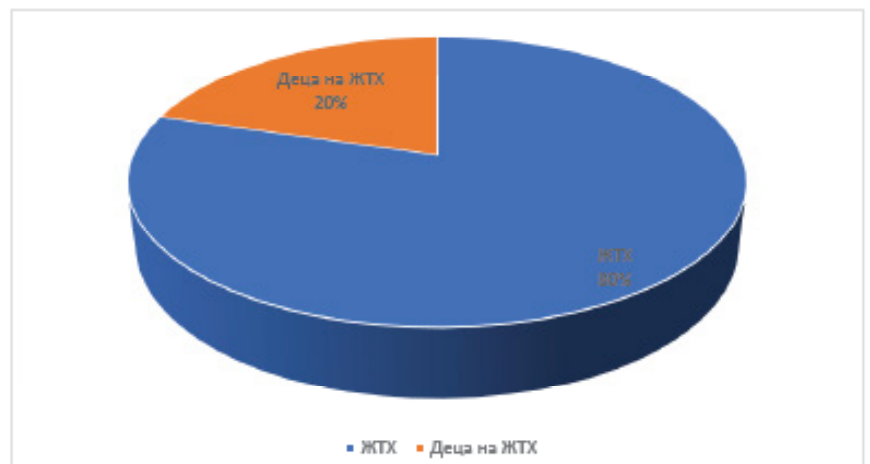
В контекста на настоящия мониторингов доклад са анализирани случаите, обгрижвани в седемте специализирани услуги по ЗБТХ. Това са Приютите и Центровете в градовете София, Варна, Бургас, както и Приюта за последваща реинтеграция на ЖТХ. За периода, обхващаш доклада в услугите са получили подкрепа и помощ общо 137 пострадали, като 28 от тях са деца, с които ЖТХ са настанени в Приютите.

Имайки предвид, че настоящия доклад касае предимно прилагането на НМН спрямо пълнолетните жертви, фокусът попада върху 109 ЖТХ, от които 102 са жени и 7 са мъже.

Процентното разпределение на клиентите на услугите Приют, Център и Приют за последваща реинтеграция на ЖТХ– жени, мъже и деца на ЖТХ за периода 2017-2022 г.:

Приложената втора диаграма, показва процентното съотношение между пълнолетни и деца, ползващи специализираните услуги по ЗБТХ. Следва да се подчертае още веднъж, че не става въпрос за деца-ЖТХ, а деца придружаващи майките си в услугите.

По отношение на произхода на потенциалните жертви, обгрижваните в Приютите за временно настаняване и Центровете за закрила и помощ на ЖТХ се очертават три групи. Най-значителният дял е на българските граждани. Повечето от тях са експлоатирани във външен трафик и след идентификацията в страната на дестинацията, с помощта на МОМ, Фондация „Кампания А21“ или други организации са върнати безопасно в България. Техният брой е 102, а големият дисбаланс в съотношението с останалите се дължи на факта, че България е основно страна на произход.

Процентното съотношение на база произход на ЖТХ, ползвали специализираните услуги по ЗБТХ в периода 2017-2022 г. е показано в следната схема:

За периода обхващащ доклада, в услугите по ЗБТХ са приети седем граждани на чужди страни, като шест от тях са от страни, извън територията на ЕС. Разпределението им по произход, пол и формата експлоатация, реализирана в България (този път в качеството на страна на дестинацията) е както следва: двама мъже от Киргистан – ЖТХ, с цел трудова експлоатация, две украински гражданки-ЖТХ, с цел сексуална експлоатация, една ЖТХ от Сиера Леоне, трудово експлоатирана в България и една ЖТХ от Филипините, също ЖТХ с цел трудова експлоатация. В Приюта в гр. София е предоставена закрила на полска гражданка, ЖТХ с цел сексуална експлоатация, която е настанена в услугата с малолетния си син, също полски гражданин.

Значително по-голям е броят на ЖТХ-граждани на страни извън ЕС в услугите на Фондация „Асоциация Анимус“, вероятно поради по-краткосрочния престой до намиране на алтернатива или трайно решение.

Процентно съотношение, на база гражданство на пострадалите лица, ползвали услугите на Транзитен център за ЖТХ и Звено „Майка и бебе“ при Фондация „Асоциация Анимус“ за периода 2017-2022 г.:

Преобладаващият дял на българските граждани, пострадали от трафик на хора е обясним с устойчивата тенденция България да бъде основно страна на произход.

ЖТХ с българско гражданство често произхождат от бедни райони на страната, имали са травматично минало, липса на подкрепяща среда, ниска степен на образование, история на ранни/насилствени бракове, а понякога и наличие на заболяване/състояние, което допринася допълнително за лесното

попадане в схемите на трафик на хора. В значителен дял от случаите, особено тези обгрижвани в услугите са налице повечето от един от изброените фактори.

Трудно може да бъде определена локация на произход на повечето жертви на трафик, но прави впечатление все по-честото произхождане от райони в Северозападна България. А също и това, че в разказите за преживяното на ЖТХ не рядко се споменава, че извършителят/те произхождат също от този район.

В услугите не се води статистика относно етнически произход на пострадалите и водещ е принципа на самоопределяне. Въз основа на това, както и на натрупания опит може да счита, че преобладават българска и ромска етническа общност в равни съотношения и значително по-рядко самоопределящи се с други етноси клиенти.

Обединяваща характеристика на всички ЖТХ е тяхната уязвимост. Както е видно от илюстративните примери по-горе в доклада, проблеми като домашно насилие, сексуален тормоз и ситуация на безизходица са характерни за потенциалните жертви. Най-покъртителните и тежки истории разкриват наличието на всички високо рискови фактори.

Представената по-долу схема, показва процентното разпределение на случаите, на база основната проблематика и форма на уязвимост, към която са се насочили трафикантите. Следва да се направи уточнението, че това профилиране е условно. Наличието на увреждане например не изключва история на сексуален тормоз. Институционалната грижа е предшествана от negliжиране на потребностите. Домашното насилие може да е в основата на предприетите мерки за настаняване в приемно семейство.

Много по-рядко, но все пак присъстващ е и друг профил на ЖТХ. Това са млади момичета, които са израснали в семейства, заинтересовани от тяхното бъдеще, тревожни към актуалната ситуация и това, което се случва, ориентирани към търсене на подкрепа и самите те в готовност да оказват такава.

Във Фондация „SOS-семейства в риск“-Варна постъпва сигнал от леля на млада жена, наскоро навършила пълнолетие. Момичето е учило в езикова гимназия и дни след 18-годишния си рожден ден напуска дома и прекъсва връзка с хората, които са я отгледали – баща и леля по бащина линия, която подава сигнала. От снимките ѝ в социалните мрежи личало, че води живот предполагащ високи доходи. Възниква съмнението за попадането ѝ в схема на трафик. Семейството е образовано, материално подсигурено, всички са загрижени и са наясно с произтичащите рискове, както и с това че трябва да се предприемат мерки. Съзнават, че настъпателно и обвинително отношение нямат място и че това само може да усложни ситуацията. На по-късен етап успяват да се свържат с момичето, което за кратко се връща у дома и прекарват няколко дена заедно. Тя им съобщава за намерението си да напусне страната, заедно с приятеля си. Насочват я към организацията и при проведена среща тя разказва, че предоставя сексуални услуги срещу заплащане по предложение на партньора си, но при взето „съвместно“ решение. Също и че голяма част от заработените пари той инвестира в хазарт и наркотици. Заявява, че се чувства добре с този начин на живот, нищо че работи денонощно и за нея остава малко от спечеленото. Това ѝ дава свобода и най-важното: „Не толкова, че аз го обичам. По-важното е, че той ме обича и не може без мен !“, ЖТХ на 18 г.

При по-задълбоченото изследване на семейната история става ясно, че младото момиче е загубило майка си на 7-годишна възраст. Тя е починала от тежко онкологично заболяване. Бащата и лелята поели грижите, били свръх протективни и изцяло посветени на тази своя роля. Образованието и дисциплината били основни приоритети.

Макар и значително по-малко на фона на останалите профили на потенциалните жертви, подобни примери съществуват. Те също са свързани с някаква форма на уязвимост и не рядко с ранна загуба на значим възрастен – най-често майката. Това може да е не само смърт, а например напускане на семейството и оставане на детето на грижите на другия родител или роднини, страдание от тежко заболяване или абдикиране от родителска роля и отсъствие от емоционалния живот на детето.

В обобщение могат да се изведат следните тенденции относно произхода и профила на ЖТХ:

✓ България продължава да бъде основно държава на произход на ЖТХ. Устойчива остава тенденцията, наблюдавана и в предходни периоди, в по-малка степен да бъде и страна на транзит и крайна дестинация за пострадалите;

✓ Идентифицираните ЖТХ са основно български граждани, произхождат от бедни райони на страната. При повечето от тях са налични най-малко един, а в повечето случаи комплекс от рискови фактори - липса на подкрепяща среда, насилие в семейството, ниска степен на образование, наличие на заболяване/дефицити, деструктивна семейна среда, история на употреба на психоактивни вещества;

✓ Все повече се утвърждава профилът на тези, които са дали съгласие и чието съдействие за въвличане в трафик е било осигурено. Често причините са от емоционален характер или безизходност на ситуация, в която се намират, а нерядко и двете. Характерна за този профил е привидната самостоятелност на дейността, което прави случаите трудни по отношение на идентификацията и последващите действия по разкриване на престъплението;

✓ Картината на експлоатацията на диференцираните по-горе два профила често се допълва от употреба на наркотични вещества, съпътстваща и „стимулираща“ дейността им, както и въвличането им в противозаконни дейности – кражби, измами, разпространение на наркотични вещества сред клиенти, вербуване на други потенциални жертви и др., което от своя страна засилва уязвимостта им;

✓ Основната част от пострадалите са предимно жени, експлоатирани сексуално. Тези сигнали съставляват повече от половината, постъпили в институции и НПО. Възрастовият диапазон е широк, като най-засегнати са тези между 18 и 35 г. Ненавършили пълнолетие момичета също попадат в тази най-засегната категория лица;

✓ Прогресивно се увеличава броят на мъжете, подали сигнал за трудова експлоатация. Впечатление прави, че броят на сигналите завишава значително броя на реално потърсилите и възползвалите се от помощ и подкрепа. Вероятно, при сигнализиране се търси конкретно решение на проблема с „измамата“ и не толкова възстановяване и справедливост;

✓ Делът на жените е значително по-голям, но и тук броят на сигналите надвишава този на приелите помощ и подкрепа;

✓ Децата съставляват около 20 % от сигналите и постъпилите в институциите и услугите. Утвърждава се тенденцията в специализираните услуги за ЖТХ да се настаняват ЖТХ, заедно с децата си;

✓ С изключение на услугите за настаняване, не се води статистика относно страната на произход на жертвите. Това затруднява отчитането на броя на идентифицираните ЖТХ, които не са български граждани. Липсват данни за една от най-уязвимите групи - мигранти, станали ЖТХ;

✓ Обединяваща характеристика на всички ЖТХ е тяхната уязвимост. Това включва и профила на тези, които са заявили съгласие или са съдействали на извършителя /те на престъплението.

III. ВЪНШЕН И ВЪТРЕШЕН ТРАФИК НА ХОРА. СТРАНИ / МЕСТА НА КРАЙНА ДЕСТИНАЦИЯ

Трафикът на хора като трансгранично явление засяга България, която е преди всичко страна на произход на жертви на трафик. Крайна дестинация са европейските страни, в които проституцията е легална и законово регламентирана (предимно Германия, Холандия, Белгия, Австрия). Изхождайки предимно от опита на специализираните услуги и проведените интервюта с ЖТХ и експерти, на второ място могат да се посочат Полша, Франция, Италия, Испания, Великобритания. Все по-често Швейцария е също сред посочваните страни в разказите на пострадалите, последвана макар и по-рядко от някои скандинавски страни – Норвегия, Швеция и Дания.

Гърция и в по-малко на брой случаи Кипър се очертават като дестинации на високо рискова експлоатация на млади жени с дефицити или ментални увреждания. Спрямо тази група пострадали (не само в Гърция и Кипър) се прилага системно физическо насилие, принуда за извършване на рискови сексуални практики, обслужване на агресивни клиенти, секс без предпазни средства, въвличане в рискови начинания.

Колко и кои ще са страните на дестинация зависи от продължителността на периода на експлоатация. ЖТХ, които остават по-дълго време в експлоатационен контекст обикновено са пребивавали в няколко държави, като често са били и под контрола на различни лица, свързани с престъпната дейност. В случаите на продължителност на престъплението, една ЖТХ може да бъде експлоатирана последователно в три или повече държави.

*Когато бях на 20 г. се разделих с бащата на детето си. Той ме биеше, а също ме караше да работя като проститутка, тук в България. След като се разделихме нямаше къде да отида. Нямам родители – баща ми е починал, майка ми от малка ме напусна и не се е интересувала от мен. Нямам никого. Запознах се с един мъж случайно, той ме покани и аз тръгнах. След три дена ме увеща да отидем да работим в Полша. Да, но там се повтори същото – бой, наркотици, парите за хазарт, дрога и алкохол. Нищо от обещаното не получих. Един ден той ме изхвърли. Пак се повтори същото – запознанство и заминаване. Този път за Италия. Там ми счупиха носа – още не мога да дишам добре. Изобщо където и да отида ме малтретират. Тогава един арабин ми помогна, отидох да живея при него. Бях при него за малко, той ме свърза с едни хора и те ме заведоха да работя в Испания. Била съм още в Белгия и Германия. Върнах се тук с надеждата, че ще променя живота си, който водя по този начин от 8 години. Но пак попаднах на неправилния човек. Той се дрогира нон-стоп и аз трябва да изкарвам парите. При последния побой ми счупи ръката. От Спешното ме насочиха към полицията и полицаите ме докараха тук в кризисния център.
ЖТХ, 28 г.*

Понякога „прехвърлянето“ в друга страна на дестинация е наложително, поради това че извършителите са издирвани от полицията или поради чести проверки на местата за предоставяне на услугите. В други случаи то е свързано с търсенето на по-добър пазар на сексуални услуги.

*„Първо бяхме с приятеля ми в Белгия. Там работих на „джамовете“ в Брюксел, но много често правиха контрол полицаите. А аз още няхах навършени 18 г. и беше опасно. Преместихме се в Германия. И там разбира се не се регистрирах да работя легално, защото искат да си на 21 г. Но нямаше никакъв проблем да работя спокойно. Моя нещо се разбра с шефа на Пуфа и нямаше проблем.“
ЖТХ, 22 г.*

С категоричност може да се каже, че Германия остава най-предпочитаната дестинация що се отнася до трафика с цел сексуална експлоатация. В някои от случаите, извършителите и ЖТХ се установяват да живеят в гранични градове, а самите сексуални услуги се извършват на територията на съседната държавата, например Франция или Швейцария. В подобни случаи, ЖТХ губят представа за това в коя страна живеят и къде „работят“, не са наясно че това са две различни държави и поради това не могат да дадат ясни сигнали къде се намират, както и сведения на разследващите, които да бъдат доказани в хода на наказателното преследване.

ЖТХ с цел сексуална експлоатация на 35 г. живее в квартира в гр. Щутгарт, Германия. Превеждана е до гр. Страсбург, Франция за да предоставя там сексуални услуги, като през цялото време е мислила, че това също е Германия. Така твърди и по време на разпитите.

Вероятно, Германия е предпочитана не само поради законодателството, което предоставя възможност за легална дейност по предоставяне на сексуални услуги. Идентификацията на ЖТХ предполага активност от нейна страна при подаване на оплакване, търсене на помощ и съдействие, а осъдителните присъди са ниски.

Съгласно данните от доставчиците на услуги за ЖТХ по отношение на трудовата експлоатация, като страни на дестинация са посочени Чехия, Швеция, Великобритания, др. Същевременно България се явява страната на дестинация на граждани на страни извън ЕС, които търсят работа и препитание в страната. През последните пет години, само в приютите във Варна и Бургас са получили закрила и услуги ЖТХ от страни на произход: Украйна, Филипините, Сиера Леоне, Киргистан. В значително по-малко на брой случаи, България е страна на дестинация за случаите на сексуална или други форми на експлоатация, поне спрямо данните от специализираните услуги по ЗБТХ.

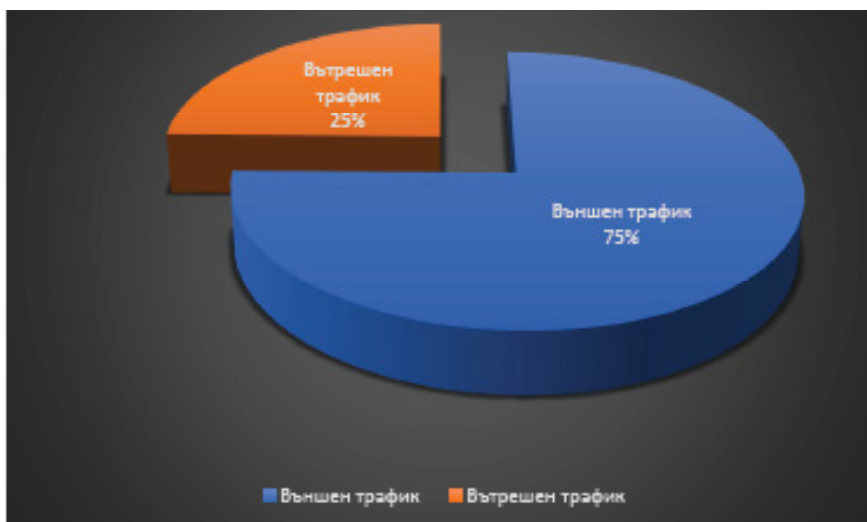
Приложената диаграма предлага илюстрация на това, в какъв процент от случаите България е страна на произход и съответно страна на дестинация, съгласно получените за целите на доклада данни от доставчиците на услуги:

По данни от пострадали, често срещана тенденция е последователното експлоатиране първо във вътрешен трафик, след което жертвата бива изведена и експлоатирана извън пределите на страната.

В условията на Ковид пандемията зачестиха случаите, респективно сигналите за вътрешен трафик. Трафикът на хора в границите на страната, предимно с цел сексуална експлоатация се повишава, като възможно следствие от епидемиологичната обстановка и мерките за ограничаване на пандемията.

Статистика относно вида на трафика на хора (външен / вътрешен) се води в специализираните седем услуги по ЗБТХ, в Транзитен център за ЖТХ и Звено „Майка и бебе“, управлявани от Фондация „Асоциация Анимус“. Предвид, че към тези услуги се насочват около 2/3 от постъпилите сигнали, може да се счита че получените данни разкриват сравнително точна картина на съотношението:

Вътрешният трафик на хора е съсредоточен основно в столицата и големите градове, а в курортните места има сезонен характер.

Освен на открити терени и в клубове се използват и други методи за набиране на клиенти на сексуални услуги. Често това става чрез регистрация в сайт, която се прави от извършителя, който е в партньорски отношения с жертвата. Връзката с потенциалните клиенти става най-вече през мобилните приложения. Услугите се предоставят на терен на клиента, като жертвата се придвижва най-често с такси, в хотел, а най-често и на собствен терен – жилище наето за целите на сексуалната експлоатация. Тук също се наблюдава мобилност в рамките на страната – извършителят и жертвата пребивават последователно в различни градове (предимно големи градове), а чрез включване в обявата на тест като „Нова в града!“ се цели предизвикване на по-голям интерес от страна на клиенти. Обявите са описателни по отношение на предлаганите услуги, тарифата, пояснение относно мястото, където се предлагат услугите, псевдоним, координати за връзка, а понякога и специфични качества или изисквания. Снимката може да е фалшива или да е направена така, че лицето да е трудно разпознаваемо. В някои случаи обаче е приложена реална снимка и на по-късен етап тези обяви са средство за заплахи, контрол или отмъщение.

Трафикът с цел просия се осъществява на места, характеризиращи се с голям човекопоток, като също е характерен за по-големите градове и особено тези, които сезонно приемат голям брой туристи. Обяснимо, това поставя Варна и Бургас в категорията на зони с висока концентрация, още повече че освен туристически центрове са и гранични големи градове.

Във всички големи градове има зони/терени, които са всеизвестни с предоставянето на сексуални услуги на открито, например Лъвов мост в София, Дунав мост в Русе, м-т „Боровец“ във Варна и др. Противно на най-разпространеното обществено възприятие, тези лица не предоставят сексуални услуги или просия по собствена воля и не разполагат самостоятелно със заработените средства. Освен, че въвличането им често е по метода на „Лавърбой“, те стават обект на рекет, рискови сексуални практики и насилие.

По отношение на видовете трафик на хора и дестинациите, в които се реализира експлоатацията могат да се обобщят следните тенденции:

- ✓ Трансграничния трафик съставлява около 75 % от получените сигнали в услугите за ЖТХ и България продължава да бъде основно страна на произход на ЖТХ. Водещата форма-сексуалната експлоатация се осъществява предимно на територията на страни, в които предоставянето на сексуални услуги е законово регламентирано;

- ✓ Трафикантите се възползват от наличието на законовата регламентация, но същевременно заобикалят някои правила и изисквания, проявяват гъвкавост и предвидимост. Често при наличие на рискове спрямо незаконната им дейност предприемат придвижване на ЖТХ към други места/страни на дестинация;

- ✓ Съществува пряка зависимост между продължителността на престъплението и броя на местата/страните на дестинация, в които ЖТХ е експлоатирана. Продължителните периоди на експлоатация обикновено са свързани със смяна на места/градове/държавите. Извършителите също променят местонахождението си;

- ✓ Съгласно получените сигнали, Германия е основната страна на дестинация за случаите на сексуална експлоатация в условията на трансграничен трафик. Следвана е от други страни, в които проституцията е легализирана;

- ✓ България е в значително по-малка степен страна на дестинация. Все още такива регистрирани случаи не са много и те касаят основно трудовата експлоатация на лица, произхождащи от страни извън ЕС;

- ✓ Запазва се тенденцията ЖТХ да бъдат експлоатирани първо във вътрешен трафик, след което да бъдат изведени извън пределите на страната. Фактът, че делът на идентифицираните случаи на трансграничен трафик е четири пъти по-голям, отколкото този на вътрешен говори за пропуски в областта на ранната идентификация и насочването, като първа стъпка от НМН;

- ✓ Случаите на сексуална експлоатация и просия в страната са концентрирани основно в столицата и големите градове, а в курортните места има сезонен характер.

IV. ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ И МЕХАНИЗМИ ЗА КОНТРОЛ НА ЖЕРТВИТЕ

1. ФОРМИ НА ЕКСПЛОАТАЦИЯ

Получените данни от основните институции, НПО и експерти, ангажирани с борбата с трафика на хора и закрилата на пострадалите, както и данните от самите ЖТХ потвърждават водещия дял на сексуалната експлоатация, основно спрямо лица от женски пол. Същевременно, прогресивно расте броя на сигналите и приема в някои от услугите на пострадали от трудова експлоатация. На трето място е трафика с цел просия. Най-малка е числеността на идентифицираните случаи на трафикирани бременни жени, с цел продажба на новороденото.

Процентното разпределение, на база форма на експлоатация за периода 2017-2021 г., съгласно статистиката на координатора на НМН-НКБТХ е както следва:

Анкътх представя детализирана справка, от която е видно и разпределението на формите на експлоатация по полов признак:

Пострадали лица	2017 г.	2018г.	2019г.	2020г.	2021г.
Общ брой получени сигнали	104	97	77	53	76
Общ брой пострадали лица по сигналите за трафик	131	155	94	60	132
Жени, от тях	97	53	50	39	86
непълнолетни (14-18 години)	21	11	3	3	11
малолетни (под 14 години)	0	0	6	1	9
Мъже, от тях	39	60	44	21	46
непълнолетни (14-18 години)	8	6	3	0	10
малолетни (под 14 години)	0	0	4	0	6
цел сексуална експлоатация	52	31	31	27	47
Жени, от тях	40	28	31	26	45
непълнолетни	10	3	2	3	4
малолетни	0	0	2	0	0
Мъже, от тях	2	0	0	1	2
непълнолетни	0	0	0	0	1
малолетни	0	0	0	0	0
с цел трудова експлоатация	19	9	45	26	61
Жени	7	3	11	8	23
Мъже	9	6	34	18	38
с цел просия	24	67	10	7	5
Жени	2	9	2	5	4
Мъже	22	52	8	2	1
цел – спрямо бременна жена с цел продажба на детето	1	2	1	0	1

Предоставените данни от Фондация „Асоциация Анимус“ за постъпилите случаи в Транзитен център за ЖТХ и Звено „Майка и бебе“ потвърждават тенденцията, като същевременно е видно, че делът на сексуално експлоатираните е 2/3 от общия брой на ползвалите услугите. Това, от своя страна потвърждава, че тази подгрупа пострадали търсят и приемат услуги за помощ и подкрепа в по-голяма степен от останалите, засегнати от други форми на експлоатация. Тази хипотеза се потвърждава и от статистиката на Националната телефонна линия за борба с трафика на хора при Фондация „Кампания А21“ и седемте действащи специализирани услуги по ЗБТХ (Приюти и Центрове за ЖТХ).

Процентно съотношение на пострадалите, ползвали услуги във Фондация „Асоциация Анимус“ на база формата на експлоатация за периода 2017-2022 г.:

Статистиката на Националната телефонна линия за борба с трафика на хора (2017-2021 г.) показва, че сигналите касая

Разпределението на случаите на база форма на експлоатация в седемте специализирани услуги в градовете София, Варна и Бургас, управлявани от Фондация „SOS-семейства в риск“ и Асоциация „Деметра“ е сходно с това в услугите на Фондация „Асоциация Анимус“, като процентът на трудово експлоатираните тук е по-нисък:

Сексуалната експлоатация остава най-разпространената форма, тя е полово диспропорционална и засяга преди всичко жени и момичета. Пострадалите са основния контингент на специализираните услуги за ЖТХ. В настоящия доклад са представени много примери от практиката, съдържащи историята на въвличането, контрола, развитието на ситуацията до подаване на сигнала и постигнатите резултати в услугите.

Основните тенденции, както вече беше споменато по-горе са свързани с налагане на нови профили, които спестяват усилия и средства на трафикантите, както и риска да попаднат под ударите на закона.

Интернет и социалните мрежи имат все по-настъпателна и утвърдена роля в процеса на набиране, рекламиране на сексуални услуги, контрол и манипулации на жертвите. Значително се увеличава и риска от онлайн експлоатация. Комбинираните форми на експлоатация спрямо едно лице не са изключения, като сред тях сексуалната експлоатация присъства неизменно.

Трафикът на хора с цел трудова експлоатация като цяло е по-труден за разграничаване, основно поради различия в трудово-правните системи в държавите - членки на ЕС. Друг проблем е липсата на осъзнаване на пострадалите, идентифицирани в процеса на разследване, че са жертви на престъпна дейност и че са били експлоатирани за лична изгода на трафикантите. Едно от предизвикателствата, пред които се изправят институциите е да убедят пострадалите в това, че са жертва на трафик с цел трудова експлоатация и те да се съгласят да дадат показания. Както е видно и от статистиката на предоставяните услуги, жертвите се възползват от правото на закрила и помощ по-рядко, въпреки че през последните две години броят им нараства. В практиката зачестяват идентифицирани случаи, при които жертвите са държани в принудително подчинение, в мизерни условия на живот и трудова дейност, отправяни са им заплахи, личните им документи са задържани от извършителите. Случаите, при които България е страна на дестинация касаят пострадали - граждани на страни извън ЕС. Описаните по-долу два примера на трудова експлоатация са предоставени от Асоциация „Деметра“:

ЖТХ на 32 години от Сиера Леоне, семейна с две деца. Жената е с нисък социално-икономически статус и в затруднено финансово положение. Поради уязвимостта си става жертва на трудова експлоатация. След като получава предложение за работа от кувейтски граждани заминава за Кувейт, където работи 3 месеца като домашна помощница. Заедно с трафикантите и нейни „работодатели“ пристига в гр. Поморие, България. Над нея е упражнявано физическо и психическо насилие. Личните ѝ документи са задържани, телефонните ѝ обаждания са ограничавани. ЖТХ намира подходящ момент, в който да избяга и да потърси помощ от случайни минувачи. Подаден е сигнал в полицията. Службите, които впоследствие се заемат със случая са териториалните структури на ГДБОП в Бургас. НКБТХ получава сигнала и насочва пострадалата към Приюта в гр. Бургас. Оказана е спешна психологическа помощ и е предприет комплекс от кризисни мерки. Непосредствено след това са осъществени и правни консултации. Езиковата бариера е преодоляна, защото управителят и екипа към него момент имат добро ниво на владеене на английски език. Първоначално жертвата е емоционална нестабилна, тревожна и изпитва трудности да се довери на българските институции. Екипът от специалисти, които работят с нея спечелват доверието ѝ, като първоначално ѝ дават възможност да осъществи контакт с близките си. Това намалява тревожността ѝ и тя започва също да съдейства на службите. По случая е образувано досъдебно производство. На жертвата е оказана краткосрочна помощ до организиране на безопасното ѝ завръщане в страната на произход. Пострадалата ползва реинтеграционна помощ по проект за завръщане и реинтеграция на пострадали от трафик, изпълняван от МОМ. Организирант се всички детайли по процедурата за връщане- закупува се самолетен билет, придружена е до летището в Бургас. ЖТХ изказва огромна благодарност на всички съдействали ѝ за завръщането в родината.

Двама мъже на 30 г. от Киргистан попадат в схема на трудова експлоатация по обява за работа във фирма в селскостопанската индустрия като трактористи за обработка на земеделска земя. След като пристигат в България започват веднага работа във въпросната фирма в гр. Карнобат. Работодателят не им изплаща заплати за няколко месеца и те решават да потърсят правата си. Своевременно сигнализират НКБТХ и търсят помощ. НКБТХ ги насочва за спешно настаняване в Приюта в гр. Бургас. В рамките на три месеца те получават социална, правна и психологическа подкрепа, съдействие за издаване на временни паспорти. Организирано е безопасното им завръщане в страната на произход.

Трафикът на бременни жени с цел продажба на детето засяга млади ромски момичета и жени, основно живеещи в условия на крайна бедност и нищета, неграмотни, социално неопитни и в ситуация на безизходица. Срещу неголяма сума пари се организира продажбата на новороденото, като най-често страната на дестинация на тази форма на експлоатация е Гърция. Броят на идентифицираните ЖТХ,

засегнати от тази форма на експлоатация е много малък. Съществуват обаче данни от пострадалите, че тя съпътства и се комбинира с други форми на експлоатация. Така спрямо едно пострадало лице са приложени няколко експлоатационни форми.

Организирана престъпна група, действаща на територията на България, Германия, Франция и Гърция експлоатира сексуално жени от ромски произход, живеещи в условия на крайна бедност, неграмотни, безперспективни по отношение на трудова заетост, отглеждащи по няколко деца. ЖТХ на 34 г., която е експлоатирана сексуално забременява, след което е преведена в Гърция и убедена да продаде новороденото бебе срещу неголяма сума пари. Вероятно част от мотивационната схема е убеждаването ѝ в това, че детето е с увреждане. След като раждането и продажбата на новороденото са вече факт, жената е отведена отново във Франция, където продължава сексуалната ѝ експлоатация.

Отказът от услуги и несъдействието на институциите на тази група пострадали са обясними със страховете им за подвеждане под наказателна отговорност. Характерно за групата е, че представителите им отпадат не само от специализираните услуги за ЖТХ, но като цяло и от други услуги в социалната, здравната и образователната система. Затворени и управлявани от правилата на общността, към която принадлежат тези жени и момичета продължават да бъдат излагани на рискове от множество злоупотреби. Същевременно, следва да се признае факта, че услугите имат временен характер и след преустановяването им не се предлага житейска алтернатива, изключваща повторното връщане в рисковата среда и общност. Решение в тези случаи са проактивните действия и наличието на устойчиви превантивни програми на терен чрез ползване на ресурси на общността, местни лидери, медиатори. Също така е необходимо въвеждане на система от стимули за участие на потенциално застрашените в тези програми. Проследяването на високо рискови случаи следва да бъде част от схемата на проактивните действия.

Случаите на просия, входирани като сигнали в НКБТХ също намаляват, считано от началото към края на периода 2017 г. : 2021 г. През 2017 г. са регистрирани 24 сигнала. Броят им значително се завишава през 2018 г. и достига 67. През следващите три години сигналите постепенно намаляват и са едва 5 през 2021 г. – една изключително тежка в икономическо и социално отношение година от Ковид пандемията. В предоставената от АНКБТХ справка на ПРБ не се съдържат данни за тази форма на експлоатация, а от статистиката на услугите за ЖТХ е видно, че процента на потърсилите помощ и подкрепа е много по-малък в сравнение с останалите. При тази форма на експлоатация също следва да се прилага проактивен подход, но също така и преди всичко е необходимо да се подобрят и засилят действията по ранна идентификация.

Просията може да бъде водеща форма на експлоатация на едно лице, но при неудовлетворителна печалба трафикантите я допълват с друга, най-често сексуалната. Показателни в това отношение са следните два примера:

ЖТХ на 58 г. е принуждавана да проси пред църква в гр. Лил, Франция. За да изглежда окаяна и неадекватна и по този начин да буди съжалението на минавачите, организаторите на експлоатацията ѝ я обличали в овехтели и прокъсани дрехи и ѝ давали да пие бира на гладно, преди да я отведат на терена. Често се случвало да не одобрят дневната печалба от просия. Тогава, тя била принуждавана да предоставя сексуални услуги по паркинги вечерно време. Жената успява да се свърже с дъщеря си, която подава сигнал и така се стига до извеждането ѝ от ситуацията на трафик. Организирано е безопасното завръщане в България, АНКБТХ координира посрещането, насочването и настаняването на жертвата в Приюта в гр. София.

ЖТХ на 33 г. е принуждавана да проси в Париж, Франция пред хипермаркет. Често обаче, хората изразявали милостинята си като оставали закупени от тях хранителни продукти. Тъй като парите в брой били малко, отделно трябвало да обслужва сексуално клиенти. Така, през деня просела пред хипермаркета до към 18ч., след това се привеждала във външен вид и подходящо облекло за да предоставя сексуални услуги. Парите предавала на мъжа, с който живеела на партньорски начала. След като успява да избяга от него и се прибира в България, той я намира, подлага я на физическо насилие, принудително подчинение и заплахи. След като успява да подаде сигнал на 112, получава съдействие от полицията, насочена е за консултиране в Център за закрила и помощ на ЖТХ в гр. Варна. След оценяване на високия риск, жената е насочена и настанена в Приюта в гр. Бургас. Съдейства на разследващите органи и получава статут на специална закрила по ЗБТХ.

Статистиките на НКБТХ и НПО, предоставящи услуги на пострадалите не съдържат отделни данни за обгрижвани лица, пострадали от тази форма, но следва да се има предвид че принудителното подчинение съпътства значителна част от другите форми на експлоатация.

Най-малко са данните за трафик с цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност. Това е и най-малкият брой формално идентифицирани случаи, по които са образувани досъдебни производства в изследвания период, съгласно данни от ПРБ. В услугите за ЖТХ не са постъпвали такива сигнали. Въпреки че такива не се съдържат и в предоставената справка от АНКБТХ, експерти от Комисията предоставят информация за случай, заострил вниманието на компетентни институции по противодействие на престъпността.

В болнично заведение са извършени 14 трансплантации на бъбрек от живи донори. Всички донори са млади хора от Украйна и Молдова. Всички те са представени за "племенници", а реципиентите са от различни страни извън територията на ЕС (изключващи Украйна и Молдова). Те са представени за "лели и чичовци". Законното изискване, за да се случи трансплантацията е донор и реципиент да са в роднинска връзка, каквато в случая е нищожно вероятно да е имало в действителност.

Първата схема е с фалшиви паспорти на реципиентите. При отправено запитване към съответните държави, оттам са им казали, че такива граждани нямат и това са фалшиви имена.

В края на януари 2020 г., Интерпол изпраща до държавите, с които работи, т.нар. лилава бюлетина (Purple notice). Полицейските организации са уведомени да имат предвид, че се развива нов тип международна организирана престъпност. През януари 2020 г. фокусът е "данни за трафик на органи чрез фалшифициране на документи и деклариране на неверни данни за роднински връзки".

Представената по-долу справка на ПРБ за периода 2017-2021 г. е информативна за броя на пострадалите лица, по наблюдаваните досъдебни производства, техния пол и форма на експлоатация:

Справка за пострадалите лица по наблюдаваните ДП за трафик на хора

Година	Текстове от НК	Пострадали лица								
		Общо			Мъже			Жени		
		Общо пострадали лица	ОТ ТЯХ:		общо мъже	ОТ ТЯХ:		общо жени	ОТ ТЯХ:	
			непълнолетни (14 ÷ 18 год.)	малолетни		непълнолетни (14 ÷ 18 год.)	малолетни		непълнолетни (14 ÷ 18 год.)	малолетни
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
2017 г.	ОБЩО	508	36	5	63	0	4	445	36	1
	Общо чл. 159а – 159г НК	505	36	3	62	0	3	443	36	0
	цел - развратни действия	323	32	0	7	0	0	316	32	0
	цел - принудителен труд	67	3	2	51	0	2	16	3	0
	цел - отнемане на телесни органи	1	0	0	1	0	0	0	0	0
	цел - държане в принудително подчинение	17	0	1	3	0	1	14	0	0
	цел - спрямо бременна жена за продажба на детето	97	1	0	0	0	0	97	1	0
	чл. 1826 НК	3	0	2	1	0	1	2	0	1
2018 г.	ОБЩО	443	54	3	54	3	1	389	51	2
	Общо чл. 159а – 159г НК	442	54	2	54	3	1	388	51	1
	цел - развратни действия	309	48	1	2	0	0	307	48	1
	цел - принудителен труд	59	5	0	47	3	0	12	2	0
	цел - отнемане на телесни органи	2	0	0	2	0	0	0	0	0
	цел - държане в принудително подчинение	8	0	1	3	0	1	5	0	0
	цел - спрямо бременна жена за продажба на детето	64	1	0	0	0	0	64	1	0
	чл. 1826 НК	1	0	1	0	0	0	1	0	1
2019 г.	ОБЩО	404	33	0	51	2	0	353	31	0
	Общо чл. 159а – 159г НК	404	33	0	51	2	0	353	31	0
	цел - развратни действия	280	26	0	9	0	0	271	26	0
	цел - принудителен труд	44	3	0	34	2	0	10	1	0
	цел - отнемане на телесни органи	8	0	0	4	0	0	4	0	0
	цел - държане в принудително подчинение	16	4	0	4	0	0	12	4	0
	цел - спрямо бременна жена за продажба на детето	56	0	0	0	0	0	56	0	0
	чл. 1826 НК	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2020 г.	ОБЩО	458	26	5	61	3	0	397	23	5
	Общо чл. 159а – 159г НК	457	26	4	61	3	0	396	23	4
	цел - развратни действия	336	20	4	3	0	0	333	20	4
	цел - принудителен труд	69	5	0	54	3	0	15	2	0
	цел - отнемане на телесни органи	5	0	0	2	0	0	3	0	0
	цел - държане в принудително подчинение	8	1	0	2	0	0	6	1	0
	цел - спрямо бременна жена за продажба на детето	39	0	0	0	0	0	39	0	0
	чл. 1826 НК	1	0	1	0	0	0	1	0	1
2021 г.	ОБЩО	468	20	4	101	1	2	367	19	2
	Общо чл. 159а – 159г НК	466	20	2	100	1	1	366	19	1
	цел - развратни действия	282	17	1	4	0	0	278	17	1
	цел - принудителен труд	107	2	1	90	1	1	17	1	0
	цел - отнемане на телесни органи	8	0	0	4	0	0	4	0	0
	цел - държане в принудително подчинение	27	1	0	2	0	0	25	1	0
	цел - спрямо бременна жена за продажба на детето	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	чл. 1826 НК	2	0	2	1	0	1	1	0	1

Институциите и НПО не разполагат с данни колко от идентифицираните (неформално и формално) ЖТХ са станали обект на повече от една форма на експлоатация. Единствено данните от Националната телефонна линия за борба с трафика на хора при Фондация „Кампания А21“ сочат, че в 3,4 % от получените сигнали има данни за едновременно прилагане на сексуална и трудова експлоатация спрямо едно лице. В хода на директната работа с пострадалите обаче, след като вече са изградили доверителна връзка и споделят спокойно и сравнително хронологично историята си, подобни случаи са идентифицирани те не са изключения. Тези подходи, трафикантите обикновено прилагат към най-уязвимите жертви. Просията се допълва със сексуална или трудова експлоатация, трудовата с държане в подчинено положение, сексуалната може да бъде последвана от трафикиране на забременялата жена/момиче с цел продажба на новороденото. В изключителни случаи може да се наблюдава едновременно експлоатиране в три различни форми. Примери от практика на Приюта в гр. Варна илюстрират подобни епизоди на тежка експлоатация и живот в сходни с робството условия:

Две ЖТХ на 22 г. са набрани за целите на сексуалната експлоатация. И двете живеят в дома на единия от извършителите и неговото семейство, като изпълняват ролята и на прислужници в домакинството. Домакинската работа е изцяло тяхно задължение, като често се допълва и със задачата да гледат децата. Скоро след набирането им и въвеждането в сексуална експлоатация, те са заставени да работят на автомивка. Освен да мият коли, трябвало да обслужват клиентите, които поръчвали сексуална услуга. Автомивката била популярна с това, че предлага и такива услуги. Имала и име: Автомивка „Момичета“. Връзката с клиента ставала чрез собственика на автомивката. Сключеният трудов договор прикривал добре престъпната дейност. Картината на жестоката експлоатация се допълва от сезонната им работа на полето – трябвало да берат и да нанизват тютюн.

И двете млади жени не получавали нито лев от изработените средства чрез сексуална и трудова експлоатация. Купувани им били само цигари и дрехи-подходящи за привличане на клиенти. При добро справяне и заработване на по-голяма сума пари имали за награда посещение на фризьор или козметик.

Едната ЖТХ забременяла и започнало обсъждане за продажба на бебето в Гърция. След инцидент обаче, жената направила спонтанен аборт и планът за поредната форма на злоупотреба бил осуетен.

ЖТХ на 30 г. е заставяна на просяци на оживено обществено място в голям град, на около 20 км. от малкото населено място, където живеела в семейството на извършителите. Ежедневно я откарвали с кола до мястото на експлоатацията. След като веднъж се опитала да избяга, но неуспешно била затворена, остригана и държана под ключ дълго време, без достъп до телефон и до външния свят. За този период, чиято продължителност тя не може да посочи била системно малтретирана – физически, психически и сексуално от мъже от селото, които се събирали често в дома на стопаните на къщата, злоупотребявали с алкохол, след което се гаврили с жената по унизителен начин.

Друга тенденция, която се наблюдава все по-често е допълване на експлоатацията с други форми на злоупотреба с пострадалите. През последните 3-4 години се наблюдават няколко случая, които са твърде сходни, въпреки че и ЖТХ и извършителите произхождат от различни райони, експлоатацията е по различно време и в различни страни на дестинации. Повтаряща се практика е регистрирането на търговски дружества, чиито едноличен собственик на капитала е пострадалото лице, като във всички от наблюдаваните случаи лицата са жертви на сексуална експлоатация. По данни на потърпевшите, това е станало под натиск, с измама или злоупотреба с наивността и въвеждане в заблуждение. В някои от тези случаи, впоследствие чрез фирмите са извършвани икономически злоупотреби, вероятно и схеми за източване на ДДС. В качеството си на отговорни лица, ЖТХ биват разследвани, призовавани за да отговорят на въпроси, което ги стресира допълнително. Понякога се налагат запори на трудовите им възнаграждения, създават се пречки за това да получават помощи. Така, пострадалите трябва да се справят не само с тежките травми, с трудностите по пътя на реинтеграцията и стабилизирането им, но и с последствията от злоупотребите, на които са станали жертва. Това е изключително мъчително за пострадалите, особено когато са организирали живота си самостоятелно, съжителстват с интимен партньор, имат нова социална и трудова среда. Трудно могат да дадат обяснение на своите близки и работодатели, какви са причините да бъдат постоянно призовавани, защо ги издирва икономическа полиция, на какво се дължат запорите. Макар и да са минали години след възстановяването им, „ехото“ на последствията от живота в трафик продължава непрогнозируемо дълго.

С цел навременното идентифициране на подобни рискове, като практика в услугите в гр. Варна е въведено извършването на справка в Търговския регистър по ЕГН на лицето още на входа на работата

по случая. При констатиране наличието на регистрирано на името на пострадалата търговско дружество се изясняват обстоятелствата и при желание на лицето се подава сигнал с подробно описание на фактологията до наблюдаващия делото прокурор.

В контекста на споделеното от някои пострадали има и информация за въвличането им в други не толкова малко рискови дейности, като например трафик на наркотици.

„Ползваха ме и като муле. Трябваше да пренасям наркотици до о.Крит. Пакетите бяха обилно поръсени с кафе. Умирах от страх да не би кучета да ме надушат, като минавахме границата. Сводницата ми винаги вървеше няколко крачки зад мен. Тя не носеше нищо в чантата си, само трябваше да ме наблюдава зорко. Ако ме хванат – горя ! ...но нямах право на никакъв избор.“; ЖТХ с цел сексуална експлоатация на 32 г.

Пострадалата е успяла да премине безпроблемно, трафикантите били доволни и това започнало да става по-честа практика. На по-късен етап трябвало да пренесе и разглобени оръжия.

С подобни тактики, от една страна трафикантите предпазват себе си от последствията от извършването престъпление. От друга страна, подсигурият стабилни мотиви, с които да оборят намерението на жертвата да излезе от тези схеми и потърси помощ.

2. МЕХАНИЗМИ ЗА КОНТРОЛ НА ЖЕРТВИТЕ

Именно въвличането в противозаконни действия е един от основните лостове за контрол спрямо жертвите. Трафикантите им вменяват, че те вече са извършители на престъпна дейност и не само че никой няма да им помогне ако се оплачат, но и ще бъдат подведени под наказателна отговорност.

„Караха ме да разпространявам дрога и да се сприятелявам с момичета за да ги привлека да работят за тях. После, когато се съпротивлявах и казах, че ще отида в полицията те ме уверяваха, че там ще ме арестуват, защото съм извършвала престъпления.“; ЖТХ, 32 г.

Друг работещ метод за контрол и подчинение са манипулации и заплахи спрямо децата на пострадалите. Не са изключение случаите, в които децата са отглеждани в семействата на извършителите. Първоначално това е станало със съгласие на жертвата, която обаче не осъзнава, че децата ще бъдат „залог“ и чрез тях ще бъде държана в подчинение, зависимост и контрол.

„Когато заминахме за Франция, детето ми остана при неговите роднини. Те се грижеха за малката. Всеки път, когато се противопоставях или забавях изпращането на пари по Уестърн Юниън ми напомняха къде и при кого е детето ми.“; ЖТХ, 35 г.

Децата са тема, чрез която трафикантите шантажират ЖТХ във всеки един случай на противопоставяне. Този подход се утвърждава като един сигурен и работещ механизъм за контрол. Чести са законите да разкажат какво е работила и че го е правила по собствено желание. Развиват сценария в съда, където ще загубят правата си на родител, защото ще са уличени като морално пропаднали. Децата им ще се срамуват от тях и ще ги намразят. В репертоара се включват и закани спрямо децата, вменяващи страх. Понякога на видео камера е показано дете / бебе на пострадалата, което плаче неутешимо и по неясна причина. Всичко това води до смирение и пълна подчиненост на волята на извършителя.

Трафикантите използват заплахите като способ на контрол за да подсигурят съдействието на жертвите, така че дейността им да изглежда доброволна. В същото време, при извършвани проверки и беседи с полицейски служители или други служби да отричат принудата и манипулациите. През последните години се наблюдава тенденцията обект на заплахите да бъдат не толкова самите жертви, а техните близки, семейства, познати. По този начин се насаждат не само страхове, но и вина у пострадалите – ако близките им научат ще се срамуват, ще се разболеят, ще страдат и ще го преживеят болезнено, разберат ли истината, това може да ги погуби.

Страхът и заплахите допълнително обезкуражават и възпират пострадалите да сътрудничат на институциите, както на оперативно ниво, така и в досъдебното производство.

Заплахите могат да продължат и след извеждането на ЖТХ от рисковата ситуация, особено в случаите, при които тя е свидетелствала пред компетентните органи. Трафикантите се опитват да контролират поведението на жертвата дори и по време на наказателния процес и въпреки закрилата, която е получила.

Подобни интервенции никога не са извършвани пряко от тях, а чрез трети лица които предават послания на жертвите или ги сплашват, като това става най-често чрез социалните мрежи. Най-голяма активност в това отношение се наблюдава непосредствено преди съдебните заседания, ако процесът е навлязъл в тази фаза.

ЖТХ, 35 г. е свидетел в наказателно производство водено в страната на дестинация - Австрия. Пътувайки по повод предстоящо съдебно заседание, тя получава чрез месинджер съобщения от друга жена, също експлоатирана, но все още в контакт с извършителите. Тя предава думите на трафикантите без да цитира имената им, като набляга на последствията, които очакват свидетелката, ако тя не се вразуми и не преосмисли казаното пред следователите.

Седмица преди началото на съдебния процес в Лондон, Великобритания, една от свидетелките - ЖТХ с цел сексуална експлоатация на 31 г. получава предложение от трето лице за сума пари, ако не се яви и се укрие или пък отрича експлоатацията и насилието. По думите на пострадалата : „...един човек от селото каза, че с един негов познат се свързал човек, който познавал сводниците. Той казал, че щял да ми даде 10 000 лв. ако се отрека от думите си и не свидетелствам срещу тях. Парите щял да изпрати по познатия на моя съседянин и никой повече нямало да ме закача,,.

Макар и обърквашо от къде и кого точно идва предложението, за жертвата то е напълно ясно – трафикантите ще направят всичко възможно за да я спрат. Освен това, явно знаят къде се намира. Това провокира тревога, страх и напрежение преди процеса.

Манипулациите се прилагат на всеки етап от престъпната дейност спрямо пострадалата. Наивно и искрено, жертвите вярват на думите и във възможностите на трафикантите. По този начин, манипулациите са инструмент за контрол, без да се изискват усилия, без да се трупат доказателства за заплахи и натиск – жертвата се съгласява и приема, защото вярва.

„Исках да се откажа, не издържах вече. Но той има много връзки, с полицаи, със съдии, навсякъде има хора. Даже ми каза, че ще започва работа като полицай“ ЖТХ, 22 г.

Компрометирането в социалните мрежи е широко разпространен и утвърден механизъм за контрол. Различни публикации във Фейсбук или други канали, както и лична кореспонденция с извършителите могат да бъдат използвани с цел държане в принудително подчинение на жертвите. Предварително създадени порнографски материали могат да бъдат използвани с цел склоняване на жертвите към развратни действия.

„Каза ми, че ще разкаже всичко на нашите... и ще разпространи порно снимките ми във Фейсбук и Инстаграм.“ ЖТХ, 25 г.

Изпълнението на закани от това естество е доказателство пред жертвите, че своеволието и противопоставянето имат реални и сериозни последствия.

„Бяхме се скарали и аз му казах, че се изнасям. Не престана да ми звъни – по телефон, месинджер, уатсап. На третия ден се обади брат ми. На стената му била постната обявата, която ми беше направил. С моя истинска снимка. Даже пишеше, че снимката е реална. Хвана ме страх, че ще продължи с публикациите. Не знаех как да реагирам...“ ЖТХ, 20 г.

При друг вид организация на престъпната дейност, наподобяваща легална работа и трудова среда се налагат санкции и финансови удържки от изпълняващия ролята на „работодател“. Предоставянето на сексуални услуги, разпределението на клиенти, отчетността, работното време са ясно регламентирани. Някои от пострадалите съобщават, че са имали фиксиран почивен ден от седмицата. Най-често прилаганата санкция е глоба – особено в случай, че клиента не е доволен от получената услуга.

„Когато клиента не е доволен – шефа и шефката също не бяха доволни. ...и следваше глоба. Тъй като клиентите не плащаха директно на нас, а на шефката парите от глобата се удържаха от общата заработена сума.“ ЖТХ на 27 г.

Задължняването на пострадалото лице е фактор улесняващ набирането на жертвите, но в още по-голяма степен има роля при упражнявания контрол. Дълговете не само не се погасяват, но прогресивно се натрупват и нови. ЖТХ задължняват към мобилните оператори, на тяхно име е закупвана на изплащане техника, понякога се оказват притежатели на моторни превозни средства, заставяни са да теглят бързи кредити, дължат заеми и лихви на трети лица. Всичко е добре организирано и отново изглежда като съзнателно и самостоятелно решение на жертвите. Поставени в ситуация на зависимост, чрез манипулации, измами и натиск пострадалите са действали по инструкции и според волята на извършителите. Последните остават встрани и недосегаеми от реакциите и последствията към тези действия – преследване от колекторски фирми или лихвари, изпълнителни дела, запори и др. Пострадалите, които постъпват в услугите за ЖТХ не разполагат с нищо от това, за което са длъжници. Ако са имали златни накити, други ценности или модерни смартфони, то те са били залагани в зложни къщи от извършителите.

Понякога трафикантите вменяват на жертвата, че дължимите суми са станали много големи, дори милиони и че това са пари, които дължи на държавата. Очаква я съд и затвор.

„Бях затънала в кредити и дължах пари на много хора. Казаха ми, че още с преминаване на българската граница ще ме арестуват.“, ЖТ на 32 г.

По този начин, трафикантите осигуряват доброволното на пръв поглед дълго пребиваване на жертвата в експлоатационната ситуация и я контролират през темата за дълговете и безизходицата.

Безпътието, липсата на дом и житейска алтернатива при някои от пострадалите се използва също толкова умело за поддържане на подчинението и контрол. В повечето случаи, този профил пострадали не познават среда и начин на живот извън криминалния свят, в който живеят. По тази причина и нямат критично отношение към случващото се с тях. Нагласата на трафикантите, че те са обект предназначен за печалба на пари чрез експлоатация, за злоупотреби, за лична изгода и насилие кореспондира с нагласите на ЖТХ от този профил, които се себевъзприемат по същия начин. Нещо повече, понякога те чувстват защита и дори принадлежност към тези среди, защото излизайки от тях остават напълно сами, беззащитни спрямо други извършители на същите или сходни престъпления, бездомни, още по-гладни и занемарени и отхвърлени от света. Примитивното съществуване за тях е все пак съществуване и както бе споменато по-горе единственото, което познават. Мигранти, пребиващи нелегално в страната също могат да бъдат приобщени към тази уязвима и високо рискова група. Контролът над тези лица е изключително улеснен и минава през темата за пълната безизходица.

„Няколко пъти ме изхвърляха на улицата. Нямах при кого да отида и се връщах. И сега няма къде да отида, когато изляза от кризисния център. Не искам да подавам жалба, защото не искам да ги натопя. В крайна сметка те не ме искаха, аз сама отидох там.“, ЖТХ на 28 г.

Подобни примери са показателни за дълбоко вкорененото чувство на вина, което застрахова трафикантите от проблеми, които могат да им създадат пострадали търсеци начини за защита и възмездие.

В описаната категория пострадали попадат и много лица с ментални увреждания, както и деца, израснали без родителска грижа или крайно занемарявани, към които институциите нямат отговорност след навършване на пълнолетие. Това от своя страна разкрива сериозни пробиви в социалната система за закрила и услуги.

Широко разпространяването през последните години твърдение, че насилието отсъства от репертоара на действия на трафикантите не е основателно. Данните от пострадалите лица, обгрижвани в услугите за ЖТХ сочат друго.

В действителност, трафикантите не прибегват до насилствени методи на етапа на набирането и организацията на престъпната дейност, защото възможностите да се сдобият със съгласие и съдействие на потенциалните жертви са достатъчно много и в голяма степен обезпечават недосегаемостта им. На по-късен етап обаче, всички форми на насилие (физическо, сексуално, психическо, икономическо, ограничаване на свободата и др.) често са използвани при упражняването на контрол.

„Живеехме на квартира в Хамбург – аз и още едно момиче, заедно със сводниците – мъж и жена. Жена му също обслужваше клиенти, но по-рядко. Повече беше ангажирана с това да ни наблюдава и да събира парите. Мен ме държаша под око, защото ако избягам мога да им навредя – те знаеха, че малко говоря и разбирам езика. Искаха да стоя по халат в квартирата, естествено така по-трудно мога да избягам. Понеже съм много гнуслива и ме беше страх да не се заразя от някой клиент се съпротивлявах да работя без презерватив. Един клиент не искаше да използва и се отказа. Съответно нищо не плати. Фикрет (извършителят) много се ядоса. Първо зашлеви силен шамар на жена си, затова че не ме е убедила и не е направила нищо за да задържи клиента. После ме преби с ритници и юмруци, повали ме на земята. Накрая ме изправи, изблъска ме в ъгъла и ме удари силно с вратата по корема. А предните дни ме водиха на лекар и разбрах, че съм бременна. Мисля, че го направи нарочно, защото аз не исках да правя аборт, а те искаха.“, ЖТХ на 21 г.

В интимните отношение между ЖТХ и извършителите също се проявява насилие. Привлечените по схемата „Лавър бой“, твърде често стават обект на насилие, дори могат да бъдат посочени като един от най-засегнатите профили. Наличието на партньорска връзка или брак прави жертвите много по-уязвими от насилие, в сравнение с тези които са експлоатирани в среда наподобяваща трудовата, напр. клубове, заведения.

Основанието, с което извършителите обясняват проявите на насилие се размива между преживявания, свързани с интимното партньорство, недоволството от работата на жертвата, недостига на пари, съпротивите на пострадалата и др. В много от случаите е съчетано с употребата на наркотични вещества, често в комбинация с алкохол.

„...Взимаше какво ли не – пико, кристали, кокаин, марихуана. Смърка, пуши, пие, пак друска – всичко! Когато се дрогираше ставаше много опасен. Биеше с каквото намери. Всякакви поводи изтъкваше. За едно и също нещо – някакво провинение например, ме биеше по няколко пъти.“ ЖТХ на 27 г.“

Наркотиците са навлезли широко в ежедневието не само на извършителите, но и на жертвите. Още в самото начало те са предлагани, като стимулатор и средство, което ще „улесни работата“. Те са първото нещо, за което се инвестира заработената чрез експлоатация сума. Също така, потенциалните жертви могат да попаднат в схемите на престъпната дейност поради развитата вече зависимост към наркотични вещества. В тези случаи, контролът минава през потребността от набавянето и приемането им.

Емоционалната свързаност с трафиканта на експлоатираните по схемата „Лавър бой“ ги прави лесно контролируеми и податливи на въздействие. Волята на извършителя има превес над съпротивите и намерението да откажат този начин на живот и работа. Желанието да останат във връзка с партньора се заплаща с цената на много компромиси, унижения и подчиненост. Много пострадали от този профил са споделяли, че навлизането в експлоатация е станало плавно и с първоначалната уговорка, че това ще практикуват временно, докато съумеят „да си стъпят на краката и оправят живота си“. Жертвите стават обект на въздействие и контрол чрез манипулации и доводи от емоционален характер.

„Приятелката на брат му също работеше с клиенти по адреси и на терен. Само че, за разлика от мен почти не почиваше. Аз се уморявах, освен това ако клиента ми се видеше подозрителен не го приемах. Първоначално, моя „уж възлюбен“ не ми казваше нищо, имах пълна свобода. С парите си купихме маркови дрехи, скъпи телефони, силикон, мигли, екстеншъни, маникюр – от нищо не се лишавах. После започна да ми натяква, че брат му си е купил кола. Приятелката му не била разглезена като мен, обичала го много и истински. Правила така, че и двамата да са добре. А аз по цял ден съм си цъкала по телефона и съм се лешперила. Или може би съм имала някой друг, затова въртя само телефон в ръката. Започнахме да се караме. Той не искаше да разбере, че ми е гадно да работя тази работа. Правих го само заради него и защото ми обеща, че като си върне борчовете спираме. Не стана точно така обаче. После започна да ми натяква, че съм дебела и това е причината да не ме харесват клиентите. И той скоро нямало да ме харесва такава. Започнах да се подлагам на строги диети, докарах си гастрит.“, ЖТХ на 20 г.

В обобщение, на база на предоставените данни от институции, НПО и информация от самите ЖТХ могат да се направят следните основни констатации относно формите на експлоатация и най-често използваните механизмите на контрол:

- ✓ Сексуалната експлоатация съставлява основния дял от сигналите приети от НКБТХ - координатор на НМН и НПО, предоставящи специализирани услуги на пострадалите. Най-голям брой досъдебни производства за трафик на хора са образувани също за случаи на тази форма на експлоатация;
- ✓ Водещата форма на експлоатация (сексуалната), естествено и трафика на бременни с цел продажба

на новороденото, държане на ЖТХ в принудително подчинение са полово диспропорционални и засягат преди всичко жени и момичета;

✓ Нараства броят на случаите на трудовата експлоатация, като потърпевшите са основно мъже. АНКБТХ и НПО-оператори на специализираните услуги проявяват все по-голяма гъвкавост и комбинативност за да могат да настаняват пострадалите в Приют, където се обгрижват основно жени, ЖТХ с цел сексуална експлоатация. Специализирани услуги за мъже все още няма, за което страната търпи критики от страна на международните мониториращи органи;

✓ Трафикът на хора с цел трудова експлоатация като цяло е по-труден за идентифициране поради различия в трудово-правните системи на държавите. От друга страна, желанието на пострадалите да получат обещаните възнаграждения доминира над това да докладват за престъплението и да свидетелстват, както и да ползват услуги;

✓ През последните три години се проявява тенденцията трудово експлоатирани жертви на трафик от страни на произход извън територията на ЕС да ползват специализираните услуги. Развързката по тези случаи е организирана на безопасното им завръщане в родната им страна;

✓ Утвърждават се нови профили на ЖТХ, което облагодетелства трафикантите. Те полагат по-малко усилия от набирането до контрола на жертвите, по-малко разходи, по-малка е вероятността извършителите да станат обект на преследване и наказание от страна на компетентните институции;

✓ Идентифицираните случаи на просия и трафик на бременни жени с цел продажба на новороденото намаляват, считано от началото към края на изследвания период. Намаленият брой на идентифицираните случаи и не само по тези форми на експлоатация поставя няколко открити въпроса и съмнения:

• *Доколко статистическите данни отразяват реалната картина на трафик на хора в условията на глобална и тежка социално-икономическа криза?*

• *До каква степен намаляването на броя на пострадалите се дължи на пропуски на ниво идентификация, както и липса на проактивен подход?*

• *Какво е нивото на доверие на ЖТХ в институциите, отговорни за противодействието на престъплението и закрилата на пострадалите?*

• *Дали най-малкото на брой идентифицирани форми като просия и трафик на бременни жени, в отделни случаи не са част и допълнение към друга и основно прилагана форма на експлоатация, както сочат някои истории на пострадалите?*

✓ Макар и малко на брой, случаи на трафик с цел отнемане на телесен орган, тъкан, клетка или телесна течност са формално идентифицирани. Международни организации алармират за тенденция в развитието на този нов тип международна организирана престъпност;

✓ Прилагането на повече от една експлоатационна форма спрямо едно лице се среща при най-уязвимите групи пострадали. Това осигурява по-висок доход и облагодетелства трафикантите, а ЖТХ са поставяни в принудително подчинение и сходни с робството условия на живот;

✓ Наблюдава се устойчива тенденция, ЖТХ да бъдат въвличани и принуждавани да участват и/или извършват самостоятелно противозаконни действия, което ги поставя в риск и в същото време ги прави лесно контролируеми и подчиняеми. Някои от тези действия са обществено застрашаващи, като например трафик на наркотични вещества и оръжие, набиране на потенциални жертви на трафик, документни измами, схеми на икономически престъпления. Чрез поставяне на ЖТХ на „първа линия“ при извършване на подобни действия, от една страна трафикантите предпазват себе си, а от друга поддържат контрола над жертвите чрез манипулации и насаждане на страх от разследващите и правораздавателните органи;

✓ Методите на психологическо въздействие имат превес по отношение на ЖТХ, които разполагат макар и с малко ресурси за изход от живота в експлоатация. Това са пострадали, които имат семейства, дом и близки, които се интересуват от тях. Тук като методи за контрол се прилагат манипулации и шантаж през теми, които са болезнени и значими – сигурността на децата и семействата на жертвите, разпространение на уличаваща ги информация пред родителите, натрупаните дългове и др.;

✓ Механизмите за контрол включват широк спектър от заплахи, които често са отправяни индиректно и чрез трети лица. В много от случаите те са отправяни не толкова спрямо жертвата, колкото спрямо значими за нея хора чрез послания, чиито източник не е ясен и труден за доказване. В същото време обаче, ЖТХ ги преживява като интензивна заплаха за живота и този на близките си. Чрез подобни методи, трафикантите се опитват да контролират поведението на ЖТХ-свидетели в наказателни производства, години след извеждането им от престъпната среда;

✓ Интернет и социалните мрежи играят все по-голяма роля при упражняване на контрола над ЖТХ. Всички описани по-горе подходи могат и най-често са прилагани през тези канали, като водеща роля

има Фейсбук и най-често използваните мобилни приложения. Компрометирането в социалните мрежи, чрез публикации на снимки, обяви за секс-услуги, порнографски материали и разпространение на информация е утвърден и работещ способ за контрол от страна на трафикантите;

✓ Налагането на финансови санкции (глоби), както макар и по-рядко на система от стимули (финансови или други, свързани с облага на ЖТХ) е механизъм за контрол в случаите на експлоатация в сходна с работна среда и трудови отношения;

✓ Най-лесно контролируеми са ЖТХ в пълна безизходица и висока степен на уязвимост. Те проявяват подчиненост и смирение, а експлоатационната среда се приема безкритично като единствената, в която могат да оцелеят. Тук могат да се причислят рискови групи като израсналите без родители и семейна среда, напусналите социалните услуги след навършване на пълнолетие, бездомни лица, както и такива с увреждания и заболявания, наркозависими, мигранти пребиващи нелегално в страната. Общности, които са обект на маргинализация и стигматизация в обществото също допълват тази категория пострадали – представители на ромска общност, транссексуални лица;

✓ Насилието във всичките му форми продължава да бъде способ за контрол и твърденията, че то отсъства от репертоара на действия на извършителите не намира потвърждение в споделеното от ЖТХ. Този механизъм не се прилага на етапа на набиране и при въвеждане на пострадалото лице в експлоатация, но се утвърждава по-късно. Често проявите на тежки форми на насилие са предшествани от употреба на наркотични вещества и алкохол, а агресията се описва от пострадалите като опасна и животозастрашаваща. Този метод на контрол се проявява често в случаите по схема „Лавър бой“, но рядко се докладва от потърпевшите поради наличието на емоционална свързаност с извършителя. Ако това все пак се случи, проблемът се идентифицира като домашно насилие. Като цяло, ЖТХ рядко разказват за насилието пред органите на разследването и правораздаването. Това е обяснимо с редица фактори - съпротиви да се връщат към най-травматичните спомени, лесно разстройване, недоверие, убеденост, че няма да им се повярва, срам, вина. Вероятно така се формира и убеждението, че този метод за контрол не е актуален и рядко се вписва в континуума от действия на трафикантите.

V. ПРИЛАГАНЕ НА НАЦИОНАЛЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА НАСОЧВАНЕ И ПОДПОМАГАНЕ НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК

НМН очертава рамката и последователността на междуинституционалното сътрудничество в хода на работа по случай с лице, пострадало от престъплението „трафик на хора“. Той предлага набор от последователни действия от страна на компетентните институции и НПО, чрез които следва да се обезпечат сигурността, правата и най-добрия интерес на жертвата на престъплението.

Основни цели на НМН са да осигури спазването на човешките права на ЖТХ и да предостави качествена грижа и насочване към съответните услуги. В по-широк аспект, документът може да подпомага националната политика в областта на закрилата на пострадалите и да служи за основа при формирането на национални стратегии и програми.

НМН се основава на принципите, препоръчани от Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа (ОССЕ). Съгласно тези принципи, приоритет на всички мерки е закрилата на ЖТХ и обезпечаване на техните човешки права, осигуряване на безпрепятствен достъп до закрила, подкрепа и специализирани услуги, успешно наказателно производство чрез прилагане на механизъм за подкрепа, базиран на защитата на човешките права, регионално и международно сътрудничество и мултидисциплинарен подход.

Националният координиращ орган, НКБТХ е основен двигател в прилагането на НМН. Към неговата администрация се изпращат данни по случаите на трафик с цел попълване на национална база данни. Участници в НМН са държавни институции, международни и неправителствени организации. Всички те следва да се ръководят от следните общи принципи на работа:

- ✓ Безусловна подкрепа за ЖТХ
- ✓ Сигурност и безопасност
- ✓ Конфиденциалност и защита на личната информация
- ✓ Недискриминативно отношение
- ✓ Защита на интересите на пострадалото лице
- ✓ Участие на пострадалите във взимането на всички решения, свързани с тях
- ✓ Информирано съгласие

- ✓ Обективност при представяне на информация
- ✓ Индивидуален подход
- ✓ Емоционална подкрепа
- ✓ Необвинително отношение
- ✓ Уважение към страданието
- ✓ Върховенство на интересите и благосъстоянието на детето

В структурно отношение, НМН включва три стандартни оперативни процедури, описващи необходимите мерки и действия, които следва да се предприемат на различните етапи от работата с пострадалото лице. Това са стандартните оперативни процедури (СОП): (1) Идентификация и насочване на жертва на трафик на хора; (2) Закрила и подкрепа; (3) Социално включване/реинтеграция. Във всяка СОП е отделено специално внимание на т.нар. „специални случаи“, като се имат предвид две групи от засегнатите лица – деца, жертви на трафик и граждани, произхождащи от държави извън ЕС, станали жертви на трафик.

В приложения, НМН съдържа опис на показатели за идентификация на жертви на трафик и критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за тази целева група.

Документът е актуализиран през 2016 г. и на заседание през месец юли, същата година, е приет от българското правителство. Актуализацията и приемането на НМН от МС на Р България е залегнала в Националните програми за противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите в периода 2015-2016 г.

През 2022 г., Фондация „Асоциация Анимус“ създава интернет платформа за превенция на трафика на хора и подкрепа на жертвите и НМН става достъпен онлайн³⁰. Сайтът е разработен по проект на организацията „ACTIVATE – Подобряване на идентификацията на жертви, превенцията на трафика на хора и механизмите за подкрепа“, изпълняван с финансовата подкрепа на програма „Убежище, миграция и интеграция“ на Европейска комисия.

Настоящият мониторингов доклад обхваща шест годишен период (2017-2022 г.), в рамките на който би следвало документът да е служил като „ръководство“ в процеса на насочване и подпомагане на жертвите на трафик. Ако се приеме, че близо година (юли 2016-юли 2017 г.) е била необходима за запознаване и пробирание прилагането на НМН от ангажираните институции и организации, може да се счита че докладът отразява сравнително точно идентифицираните силни и слаби страни при прилагането на отделните СОП за последните шест години.

1. СТАНДАРТНА ОПЕРАТИВНА ПРОЦЕДУРА: ИДЕНТИФИКАЦИЯ И НАСОЧВАНЕ НА ЖЕРТВИ НА ТРАФИК НА ХОРА

„Идентификация и насочване“ са базисни процедури и мерки за извеждане на пострадалото лице от ситуация на трафик. На практика, без изпълнението им, жертвите на престъплението не могат да получат закрила, помощ, грижи и подкрепа в процеса на социално включване, гарантирани в последващите две процедури „Закрила и подкрепа“ и „Социално включване/реинтеграция“. Липсата на адекватна и своевременна идентификация и насочване предопределя дълъг период на експлоатация, през който прогресивно нараства риска за здравето и живота на жертвата, за сметка на понижаващите се нива на готовността и мотивацията ѝ да потърси помощ и изход. Ето защо, прилагането на НМН в тази част следва да бъде добре организирано, а пропуските недопустими.

В контекста на важността на ефективното и навременно прилагане на тази процедура следва да се подчертае, че за разлика от жертвите на други престъпления, пострадалите от трафик на хора се самоидентифицират като такива изключително рядко. Идентификацията и насочването в тези случаи изискват активна институционална намеса.

В рамките на тази СОП са включени няколко последователни стъпки – идентификация на жертвата, оценка на риска, определяне на неотложните потребности и насочване.

Идентификацията е първата стъпка от прилагането на НМН. В зависимост от това кой идентифицира лицето, тя бива неформална и формална. Първата започва с установяването на признаци, чрез които може да се разкрие евентуален случай на трафик и се извършва от професионалисти на „първа линия“. Това могат да бъдат социални или теренни работници, служители от структурите на АСП и други институции, НПО и др. Формалната идентификация се извършва от органите на досъдебното производство. Непосредствено

³⁰ <https://nrm.bg/>

след идентифицирането, жертвата следва да бъде информирана за правата и възможностите да получи специализирана помощ, закрила и услуги. Важен аспект от предоставянето на информация на жертвата е правото ѝ на период на размисъл, гарантирано в българското и международното законодателство. Всеки идентифициран случай следва да се регистрира, съобразно изискванията на институцията, извършила идентификацията и информацията да се предоставя на НКБТХ за целите на статистическия анализ.

По отношение на прилагането на тази първа стъпка от НМН могат да се очертаят добри практики, които обаче се реализират предимно в райони, в които се провеждат регулярни обучения по идентификация от НКБТХ/МКБТХ или служителят в съответната институция има сензитивност и/или задълбочени познания по проблема. Пример в това отношение могат да бъдат градовете Варна, Бургас и София, както и други, в които действат МКБТХ и НПО, които предоставят услуги за жертви на трафик. Регулярно се провеждат работни срещи, обмен на опит и обученията по темата, прилага се координиран подход в работата по случаи и когато ситуацията го налага, се действа по спешност.

✓ Добър пример за неформална идентификация:

ЖТХ на 20 г. е идентифицирана неформално от служители на Дирекция „Социално подпомагане“ по време на нейно посещение в ОЗД с цел планиране на срещите с настаненото в ДМСГД дете. Наблюдавайки поведението на жертвата и отчитайки предисторията на отсъствие на майката от страната (тема, която тя отбягва и видимо я напруга), социалният работник провежда интервю, в което уверява майката, че може да получи помощ и подкрепа. В допълнение я информира, че тя има специални права ако е пострадала от насилие или престъпление и че това по никакъв начин не би довело до реализиране на големия ѝ страх - „отнемане на детето“. След тези кратки и поднесени на разбираем език разяснения, жената споделя своята история на трафик с цел сексуална експлоатация в Германия, продължила година и половина. Разказва и за методите, които са използвали трафикантите за да я заставят да остави новороденото бебе на грижите на социалните институции. След като заявява съгласие за помощ и настаняване в Приют се организира насочването ѝ към НПО-доставчик на услугата, която от своя страна поема ангажимента с транспортирането ѝ до Приюта.

В практиката са налице и добри примери за формална идентификация, последвана от разясняване на правата, в т.ч. и по специализираните закони, незабавни действия с оглед сигурността на жертвата и неотложните ѝ потребности, насочване към Приют с цел пребиваване в защитена среда и оказване на подкрепа.

✓ Добър пример за формална идентификация:

ЖТХ на 21 г. успява да избяга от помещението, в което е принуждавана да предоставя сексуални услуги и подава сигнал на националната линия за спешни случаи 112. На мястото се отзовава екип на районното управление, пострадалата е разпитана и случаят е докладван на дежурния прокурор. Образувано е досъдебно производство и жертвата е запозната с възможността да пребивава в сигурна и защитена среда, да ѝ се оказва медицинска и психологическа подкрепа. Познавайки естеството на работа и 24-часовия режим на прием в Приют, прокурорът сигнализира на НПО и в рамките на по-малко от два часа е организирано безопасното ѝ транспортиране до Приюта. На жертвата е оказана спешна психологическа помощ. За времето на престой в Приюта получава отговор на всички неотложни потребности, подкрепа и подготовка за участие в наказателния процес и придружаване до местата на провеждане на съответните процесуални-следствени действия.

Илюстрираният случай показва не само навременна формална идентификация и насочване. Той демонстрира, че е възможна бърза координация, съгласуваност на действията между органите на досъдебното производство и НПО, както и подкрепа на ЖТХ в периода на наказателното производство. Тази практика е утвърждаваща се в гр. Варна и е представяна нееднократно в рамките на национални срещи, обучения и обмен на опит.

И двата представени по-горе случая разкриват адекватни и бързи действия по СОП(1) в нейната цялост-идентификация, оценка на риска и неотложните потребности, насочване. Подобни практики показват, че НМН е работещ механизъм, стига да се познава добре и всяка отговорна структура да разпознава своята специфична роля в процеса. Успешното прилагане изисква задълбочени познания за характера на престъплението и поведенческите характеристики на ЖТХ, както и формирани умения за водене на интервю/беседа с пострадалите от престъплението. Служителите извършващи идентификацията трябва да са наясно с какви ресурси за закрила и подкрепа разполага района и страната и как може

да се осъществи най-бързия достъп до тях. Не на последно място, следва да се акцентира на това, че успешното прилагане на процедурата по идентификация и насочване изисква активност от страна на институциите и детайлизирано обследване на случая от служителите на „първа линия“ и органите на досъдебното производство.

Съществени предизвикателства при прилагането на СОП (1) „Идентификация и насочване“ са случаите, при които извършителите са в интимна връзка с пострадалите. Други два фактора от съществено значение за затрудняване прилагането на процедурата са недоверието в институциите и страхът от подвеждане под наказателна отговорност и наказание, успешно и дълбоко насаждан от извършителите. Пропуски, свързани с непознаване на показателите за идентификация на ЖТХ (Приложение № 1 към НМН), омаловажаване на ситуацията/сигнала, бариери при общуването също са срещани слаби страни в прилагане на процедурата. В някои случаи, проблемът се идентифицира погрешно (при съвместно съжителство/интимно партньорство) и предприетите действия/консултиране са съответни на домашното насилие, което би могло да изложи на допълнителни рискове пострадалото лице. При тези или подобни на тях сигнали често се прилага само компонента „насочване“ към услуги, като се пропуска идентификацията, оценката на риска и неотложните потребности.

✓ *Съдействие/съгласие на жертвата за експлоатация, поради наличието на емоционална обвързаност или очакване/получаване на облаги*

В българското законодателство се съдържа ясна и подробна дефиниция на явлението „трафик на хора“, според която съгласието на жертвата за експлоатация е ирелевантно. По причини, които не са предмет на изследване в доклада, този подход често бива отбягван в прилагане на процедурата по идентификация и насочване. Дали поради незнание, повърхностност при изпълнение на задълженията, влияние на предразсъдъци и лични убеждения или други субективни фактори, наличието на съгласие на жертвата да практикува сексуални услуги, трудова дейност, просия (в зависимост каква е формата на експлоатация) директно я извежда от категорията на пострадалите от престъплението „трафик на хора“. В този смисъл, дори при получен сигнал от трети лица, например родители на жертвата, институция, НПО, обяснението на лицето, че е в тази ситуация, на това място и извършва тази дейност по собствена воля взема превес над всички останали индикатори. Често се възприема, че ако лицето е жертва на трафик, то ще потвърди информацията от получения сигнал и ще приеме помощ. Ако не го направи – означава, че не е жертва на трафик. За съжаление, в много от историите на пострадалите се съдържат подобни епизоди, които показват един доста повърхностен подход при идентификацията и липса на елементарни познания по темата. Не се отчита страха, присъствието на извършителя в близост или до потенциалната жертва, стреса от извършваната проверка и полицейските органи. Не се познават методите за контрол върху жертвите и най-важното: след тези действия, преписките се прекратяват и не се осъществява последващо наблюдение, не се предприемат действия от превантивен характер. Ако подобен случай касае пропуск при идентификацията това ще доведе до ускоряване на рисковете спрямо лицето, тежки последици, вероятно получаване на нов сигнал и повторемост на пропуски. Често, това е динамиката на опитите за интервенции не само в схемите на „Лавърбой“, но и във високо рисковите случаи свързани с тежки форми на физическо насилие, злоупотреби с алкохол и наркотични вещества.

Майка на млада жена на 19 г. подава жалба в районна прокуратура, с която твърди че набирането на дъщеря ѝ в схеми на трафик и проституция е започнало непосредствено след навършване на пълнолетие. Съобщава, че дъщеря ѝ в момента е експлоатирана сексуално от лице, с което живее на партньорски начала. В хода на извършваната проверка са снети обяснения от момичето, както и от въпросния партньор, с когото съжителства. От данните става ясно, че тя живее предимно в чужбина – Белгия, Холандия, Германия. Казва, че не живее насилно с партньора си и че нищо не прави против своята воля, както и че не се нуждае от помощ. По случая не са събрани други данни и информация. Твърденията на майката са опровергани чрез думите на дъщеря ѝ, допълнени от нейния съжител. Произнасянето е, че не са налице данни, въз основа на които да се направи обоснован извод, че спрямо лицето е извършено престъпление от общ характер. Досъдебно производство не се образува, преписката е прекратена.

Този случай е илюстративен и по отношение на последициите от пропуските при идентификацията и липсата на превенция. Две години по-късно, майката на въпросната ЖТХ посещава НПО, към която вече се е обръщала за съвет и консултиране. Разказва, че дъщеря ѝ е намерена в безпомощно състояние на улица в Брюксел, с видими следи от насилие, бременна и под силното въздействие на наркотични вещества. Случайни минувачи са потърсили спешна помощ и момичето е хоспитализирано.

✓ **Недоверие в институциите и страх от подвеждане под наказателна отговорност**

Доверието в идентифициращата институция е ключово по отношение на това жертвата да подаде сигнал или при полицейска операция да даде достоверна информация за ситуацията, в която се намира. Подкопаното доверие е бариера и мощен фактор за затрудняване на идентификация и съответно останалите компоненти на СОП (1), свързани с оценяването на риска, потребностите и насочването. Изхождайки от проведените с жертвите интервюта и беседи, институциите са свързвани по-скоро с наказателни действия и много по-малко с ролята си в областта на закрилата и подпомагането. В своето мнозинство пострадалите вярват, че структурите на социално подпомагане ще отнемат децата им щом разберат, че майката е била в схема на проституция или просия. Полицията буди страх от наказания, особено в случаите при които жертвата е била принуждавана да извършва или е била свидетел на противозаконни действия. Представата за съда и прокуратурата често е свързана с теми като недоверие към пострадалите от престъплението, „щит“ на извършителите, корупция и несправедливост. Дейността на специализираните услуги и НПО често не е позната, освен ако жертвата има предходен опит със социалните услуги или е била настанена в аналогични такива в страната на дестинация, където е била извършена и идентификацията. При повечето случаи, преди да имат цялостна информация относно правата и възможностите за подкрепа, ролята на НПО се възприема като тясно свързана и зависима от тази на полицията или на отделите „Закрила на детето“.

От споделените истории на жертвите на трафик, може да се направи обобщение, че недоверието в институциите се дължи предимно на негативен минал опит или на страха и убедеността им, че няма да получат помощ и ще бъдат подведени под наказателна отговорност.

По отношение на първия фактор, подкопаващ доверието, клиентите на услугите за жертви на трафик не веднъж са споделяли за реакцията на органите на реда в случаите, когато са потърсили помощ или са направили опит за това. Най-често срещаното отношение е омаловажаване, съмнения в истинността на казаното от жертвата, вероятно поради опит да извлече ползи, осъдително отношение, подигравка.

„Бях във Франция и работих на пътя. Когато полицейска кола спря в близост, потърсих помощ, казах че искам да ми помогнат да се върна в България. Отговориха ми, че не е тяхна работа и както съм дошла, по същия начин да се върна. Такива като мен имало много-истинска напаст.“ - ЖТХ на 35 г.

Подобно отношение блокира всеки следващ импулс и намерение да потърси съдействие, а разочарованието и недоверието се пренасят спрямо всички представители на тази институция, независимо дали в страната на дестинация или произход.

Друг пример показва, че нагласите и (не)доверието търпят промяна, ако пострадалата е срещала съдействие и ангажираност от страна на компетентните органи. Показателен в това отношение е следният пример:

„Преди да попадна в тази ситуация, преди години още в България имах проблеми с домашно насилие, което съпругът ми извършваше над мен. Многократно сигнализирах на полицията, кварталният познаваше историята ни и винаги е съдействал, предупреждаваше съпруга ми, отнасяше се човешки с мен. Тогава си мислех, че на полицията може да се разчита. Години по-късно попаднах в схема на трафик. Бях отведена в Гърция и принудена да работя в „магазин за проститутки“. Един от клиентите ми беше полицай, на който споделих историята си и че съм тук насила. Той не ми оказа съдействие, каза, че не е тук, за да ми помага. Много бях объркана и затова не търсих повече съдействие. Дори се страхувах да потърся, защото освен че ме експлоатираха сексуално, тези хора ме караха да върша незаконни неща. След време успях да ги заблудя и избягах. Прибрах се в България с голям страх, че ще ме спрат на границата, защото ми бяха казали че полицията ме издирва. Слава Богу не ме спряха. Тогава, пристигайки в родния си град отидох директно в полицията и се обърнах към стария ми квартален инспектор. Той прие сигнала и ме насочи към неговите колеги от сектора „БОП“. Тъй като той ме насочи, аз му се доверих. Дадох много информация за това какво и как ми се бе случило. Осъществих пътуването ми до Варна, където ме посрещна социален работник и веднага бях настанена в Приют за жертви на трафик. Искам да кажа, че първоначално нямах доверие на никой. Мислех си, че както в Гърция никой няма да ми помогне...Сега си казвам, добре че набрах смелост и отидох в районното...иначе не знам къде щях да съм сега и какво щеше да се случи с мен.“ - ЖТХ на 32 г.

Както е видно от описания по-горе случай, трафикантите въвлечат пострадалите в противозаконна дейност, след което им вменят страх от органите на реда и правосъдието. Ето защо пострадалите имат сериозни съпротиви и страхове да търсят помощ и споделят цялостната история на въвлечане в трафик и в криминални прояви.

В някои от случаите, тази картина се допълва и от емоционалната обвързаност с извършителя:

„Той ме караше да крада телефони, пари и ценности от клиентите. Веднъж един клиент се оплака в полицията. Разпитвах ме, много се уплаших и върнах всичко. Не казах нито дума, за това че го правя не по моя воля...защото имах чувства и не исках да му навреда. А и той често ми казваше, че ако ме разпитват трябва да отричам. На мен нищо нямало да ми направят, но той имал криминално досие и ако го издам ще гние в затвора. Поех цялата вина, нищо повече не ме питаха, върнах нещата и всичко се размина.“ - ЖТХ на 25 г.

Описаният случай показва пропуски при идентификацията – на жертвата не са задавани въпроси относно начина, по който е организирано предоставянето на сексуални услуги, разполагала ли е със заработените средства и др. Идентифицираният проблем е кражба на вещи от клиент на сексуални услуги и служебните действия се ограничават единствено с неговото изясняване.

✓ *Омаловажаване на ситуацията/сигнала, бариери при общуването*

В специализираните услуги се запазва тенденцията за прием на лица с психични заболявания, като диапазонът на поставените на по-ранен или по-късен етап диагнози е широк. Преобладават тези с лека към умерена степен на умствено изоставане, биполарно афективно разстройство, шизофрения. Поради състоянието на безпомощност и липса на подкрепяща семейна среда тези хора са набирани и подлагани на тежки форми на експлоатация. Поради естеството на заболяването, комуникацията с тях е затруднена, действията им са противоречиви, понякога поведението им е агресивно. Някои от тях са израснали в институционална среда или имат тежка семейна история на алкохолизъм, насилие, сексуални посегателства. Ресурсите им да излязат от положението на експлоатация и да потърсят помощ са крайно ограничени. Нерядко бягайки от дадена рискова среда попадат в друга такава. Така, те са идентифицирани по-скоро като „създаващи проблеми“ и същинския проблем на системното им попадане в схеми на трафик остава встрани от вниманието на институциите. Показателите за идентификация понякога са твърде явни, но мерки и действия се предприемат едва, когато се стигне до тежки и високо рискови инциденти.

ЖТХ на 26 г. е експлоатирана сексуално във вътрешен трафик. Жената е с умерена степен на умствена изостаналост, говорни нарушения, позната е като дете, израснало в местната специализирана институция. При извършване на рутинни проверки на пътя, полицейските органи системно установяват, че лицето е без документ за самоличност. На въпроса „Защо си без лична карата?“, жертвата твърди, че е отговаряла: „В сводника е.“. Съставяни са актове за нарушението, но не са предприемани други действия. След попадането на по-късен етап във външен трафик с дестинация Кипър, жената е претърпяла тежък инцидент и е хоспитализирана. Кипърските власти предприемат действия за безопасното ѝ връщане в България и подават сигнала към НКБТХ, която насочва лицето към Приют за ЖТХ. По тялото на пострадалата са констатирани стари белези от насилие, потвърдено от разказите за историята на жестоката експлоатация. При извършена справка в НАП, става ясно че дължимите суми от глоби възлизат на над 2000 лв., т.е. около 40 акта за констатираното нарушение.

Липсата на инициативност при търсене на помощ, а понякога и безкритичността към положението, в което се намират ЖТХ се възприема като начин на живот на тези хора и донякъде се нормализира. Подобни примери показват и незапознатост на идентифициращата институция с показателите в Приложение №1 на НМН.

✓ Непознаване на наличните показатели за идентификация и/или новите методи на набиране и контрол върху жертвите

Описаният по-горе пример е показателен за липсата на познания относно показателите, свързани с престъпните действия спрямо жертвите и показателите, описващи поведението им. Същевременно следва да се отбележи, че поради своята изменчивост като динамично явление трафикът на хора

претърпява развитие по отношение на методите за набиране и контрол върху жертвите. Така наречените „меки методи“ взимат превес и трафикантите разчитат на емоционалната обвързаност или обещанието за разрешаване на проблеми със задължняване или отнемане на децата от жертвата с наложена мярка за закрила на детето / присъждане на родителски права на другия родител. В тези случаи, залогът е изключително голям и жертвата остава в експлоатационния контекст, защото вярва безрезервно в обещаното – обич или възстановяване на загубите.

„Разделих се с бащата на детето и то остана да живее при него. Нямах никакви средства и първоначално теглих кредити за да плащам издръжката. След това си намерих работа като продавачка в магазин. Изплащах кредити, част от издръжката, а трябваше от нещо и да живея. Тогава приятел на колежката ми от магазина се запозна с мен, започна да идва често и между нас започна връзка. Каза ми, че ще ми помогне да изляза от тази ситуация. Тогава дойде и предложението да работя сексуални услуги по адреси и в квартира, която наехме. Съгласих се, защото това беше начин да изляза от положението, освен това когато се стабилизирам финансово мислех да си взема и детето. Той ми предложи да взимам амфетамини да ми помогнат в работата. Имах му доверие, а и той ми обеща че ще е само за известно време. Нещата обаче се усложниха. Започна насилието, а всичките пари отиваха за наркотици и хазарт. Половин година по-късно, той ми предложи да отидем двамата във Великобритания за да се откъснем от тази среда, да работим „нормална работа“ и да заживеем нормално. Съгласих се. Но там се повтори същото – проституция, бой, наркотици. Когато се прибрах в България, майка ми разбра всичко и отидохме в полицията.“, ЖТХ на 32 г.

Този пример демонстрира и някои различни, от описаните в НМН показатели. Подобни случаи не са изключение и тези методи се използват все по-често. Същевременно, чрез тях се организира привидна самостоятелност на действията на жертвата и в случай, че не е подаден сигнал идентификацията, оценката на риска и останалите компоненти на СОП (1) са силно затруднени. Предприемането на корекции и допълнения на разписаните в НМН показатели за идентификация е наложително, с оглед на това те да отговарят на актуалните тенденции за набиране, контрол, експлоатация и поведение на жертвите.

✓ Идентификация на проблема като „домашно насилие“

Въпреки че, използваните „меки методи“ за набиране не предполагат насилие и принуда твърдението, че тези форми на контрол вече не се прилагат от извършителите е неточно и невярно в повечето случаи. Те често отсъстват от репертоара на действия и способности в началото на връзката с потенциалната жертва, но почти неизменно се появяват на по-късен етап. Все по-често в описанието, което жертвите дават за извършителя се съдържа информация за злоупотреба с наркотични вещества, нередко в комбинация с алкохол. Именно в такива моменти, обяснимо извършителите проявяват агресия спрямо пострадалите, която често е описвана като неконтролируема и силно застрашаваща. Историите на ЖТХ, въввлечени по схемата „Лавърбой“ неизменно съдържат данни за физическо, психическо и сексуално насилие. Понякога то е извършвано в присъствието на децата, ако същите живеят в едно домакинство с тях.

„Той беше първият мъж, с когото имах интимна и сексуална връзка. Бях готова на всичко за него. Той настояваше да работя като проститутка в Германия, моли ми се, каза че е затънал в дългове и го заплашват. Съгласих се, като се надявах да погасим дълговете и всичко да се оправи. Парите обаче отиваха за хазарт, всичко което имахме се залагаше. Затъвахме все повече. Заведе ме и в Швейцария, но там работих едва два дни, после стана нещо, не разбрах какво и бързо трябваше отново да се върнем в Германия. Един ден ми каза, че аз съм виновна за всичко. Че съм некадърна и изкарвам малко пари. Изпадна в криза, започна да чупи всичко, след това ме нападна с юмруци, ритници, удряше ме с всичко, което хване. Ритах ме в корема, а бях бременна в четвъртия месец. Това продължаваше, най-малко веднъж в седмицата. Родих детето, той продължаваше да ме малтретира пред него. Малкият пицеше от легълцето си, а аз се молах да остана жива за да го отгледам. Реших да сложа край на всичко – на тази работа и на насилието. Бяхме за две седмици при родителите му в България. Отидох в полицията и разказах всичко. Оттам ми казаха, че трябва да подам молба за ограничителна заповед и че те нищо не могат да направят. Насочиха ме към организация за жертви на домашно насилие.“, ЖТХ на 21 г.

Описаният случай показва пропуски при идентификацията и директно насочване към мерки и услуги за пострадали от домашно насилие. На по-късен етап жертвата е идентифицирана неформално от служител в НПО, но отказва да предприеме мерки и да подава сигнал, тъй като не е получила гаранции за сигурността на детето си.

На база на направените констатации и очертаните проблеми при прилагането на СОП (1) „Идентификация и насочване“ могат да бъдат отправени следните препоръки:

- ✓ Институциите и НПО, които осъществяват неформална и формална идентификация следва да работят усилено за повишаване на знанията по темата и формирането на практически умения и подходи на служителите на „първа линия“, които имат пряк досег с потенциални или предполагаеми ЖТХ;

- ✓ Провеждане на регулярни обучения сред разследващи полицейски служители, следователи, прокурори, съдии. Обучителните теми следва да отчитат новите профили на ЖТХ, актуалните тенденции в набирането и експлоатацията, съобразени с тях техники на разследване, умения за диференциране на престъпленията (напр. трафик на хора и каналджийство), права на ЖТХ и умения за водене на щадящ разпит;

- ✓ Засилване на превантивната роля, както и тази за идентификация на структурите на охранителна полиция към МВР. Обучения по идентификация и насочване следва да бъдат залагани ежегодно в програмите за служителите. Важен аспект от обучението е формирането на умения за отграничаване на случаите на трафик по схема „Лавър бой“ от тези на домашно насилие;

- ✓ Засилване на контрола от страна на ръководните звена в институциите за недопускане на пропуски в областта на идентификацията, непознаване или negliжиране на проблема, както и недопускане въздействието на предразсъдъци и нагласи, които нормализират явлението в определени маргинализирани общности (напр. ромска общност);

- ✓ Вменяване на задължение на всички отговорни служители да познават показателите за идентификация и ресурсите/услугите, с които разполага района и страната за закрила и подкрепа на пострадалите. Изискването да се следват основните стъпки по СОП (1) може да се предвиди и в разписани длъжностни характеристики, инструктажи или др.;

- ✓ Да се предприемат мерки за изграждане на доверие на ЖТХ към основните идентифициращи институции. Това включва прилагането на подходи, базирани на зачитане на правата и достойнството на пострадалите, както и превантивна дейност във високо рискови общности. При съмнения или сигнали за нарушения на правата на жертвите, грубо отношение или злоупотреби от страна на служители, те да се обследват обстойно и да се предприемат съответните мерки;

- ✓ Активна работа на терен сред най-уязвимите групи и общности – лица, които предоставят сексуални услуги или просия, малцинствени общности, мигранти. Предоставяне на информация по темата на разбираем език, улесняваща евентуална самоидентификация на застрашените лица, разясняване на права и възможности за подкрепа, изграждане на доверие в системата за закрила и подкрепа, окуражаване;

- ✓ Сформиране на специализирани екипи по места или приобщаване на експерти с опит в работата с ЖТХ при извършване на идентификация или при съмнение, че лице е ЖТХ. Такива екипи/експерти могат да участват в провеждането на превантивна работа сред рискови общности, както и да бъдат свикани за оказване на съдействие при идентификация и насочване на лице-потенциална или предполагаема ЖТХ. Значителна роля в формирането на такива екипи могат да имат МКБТХ;

- ✓ При данни за потенциална ЖТХ с цел сексуална експлоатация, беседа/разпит да се осъществяват от жена, представител на идентифициращата институция при подходящи условия, без присъствие на трети лица и в отдалеченост от потенциалния извършител;

- ✓ При данни за лице с увреждане или такова в безпомощно състояние, за което има съмнение, че е ЖТХ да се търси съдействие от експерти, които могат да опосредстват комуникацията между лицето и идентифициращата институция и да разяснят правата на разбираем за него език;

- ✓ Всички идентифициращи институции и организации да изпълняват задължението за предоставяне на АНКБТХ на данни за случаите на неформално и формално идентифицирани ЖТХ, с оглед изграждането на систематична и надеждна база данни за мащабите на проблема;

- ✓ Актуализация на показателите за идентификация на ЖТХ (Приложение № 1 към НМН). Необходимо е да се актуализират, както разписаните показатели свързани с престъпните действия, така и тези описващи поведението на жертвата. Новите подходи и методи на трафикантите, профили на ЖТХ и поведенчески индикатори следва да бъдат допълнени, с оглед на това приложението да има практическа полза за органите, извършващи формална идентификация, както и за професионалисти на „първа линия“.

- ✓ Подобряване на процеса на събиране, обработване и анализ на данни за случаите на трафик на хора чрез създаването на надеждна база данни, включваща информация и за: видовете трафик (външен / вътрешен); брой на чуждестранните граждани-ЖТХ; страните на дестинация; информация за прилагането на няколко форми на експлоатация спрямо едно лице; данни за ре-трафик; информация за случаите, при които ЖТХ е трафикирана с цел извършване на престъпления, фиктивен брак.

2. СТАНДАРТНА ОПЕРАТИВНА ПРОЦЕДУРА : ЗАКРИЛА И ПОДКРЕПА

„Закрила и подкрепа“ е втората основна процедура, залегнала в НМН. В съдържателен аспект тя включва две мерки – „Кризисна интервенция“ и „Подкрепа в периода за размисъл“.

Първата мярка е краткосрочна и се прилага непосредствено след „Идентификация и насочване“ към съответната услуга. Тя представлява пакет от спешни мерки за обгрижване и защита на пострадалите и включва следните дейности: настаняване на сигурно място, спешна психологическа и социална подкрепа, здравни грижи, задоволяване на базисни хуманитарни потребности от храна, облекло, медикаменти, съдействие при издаването на документи за самоличност и др.

При постъпването в Приюта, на разбираем език ЖТХ следва да се запознае с Правилника за вътрешния ред и да подпише декларация относно спазването му, правилата за конфиденциалност на адреса и самоличността на другите клиенти, съгласието за съхранение на лични данни и др. На пострадалото лице се определя консултант-водещ случая от екипа на услугата. Съществен етап от работата по тази мярка е оценяването на риска и определянето на план за безопасност, който е тристепенен-свободен, полусвободен и затворен. ЖТХ участва в определянето на плана и се ангажира с доброволното му спазване.

Втората мярка по СОП (2) съдържа отделните стъпки при оказването на подкрепа в периода на размисъл. Гарантирано в чл.13 на Конвенцията на Съвета на Европа за борба с трафика на хора, правото на възстановяване и размисъл следва да се предоставя на ЖТХ с цел възстановяване след травмата и прекъсване на връзките с трафиканта/те, за да може да вземе съзнателно и информирано решение дали да съдейства за преследване на извършителя. В рамките на този период, в НМН е предвидено правно консултиране, психологическа подкрепа и информиране относно наказателния процес и специфичните роли на жертвата в него. Втора стъпка на подкрепата в периода на размисъл е предприемането на мерки за предоставяне на „статут на специална закрила“ по смисъла на чл.25 от ЗБТХ, ако ЖТХ заяви желание да ползва това свое право. Последната стъпка по процедурата е организиране на безопасното завръщане в страната на произход, ако ЖТХ е чужд гражданин или по местоживееене, ако е български гражданин.

Процедурата „Закрила и подкрепа“ следва да се прилага в социалните услуги по ЗСУ, както и в тези разкрити по ЗБТХ. В първият случай насочването се извършва от Дирекция „Социално подпомагане“ и пострадалите могат да ползват действащите в рамките на ЗСУ услуги от консултативен характер, както и услугата „Осигуряване на подслон“ (аналогична на „кризисен център“- наименование, което се използва до влизане в сила на ЗСУ). Насочването към услугите по ЗБТХ се извършва от НКБТХ. То би могло да се извърши и от органите на досъдебното производство, друга институция или НПО, като при всички положения се уведомява НКБТХ-координатор на НМН и принципал на специализираните услуги по ЗБТХ. Що се отнася до настаняване/насочване на деца, жертви на трафик, към услуги, то следва регламентите на ЗЗДт и се предприема като мярка за закрила от компетентния Отдел „Закрила на детето“ (ОЗД).

През 2011 г. НКБТХ разкри първия държавен Приют в гр. Варна. Година по-късно е разкрит Приют в гр. Бургас. Към настоящия момент в страната функционират седем специализирани услуги за ЖТХ в градовете София, Варна и Бургас – три центъра, три приюта и един приют за последваща реинтеграция на ЖТХ. Посредством процедура за възлагане по ЗОП, предоставянето на услугите е възложено на НПО с опит в сферата на закрилата и подкрепата за ЖТХ и жертви на насилие, основано на пола-Фондация „SOS-семејства в риск“ (във гр. Варна и гр. София) и Асоциация „Деметра“ (в гр. Бургас).

Пълнолетните ЖТХ получават закрила и подкрепа предимно в услугите по ЗБТХ³¹, поради което идентифицираните силни страни, затруднения и предизвикателства в настоящия доклад ще касаят предимно тях.

Доказателство за приложимостта и ползите от НМН е факта, че в седемте специализирани услуги по ЗБТХ работата по случай следва процедурите както по СОП (2), така и по СОП (3). Съгласно НМН в частта на закрилата и обгрижването на жертвите е разработена методология, включваща всички етапи от работата по случая от получаване на сигнала, през приема/настаняването на лицето, оказването на подкрепа и полагането на грижи до финализиране работата по случая и планиране на последващото проследяване. Водената документация в услугите, в т.ч. и тази прилагана в досието на клиентите е унифицирана. Методологията и образците на документите, първоначално са въведени в Приют/Център в

³¹ Услугите, които се разкриват по ЗБТХ са: Приют за временно настаняване на жертви на трафик на хора, Центрове за закрила и помощ на жертви на трафик на хора и Приют за последваща реинтеграция на жертви на трафик на хора. В настоящия доклад, те често са назовавани „специализирани услуги по ЗБТХ“.

гр. Варна, одобрени са от НКБТХ и са въведени поетапно първо в услугите в гр. Бургас, а впоследствие и в гр. София. Същият алгоритъм на работа по случай и същата документация се прилагат и в двата кризисни центъра в гр. Варна, тогава когато настаненото пълнолетно лице или дете е идентифицирана жертва на трафик. Към настоящия момент обаче се въвеждат промени по отношение на документацията, предвид изискванията на ЗСУ и съответните подзаконови актове.

✓ **Добри практики на сътрудничество между НПО-оператори на специализираните услуги за ЖТХ, АНКБТХ и МВР**

Наред с прилагането на процедурите по НМН, с оглед обезпечаване на най-добрия интерес и сигурността на ЖТХ настанени в приютите, двете организации-оператори на услугите са изградили отношения на добро взаимодействие и взаимопомощ, а когато се налага и координирани спешни действия. В контекста на това сътрудничество са предприеманите мерки за пренасочване на ЖТХ, настанена в един от приютите към друг, в друго населено място. Тези действия са предварително мотивирани и съгласувани с АНКБТХ, която уважава преценката на експертите, работещи в услугите и поставя като приоритет сигурността и интересите на пострадалите. Когато случаят го налага, съдействие при транспортирането или посрещането на ЖТХ се търси и от съответната ОД на МВР, която реагира адекватно и навременно. Координацията между услугите, АНКБТХ и ОД на МВР е от първостепенна важност за прилагане на настоящите процедури и би могла да получи изцяло позитивна оценка.

ЖТХ на 37 г., с която се работи в рамките на процедурите по закрила и подкрепа в Приюта в гр. София е пренасочена към Приюта в гр. Бургас поради факта, че в София е извършвана сексуалната експлоатация на жертвата. В хода на провежданите сесии с клиентката е обсъждан вариант да бъде преместена в приют в друго населено място, което тя приема със съгласие и облекчение, тъй като осъзнава, че всяко излизане от приюта носи риск за това да бъде видяна от хора от обкръжението на извършителя. Организирано е безопасното ѝ транспортиране и придружаване от социален работник до гр.Бургас. Осъществена е приемственост при предаването на случая и съпътстващата документация. След установяването ѝ в гр. Бургас, тревожността на клиентката значително се редуцира и възстановителния процес протича много по-благоприятно.

Специализираните услуги и в трите града са добре разработени, екипите са обучени и опитни в работата с тази целева група, осигурява се 24-часов режим на работа по график. Приютите се намират в жилищни блокове, предлагат обстановка близка до семейната среда, което предразполага пострадалите и неутрализира предварителните им представи за институция, структура към МВР, място където ще бъдат ограничавани и други предварителни нагласи и представи, които жертвите често имат на етапа на насочването. Адресите на приютите са конфиденциални, което в повечето случаи кара пострадалите да се чувстват защитени в сигурна среда, но и „равни“, а не по-различни от останалите жители в сградата.

Услугите са разпознаваеми от местните институции, като известно изключение все още правят тези в гр. София поради по-краткия си период на функциониране (от м.април 2021г.). Всичко това има изразено отношение към качеството на закрилата и подкрепата на пострадалите, които подчертано изискват добре синхронизиран, комплексен и междуинституционален подход.

Съответно на разписаното в НМН, при работа по СОП (2) „Закрила и подкрепа“ се прилагат стъпки и дейности, подробно разписани в методологията.

При необходимост от настаняване (каквито са близо 80 % от сигналите) се предприема такова в Приюта. Настаняването е предшествано от подготовка на пространството на пострадалата, както и подготовка на останалите клиентки в Приюта с цел осигуряването на спокойна, защитена и приемаща среда за пострадалото лице. При настаняването, ЖТХ се запознава с правилника за вътрешния ред и подписва декларация за спазването му. Първите стъпки от работата по случая е оценяването на риска и потребностите на ЖТХ, както и определянето на режим на безопасност и на по-късен етап план за действие. Режимът подлежи на актуализация. Договореността му с ЖТХ е важна предпоставка за спазването му.

“Аз самата не се чувствам спокойна да излизам сама. Непрекъснато ще имам чувството, че той или някой от хората му ще изникне от някъде и ще ме види. А и не познавам града. Да, прави сте, че най-добре ще е да бъда придружавана.” - ЖТХ на 32г.

С постъпването на жертвата се осигуряват облекло и консумативи от първа необходимост. Осигурява се пълен храноден, съобразен с възрастта и здравословното ѝ състояние. Важен аспект от мярката "кризисна интервенция" е предоставянето на спешна психологическа подкрепа и редуциране на напрежението, допълнително провокирано и от пребиваването в непозната до момента среда сред непознати хора.

На този етап от работата по случая, с приоритет са потребностите на жертвата от медицински характер. Предприемат се медицински изследвания за ППИ, прегледи от различни специалисти, дентални услуги, медикаменти, чиито прием е контролиран и организиран от дежурните на смяна социални работници. Извършват се справки относно здравно-осигурителния статус на клиентите, като в над 90 % се констатира тяхното прекъсване и немалка сума, необходима за възстановяването им.

Изборът на личен лекар се предприема, когато/ако здравноосигурителните права на лицето са възстановени. Характерно за организацията на работата в гр. Варна е ползването на един общопрактикуващ лекар, който обслужва всички клиенти на Приюта, един педиатър за децата на ЖТХ, двама психиатри и три акушер-гинеколога. Специалистите са запознати с естеството на работа в услугите, управлявани от Фондация "SOS-семейства в риск", рисковете и потребностите на целевата група, проявяват дискретност, сензитивност и добро отношение към пациентите-ЖТХ.

Друг акцент при работата по тази мярка е съдействие за набавяне на документ за самоличност и други необходими документи. В повечето случаи, постоянната и настоящата адресна регистрация е в друго населено място, а не в това в което се намира Приюта. Ръководителите на услугите изготвят официално писмо до съответната структура на МВР, с молба за издаване на документ за самоличност. Лицето се придружава до съответната дирекция за подаване на заявлението, а получаването на готовата лична карта става чрез упълномощен представител на екипа. В гр. Варна действа утвърден механизъм на взаимодействие между Фондация "SOS-семейства в риск" и Дирекция "Български документи за самоличност" при ОД на МВР-Варна. Сред документите, които се набавят в последствие са и такива като: акт за раждане, диплом/удостоверение за завършено образование/клас, съдебни решения (ако имат касателство към работата по случая) и др. Събирането на голяма част от документите може да продължи и в рамките на работата по процедура "Социално включване". Предвид на зачестилите през последните години съпътстващите злоупотреби с жертвите се прави справка и в Търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел за да се установи дали на името на лицето е регистрирано търговско дружество. В случай на такава находка и при съгласие на пострадалата се оформя сигнал, който се изпраща на компетентните органи. В случаите на вече образувано досъдебно производство, сигналът е адресиран до наблюдаващия делото прокурор. Тази практика на действие при подобни случаи се е утвърдила в услугите в гр. Варна.

При настаняването на майка с дете/деца, се спазва процедурата за информиране на териториалната структура на АСП. В гр. Варна, характерно за организацията на работа с ОЗД/Д "СП" е определянето на един социален работник, който работи с Приюта, единствено той знае адреса на услугата и може да я посещава. При обгрижване на жертва на трафик, чуждестранен гражданин действията се извършват чрез координация и подпомагане от страна на съответното дипломатическо представителство на страната на произход на жертвата.

Във втората мярка по СОП(2) „Период за размисъл“ се осъществява подкрепа на лицето, по повод намеренията за сътрудничество/отказ за сътрудничество на органите, отговорни за преследване на извършителите на престъплението. Съгласно ЗБТХ, този период е едномесечен и жертвата има възможността да направи информиран избор дали да съдейства на съответните институции. В рамките на тази мярка се включват следните услуги и действия: подкрепа, насочена към емоционални и социални проблеми, свързани с решението дали да сътрудничи на компетентните органи и правни консултации.

На този етап от подкрепата, ЖТХ могат да получат отговори на въпроси като: какво представлява процеса на преследване на престъплението; каква е специфичната роля на свидетеля; какви са етапите/фазите на наказателния процес; кои са институциите/органите, с които жертвата ще се срещне; какви са възможностите за участие на жертвата като активна страна в производството като граждански ищец/частен обвинител; възможности за подкрепа и финансова компенсация и др. Разясняват се също правата и ангажиментите на жертвите при предоставяне по силата на прокурорско постановление на "статут на специална закрила" по чл. 25 от ЗБТХ, оказва се подкрепа при изготвяне на молба и др. Подобна организация по прилагането на тази мярка е утвърдена практика за услугите във Варна. Там се поставя силен акцент върху подготовката на жертвата за участие в наказателния процес, в случай на устойчива нагласа за сътрудничество при разследването, а това е значителен дял от случаите. Фондация "SOS-семейства в риск" работи за мултиплициране на този подход и в услугите в гр. София. Екипът в гр. Бургас разполага с представител с юридическо образование (действащ адвокат), което улеснява прилагането на

голяма част от дейностите по тази мярка. Услугите във Варна и София почти не разполагат с ресурси за ангажиране на адвокати-консултанти на жертвите, поради което разчитат на партньорски организации (предимно Фондация „Кампания А21“), на други проекти на организацията, както и системно полагат грижи за повишаване правната компетентност на екипа.

Що се отнася до упражняване на правото на „статут на специална закрила“, на базата на изследваните случаи в специализираните услуги по ЗБТХ може да се направи извод, че чл.25 от ЗБТХ се прилага в незначителен дял от случаите. В рамките на образуваните досъдебни производства, пострадалите разписват формуляр с описание на правата им, но неразяснени на разбираем за тях език те остават „права по документи“. Жертвите на трафик рядко имат дори и елементарни правни познания, липсва социална и административна компетентност, поради което езикът използван в протоколите за запознаване с правата е недостъпен и напълно неразбираем. Именно поради това, в контекста на подкрепата по тази мярка, в услугите се разяснява правото на ЖТХ, какво точно означава, как да се сдобият с него, към кого да се обърнат. Оказва се и съдействие при оформяне на необходимите документи-искане, под формата на заявление/молба и декларация. В услугите в гр. Варна се полагат целенасочени усилия за създаване на подобни практики, в резултат на което през последните три години с прокурорски постановления са предоставени статuti на специална закрила на пет ЖТХ, като в два от случаите закрилата е по отношение и на децата на пострадалите. Това би могло да се интерпретира като напредък предвид факта, че за период от девет години (2010-2019 г.), едва три от настанете ЖТХ в Приюта във Варна са ползвали това свое право, т.е. сдобили са се със статута по чл.25, т.2 от ЗБТХ³². Във всички споменати случаи, ЖТХ са били български гражданки и чрез статута са упражнили правото си на удължаване престоя в Приюта до края на наказателния процес. Предвид продължителността на тези производства, това предполага дълъг престой в услугата. От една страна това отдалечава социалното включване и крие някои рискове по отношение затвърждаването на модели на зависимо и пасивно поведение, но от друга страна е гарант за устойчивостта на мотивацията на жертвата, нейната добра подготовка и последователност до края на процеса. В допълнение към ползите и с приоритет пред всички тях е сигурността на пострадалото лице/ свидетел в производството. Не на последно място, оказването на подкрепа и по отношение на някои административни процедури или такива от административно-правен характер (познания и умения в тази сфера са липсващи или крайно дефицитни за клиентките на услугите) е от решаващо значение за плавното протичане и финализиране на последния етап - обезщетение на жертвата.

✓ Пример за добра практика по отношение на прилагане правото на размисъл, правото на специална закрила и връзката им с мотивираното участие в наказателния процес и обезщетяването на ЖТХ :

ЖТХ на 35 г. е неустойчива в решението си да продължи да съдейства на разследващите органи и да дава показания в страната на дестинация (по случая се води паралелно разследване България, Франция, Германия, Гърция). След разясняване на правата по чл.25 от ЗБТХ в периода на размисъл, пострадалата депозира молба за предоставяне на статут на специална закрила пред наблюдаващия прокурор от българската страна. Прокурорът се произнася в срок и определя „статут на специална закрила“ по отношение на пострадалата и двете ѝ деца. С подкрепа и асистенция по време на целия процес, в това число по време на пътуването до и от Франция, жената участва активно и мотивирано в производството в ролите си на пострадало лице, свидетел и граждански ищец. Трафикантите са осъдени на лишаване от свобода за различни периоди от време. Съдът отсъжда обезщетение на ЖТХ в размер на 20 000 евро. Пострадалата и двете ѝ деца ползват правото си на закрила в Приюта до края на процеса. Това обхваща период от 3 години и 5 месеца.

Примерът е показателен за успешното прилагане на правото на подкрепа в периода на размисъл и ползите от определянето на „статут на специална закрила“, както за пострадалата, семейството ѝ, така и за разследващите органи и наказателния процес като цяло. Ясно се вижда връзката между успешното прилагане на тази стъпка в НМН и последната мярка – финансово обезщетение, което от своя страна допринася за успешното социално включване и добрия изход от Приюта, прилагащ процедурите на НМН.

По отношение на другия аспект на „статута на специална закрила“ – предоставяне на разрешение за продължително пребиваване в страната на чужди граждани, може да се каже че такива практики не са открити. Поне по отношение на клиентите на специализираните услуги по ЗБТХ и действащите кризисни центрове.

³¹ Продължаване на престоя в Приюта за срока на провеждане на наказателното производство.

Разясняването на други права по специалните закони също изисква адекватен подход и разбираем език. Правата на жертвите по ЗЗЛЗВНП и ЗПФКЖП не се ползват от ЖТХ. По отношение на първият цитиран Закон, пострадалите намират мерките за твърде рестриктивни спрямо личната им свобода и начин на живот. Вторият е почти изцяло неприложим към тези случаи в частта си на финансовата компенсация.

Наред с положителните примери и силни страни, в областта на закрилата и подкрепата се отчитат и явни затруднения. Те са предимно в две основни направления: работата с ЖТХ и ресурсното обезпечаване на дейностите по закрила и подкрепа.

По отношение на директната работа с пострадалите по СОП (2) се очертават предимно проблеми свързани с достъпа до здравни услуги, както и такива с реализирането на правата на жертвите, свързани с участието им в наказателния процес. Закрилата и подкрепата на децата-жертви на трафик се осъществява в социални услуги (предимно кризисни центрове), които не са профилирани за тази целева група. Това често води до неразбиране и неидентифициране на рисковете спрямо тях, неприемане и стигматизация от страна на деца с друг профил, настанени в услугата.

✓ *Затруднен достъп до здравни услуги и липса на устойчива практика за осигуряване на медицински прегледи и лечение.*

В началния етап от работата с пострадалите, още с постъпване в Приют или Център се извършва проверка на техния здравноосигурителен статус. В над 90 % от случаите, ЖТХ са с прекъснати здравни права. Дължимата сума за възстановяването им е непосилна, предвид бюджетните ограничения. Пострадалите не разполагат със средства и най-често не отговарят на условията на ЗСП за поемане на здравноосигурителни вноски от републиканския бюджет-факти, които са достатъчно препятствие пред входа към здравните услуги. На фона на тези затруднения, пострадалите постъпват в услугите в тежко здравословно състояние, здравните им потребности са били занемарявани през дълъг период от време, експлоатацията и насилието са довели до отключване на различни заболявания, както и на дентални проблеми.

Съгласно прилаганата методология за работа по случай, в самото начало (мярка „Кризисна интервенция“) следва да се осъществи пакет от медицински изследвания, гинекологичен преглед, консулт с психиатър и други специалисти, в зависимост от състоянието и потребностите на лицето. В някои от случаите се налага хоспитализация. В други са необходими прегледи и изследвания, изискуеми за явяването пред съставите на ТЕЛК. Възможните решения на този етап са две – спешно възстановяване на здравноосигурителни права или заплащане на всеки консулт със специалисти. Предвид ограниченията на бюджетната издръжка на специализираните услуги и двете решения са неприложими. Това налага привличането на партньори и допълнителни ресурси за да се обезпечи правото на здравни грижи на пострадалите. Най-често, здравноосигурителните права се възстановяват чрез Фондация „Кампания А21“. Организацията покрива и някои разходи за медицински консулти и изследвания. В началния етап от работа с лицето, особено когато се налага спешно организиране на медицински интервенции, същите се заплащат от бюджета на услугата. За изследванията за ППИ се ползват кабинетите за анонимно и безплатно консултиране и изследване за ХИВ /СПИН в РЗИ. В изолирани случаи медицинското обслужване на жертвите се подпомага от Зонта клубовете във Варна и Бургас или от МОМ. Понякога, организациите-оператори на услугите ползват специалисти на база „лични договорености и контакти“, които извършват консултацията доброволно.

Тъй като грижата за здравословното състояние на ЖТХ е с висок приоритет, решения трябва да се намерят и екипите на услугите полагат усилия в тази посока. Както е видно от изложеното обаче, проблемите се решават в ход и „на парче“, с много инвестиции от партниращи организации. Същевременно, грижата за здравните потребности на ЖТХ е изискване, залегнало в договора за възлагане предоставянето на услугите. Така, доставчиците са изправени пред предизвикателството да осигурят грижи и дейности, които не са или са в нищожна степен финансово обезпечени.

✓ *Нереализиране на правото на размисъл, неразясняване на правата на разбираем език, натиск върху пострадалите*

Въпреки, че правото на възстановяване и размисъл е гарантирано в международни актове и е задължителна мярка по СОП (2), често прилагането му се пропуска и среща сериозна съпротива от страна на разследващите институции. В приютите и в други услуги, ползвани от ЖТХ постъпват случаи на вече образувани досъдебно производства. От разговори с пострадалите става ясно, че те не са

били информирани за това право, а не рядко са давали сведения под натиск, без обяснения относно процедурите, в които участват.

При проведена полицейска операция, от мястото на експлоатация е изведена ЖТХ на 26 г., която е трябвало да дава сведения по настояване и с ултиматуми от страна на полицейските служители. Тя е била в състоянието на шок от случилото се - внезапно влизане в квартирата, претърсване и други действия. Личният ѝ мобилен телефон е иззет без обяснение, след което е съставен протокол за доброволно предаване. По случая е образувано досъдебно производство.

В практиката са идентифицирани и други подобни примери на лишаване на ЖТХ от правото на размисъл, ултимативно или унизително поведение спрямо тях.

„Полици влязоха в квартирата, после ме отведоха в районното и започнаха да ме разпитват. Първоначално не казах нищо, продължиха да ме разпитват. После се опитах да поема цялата вина върху себе си. Казах, че работя за себе си, че не му отчитам парите, че аз съм искала и такива работи. Опитах се да го предпазя, тогава все още имах чувства към него. Накрая ми казаха да избирам: или да говоря и да стана свидетел или ще ме обвинят в лъжесвидетелстване и ще лежа в затвор 5 години. А може и в сводничество да ме обвинят, тъй като при нас работеше още едно момиче, при това непълнолетно. Накрая проговорих, но спестих голяма част от нещата-боя, заплахите, как искаха да ме купуват други сводници.“, ЖТХ на 19 г.

Впоследствие и в двата описани случая, на жертвите е предоставен „статут на специална закрила“. Във вторият, пострадалата е информирана за това свое право в Приюта, след което е депозираща молба и декларация. С прокурорско постановление ѝ е предоставен статут по чл.25 от ЗБТХ. Въпреки това случаите илюстрират пропуски по отношение на гарантираното право на размисъл.

Понякога жертвите стават обект на унизително отношение и ревиктимизация на етап, в който трябва да получат право на подкрепа и размисъл.

„Прибрах се в България с помощта на клиент. Той ми закупи билет за самолета. Изобщо не знаех, че има дело. Друга жена се беше оплакала и явно е посочила и моето име. На летището, когато кацнах и чакахме на опашката, полицай повика името ми. Аз вдигнах ръка и казах „Аз съм.“. Тогава ми сложиха белезници и ме отведоха да ме разпитват. Питам се, арестуват ли ме, защо, какво съм направила?! Умрях от срам, това стана пред всички пътници на опашката!“, ЖТХ на 35 г.

По-нататък, при образуване на досъдебно производство, процедурата за запознаване с правата често е твърде формална. Нещо повече, моментното състояние на жертвите и наситеният с юридическа терминология език не предполагат разбиране на прочетеното. Поради стреса, на който са изложени и желанието всичко да приключи по-бързо, пострадалите рядко задават въпроси и искат пояснения относно правата. В случай че не последва разясняване на разбираем език, следва подписване и прилагане на формулярите в преписката. Документално и де юре е видно, че ЖТХ е запозната с правата си, но де факто не е. Така правата остават „реализирани единствено на лист хартия“.

В много от случаите, при постъпването на ЖТХ в Приюта става ясно, че вече е образувано досъдебно производство преди повече от един месец. Въпреки това, мотивираните пострадали/свидетели, които желаят да ползват правото си на специална закрила правят искане до наблюдаващия прокурор. В изследвания период не е наличен отказ от страна на прокуратурата. Изключение в това отношение прави само един случай, в който жертвата е депозираща молба и декларация и не е получен отговор. На по-късен етап, след дълга кореспонденция, инициирана от пострадалата със съдействие и застъпничество от Приюта става ясно, че материалите са пренасочени по компетентност към друга прокуратура. До произнасянето на прокурор по молбата за статут на специална закрила минава време, през което отпадат потребността и желанието на пострадалата да ползва това свое право. Последва спад на мотивацията за съдействие и разочарование.

Особено внимание заслужават казусите на ЖТХ с ментални увреждания и психични заболявания. За тях в законодателството не е предвидена процедура или механизъм за подкрепа при разбирането на правата. Също така, следва да се има предвид, че значителен дял от случаите касаят хора, които са с ниско образование, със силно занижени или изцяло липсващи познания относно права и процедури в процеса. При други са налице бариери в общуването или неграмотност. Всички те попадат в най-силно уязвимата и високо рискова група, която същевременно е най-пренебрегвана и изолирана от участието в наказателния процес и свързаните с него права.

✓ Липса на профилирани услуги за деца, жертви на трафик на хора

Предоставянето на закрила и подкрепа на децата, жертви на трафик се осъществява от компетентните органи в регламентирани в социалното законодателство услуги – кризисен център (осигуряване на подслон). За обследвания в доклада период, тези услуги не са профилирани за различни целеви групи. Това предполага, че децата пострадали от трафик на хора трябва да пребивават на едно място с деца, пострадали от домашно насилие, negliжиране, агресивно поведение и др. Небезизвестен и широко коментиран е проблемът със съвместяването на деца от противоположни профили в услугите. Там се настаняват деца, извършили противозаконни действия, както и такива с агресивно поведение, злоупотребяващи с психоактивни вещества, поведенчески проблеми, с които могат да бъдат заплаха за другите деца. Предприемането на мярката в тези случаи не предполага закрила, обезпечаване на права и възстановяване, а вещае допълнителни рискове. Често децата, жертви на трафик стават обект на подигравки и унижително отношение, възприемат се като различни и неприети от останалите. Същевременно, те самите са с високо рисково поведение, имат специфични потребности, свързани с преживяната експлоатация и изискват специален подход и различна посока на работа от тази при другите групи деца. Работата с тях и удържането на деструктивното им поведение са силно затруднени, когато се обгрижват в по-голяма група (над 7 – 8 деца).

В страната няма специализирани услуги за настаняване на деца, жертви на трафик. Известно изключение прави кризисен център за деца в гр. София, определен за „приоритетно настаняване на деца, жертви на трафик на хора“. В услугата обаче се настаняват деца с различни профили и проблематика, по общия ред за настаняване, регламентиран в ЗЗДт и подзаконовите актове.

Ефективната закрила и подкрепа на децата, жертви на трафик изисква наличието на услуги за настаняване, базирани в подходящи райони - отдалечени от места, с концентрация на криминогенни групи и в близост до училища, паркови пространства. Капацитетът им не следва да надхвърля осем деца, дори е желателно той да наподобява този на приютите – четири места с възможност за допълнително спешно настаняване за кратък период от време. Услугите следва да бъдат профилирани за тази целева група и да не се допуска настаняване на деца с противоположен профил. Персоналът следва да притежава сензитивност и правилно разбиране на проблема „трафик на хора“ като драстично нарушение на правата на детето, да има познания и практически умения, които да се надграждат системно. Подобни услуги за предоставяне на закрила и подкрепа на деца, жертви на трафик липсват в страната, което поставя под въпрос гарантирането на най-добрия интерес и отговор на специфичните потребности на тази целева група.

Друга проблематична област е ресурсното обезпечаване на дейностите по закрила и подкрепа в специализираните услуги за жертви на трафик. Недостигът на тези ресурси – финансови, материални и човешки се очертава като хронично състояние и ескалира предвид икономическата криза в страната и нарастващата инфлация.

✓ Финансова обезпеченост на дейността на Приютите, Центровете и Приюта за последваща реинтеграция на ЖТХ

Бюджетната издръжката на приютите и центровете в гр. Варна и в гр. Бургас не е актуализирана от 2016 г. Това прави дейността и обгрижването на настанените пострадали и децата им невъзможно без системното привличане на допълнителни ресурси, което не е ангажимент на операторите на услугите, а дължима грижа от страна на държавата. Определените в договорите суми за покриване на режимни разходи по никакъв начин не кореспондират с реалността и завишените цени за електроенергия и други комунално-битови разходи. Същото може да се каже и по отношение на цялостната бюджетна издръжка, която е далеч под минимума необходим за покриване на утвърдените за страната стандарти, заложиени в Минималните стандарти за работа в приютите, центровете и приютите за последваща реинтеграция на жертвите на трафик и Минималните нормативи за численост и професионална квалификация на персонала. В сравнителен план, стандартната издръжка на лице в държавно делегираните социални услуги се актуализира ежегодно. Така например, стандартната годишна издръжка на управляваните от организациите кризисни центрове се актуализирана всяка година, а тази на приютите и центровете – нито веднъж. Ситуацията може да се илюстрира със сравнение между годишните издръжки на кризисния център и Приют / Център във Варна, като тя е аналогична с тази в Бургас:

Кризисен център Капацитет: 10 места	Приют и Център Капацитет за настаняване: 4 места+2 за спешни настанявания Център обслужва средно 5 ЖТХ месечно Общ капацитет на двете услуги: 9 места
Годишна бюджетна издръжка за 2022 г.: 183 600 лв.	Годишна бюджетна издръжка за 2022 г.: 65 000 лв. без ДДС

Приютите и Центровете в гр. Варна и гр. Бургас поддържат качество и стандарти на работа, благодарение на много други източници на финансиране, които привличат НПО-оператори (Фондация „SOS-семейства в риск“ и Асоциация „Деметра“). Това прави възможно, клиентите да ползват здравни услуги, юридическа подкрепа, обучение и квалификационни курсове. Същевременно, всички тези дейности трябва да са организирани в изпълнение на договора за предоставяне на услугите. Поради невъзможността да се посрещнат тези нужди с бюджетната издръжка, се търси съдействието на Фондация „Кампания А21“, МОМ, Зонта клубове, частни дарители и др. Евентуалното оттегляне на тези спомоществатели ще постави в пълна невъзможност предоставянето на качествени услуги и отдаването на дължимата грижа на пострадалите.

Логично, проблемът води и до недостиг на човешки ресурси, които да са достатъчно за обезпечаване на 24-часовия режим на работа на приютите. Изпълнението на мерките по закрила и подкрепа, както и част от тези по СОП (3) е силно затруднено, тъй като услугите не могат да си позволят ангажирането на психолог за оказване на спешна и/или дългосрочна психологическа подкрепа.

Не са предприемани и мерки за ремонтни дейности в приютите, които са наложителни предвид над 10-годишната експлоатация на помещенията в режим 24/7/365. Планирането им е крайно необходимо, с цел осигуряване на минимални условия за дейността и здравословна среда за настанените ЖТХ. Що се отнася до центровете, за тях не е предвидена материална база, въпреки че предоставянето им също е възложено и е част от договора между НКБТХ и доставчиците.

✓ Необезпеченост на Центровете за закрила и помощ на жертви на трафик на хора.

Центровете за закрила и помощ на жертви на трафик на хора нямат и никога не са имали финансово обезпечаване, въпреки че са част от договора за възлагане на услугите. За тях не е предвидена и материална база (помещение), в която да се осъществява дейността. Ползването на пространство в приютите от клиенти, с които се работи само консултативно и никога не са били настанявани там е недопустимо и в разрез с правилата за конфиденциалност и пропускателен режим. По тази причина, Фондация „SOS-семейства в риск“ и Асоциация „Деметра“ ползват офисните си помещения за прием на клиентите на Център, част от услугите се изпълняват мобилно или дистанционно.

Центровете са регламентирани в ЗБТХ като автономна услуги. Практиката през последните шест години показва, че центровете са ключово звено за подкрепа, преди жертвата да заяви готовност да получи закрила в Приюта. Същевременно след напускането на Приюта, същинската част от работата продължава в Център – психологическа подкрепа, услуги за реинтеграция, мотивация и подготовка за участие в дълго продължаващите и изтощителни досъдебни и съдебни производства. Чрез услугата се осъществява застъпничество и посредничество, достъп до здравни услуги и лечение, обучения и квалификация на жертвите, подготовка и асистенция в процеса на участието им като свидетели в наказателни производства, образувани в България или страната на експлоатация, а не рядко и в паралелни и мащабни производства на територията на две или повече страни. Не малка част от пострадалите нямат потребност от настаняване, а само от тази пакет от услуги, които са решаващи за тяхното възстановяване, гарантиране на правата и подкрепа в процеса на реинтеграция.

С оглед ползите и потребността от тази услуга за ЖТХ, както и натовареността ѝ с дейности, тя трябва да разполага с отделен бюджет. Необходимо е също да се преосмислят и въведат промени в Минималните нормативи за численост и професионална квалификация на персонала в частта, касаеща центровете.

✓ Рискове, свързани с устойчивостта на Приютите, Центровете и Приюта за последваща реинтеграция на ЖТХ

През последните две години, редица проблеми допринесоха за дестабилизацията на НКБТХ – координатор на НМН и принципал на услугите за ЖТХ, регламентирани в ЗБТХ. Те са свързани с бюджетната издръжка и административния капацитет на координиращия орган, продължаващата липсата на секретар, текучеството на експерти, честите смени на председател и състав на Комисията и цялостната нестабилна политическа обстановка в страната. Това неминуемо рефлектира върху устойчивостта на услугите за ЖТХ.

Приютът и Центърът в гр. София са разкрити в рамките на проект на НКБТХ : BG65ISNP001-5.015-0004 „Осигуряване на устойчивост на специализираната подкрепа за жертвите на трафик на хора“ по Фонд „Вътрешна сигурност“, съфинансиран от ЕС. Проектът даде възможност за първи път в столицата да стартират услуги за ЖТХ и от 14.04.2021 г. до 14.11.2022 в услугите са получили закрила и подкрепа 23 пострадали, сред които бременни жени, майки с деца, жени с увреждания, свидетели в наказателни производства образувани срещу извършителите на престъплението, както и свидетели, настанени в Приюта с прокурорско постановление за предоставен статут на „специална закрила“ и право да ползват подкрепа и настаняване до края на процеса.

Приютът/Центърът функционират на проектен принцип и няма ясна визия за гарантиране на устойчивостта им. Преустановяването на дейността заедно с финализирането на проекта ще лиши пострадалите от възможност за упражняване на гарантирани в законодателството права на закрила, подкрепа и помощ в процеса на социалното включване. Това би уронило авторитета на страната и би повлияло негативно на международните партньорства в сферата на борбата и превенцията на трафик на хора.

Ситуацията на услугите в гр. Варна и в гр. Бургас не би била по-различна, ако не се предприемат мерки за ресурсното им обезпечаване. В случай, че не се намерят решения, оцеляването им би било невъзможно.

Въз основа на очертаните проблеми и направените констатации относно прилагането на СОП (2) „Закрила и подкрепа“ могат да бъдат отправени следните препоръки към двете основни проблемни области:

Директна работа с ЖТХ:

✓ Разработване на механизъм за възстановяване на здравноосигурителните права на идентифицираните ЖТХ или подобно на резидентните социални услуги, лицата да се осигуряват за времето на пребиваване в приютите;

✓ Регламентиране на възможността, ЖТХ да правят избор на личен лекар незабавно след настаняването в Приют или прием в Център за ЖТХ;

✓ В населените места, в които са разкрити специализирани услуги за ЖТХ да се сключва договор между организацията-оператор на Приюта и здравно заведение, по възможност избрано от оператора на базата на ясни критерии. В договора да се регламентират услуги, които могат да се ползват безплатно и такива на преференциални цени;

✓ Провеждане на обучения на медицински специалисти по теми, свързани с трафика на хора, характеристики на различните профили ЖТХ, подходи и етични принципи при обслужване на пациенти-ЖТХ, както и теми свързани с ранната идентификация, оценяване на риска и насочване;

✓ Предвид тежките последствия от престъплението върху психичното здраве на ЖТХ, обсъждане и въвеждане на регламентирани възможности за трудоустрояването на пострадалите, на базата на разработени критерии;

✓ Въвеждане на изменения и допълнения в ЗБТХ и НПК, с които ясно се регламентират ролята и действията на компетентните органи по отношение информирането и предоставянето на правото на размисъл на пострадалите;

✓ Въвеждане на изискване спрямо компетентните органи (полицейски служители, прокурори, следователи) за устно разясняване на правата на разбираем за ЖТХ език, обучението в тези умения и/или привличане на експерти с компетентност в тази област, когато има затруднения в комуникацията с ЖТХ;

✓ Инициране на изменения и допълнения в ЗБТХ, с които се дава възможност на ЖТХ да отправят искане за статут на специална закрила по всяко време на наказателното производство;

✓ Инициране на промени в Правилника за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора, като се акцентира преди всичко на следното:

- Въвеждането му в съответствие със ЗБТХ, ЗСУ, ЗЗДт и други релевантни законови и подзаконовни актове;
- Определянето на лицензионен или регистрационен режим на юридическите лица, които могат да предоставят специализирани услуги за ЖТХ – приюти за временно настаняване и реинтеграция, центрове;
- Включване в Правилника на регламентацията относно реда за откриване, организация на работа, управление и контрол на приютите за последваща реинтеграция, каквато отсъства в настоящия му вариант;
- Промяна на чл.21 от Правилника, регламентиращ срочността за настаняване в Приют чрез въвеждането му в съответствие с потребностите на ЖТХ и отчитане на вече натрупаната над десетгодишна практика на приютите за временно настаняване. Заличаване на ал.1 от чл.21 от Правилника³³, който е практически неизпълним предвид потребностите на ЖТХ, фактори затрудняващи бързата реинтеграцията, както и продължителността на административни, правни процедури, медицински изследвания и грижи и др.;
- Включване на по-широко описание на специфичната подкрепа, която се оказва на ЖТХ, свидетели в наказателни производства, както и въвеждане на описание за специални случаи – деца, ЖТХ от страни извън територията на ЕС, ЖТХ със специални нужди³⁴.

✓ Разкриване на приюти, профилирани за настаняване на деца от 14 до 18 г., жертви на трафик на хора. Желателно, същите да следват модела на организация на дейността в приютите за ЖТХ.

Ресурсно обезпечаване на услугите за ЖТХ, регламентирани в ЗБТХ:

✓ Предприемане на спешни мерки за завишаване на бюджетната издръжка на приютите, като се отчита потребността от 24-часов режим на обслужване и настаняване, тежкото състояние, в което се намират жертвите, изискващо комплексни медицински грижи, психологическа и юридическа подкрепа, режийни разходи;

✓ Ежегодно актуализиране на стандартната издръжка за услугите по ЗБТХ на принцип и по модел на този на социалните услуги, при отчитане на инфлация и други икономически процеси в страната;

✓ Определяне на бюджетна издръжка за услугата „Център“, която да обезпечи закрила, помощ, консултативната подкрепа на жертви, които не са настанени в Приют, медицински услуги, образователни и квалификационни курсове, застъпничество и посредничество, реинтеграционна подкрепа, както и подкрепа в периода на размисъл и в процеса на участие на жертвата в наказателния процес;

✓ Изготвяне на план за устойчивост на действащите седем специализирани за ЖТХ услуги, включващ сключването на тригодишни договори с избраните изпълнители, както и други мерки за обезпечаване на дългосрочното им функциониране.

3. СТАНДАРТНА ОПЕРАТИВНА ПРОЦЕДУРА: СОЦИАЛНО ВКЛЮЧВАНЕ (РЕИНТЕГРАЦИЯ)

СОП (3) „Социално включване (реинтеграция)“ е последната процедура, залегнала в НМН. Тя се характеризира с най-голяма времева продължителност, широк спектър от мерки и действия, насочени към финализиране престоя в услугите и изграждане на капацитет на пострадалото лице за самостоятелно функциониране. Процедурата изисква активно участие и съдействие от страна на държавни и местни институции, както и партньорски организации на национално и международно ниво. В процедурата е отредено специално място на мерки, свързани с участието на жертвите в наказателното производство и финансовата им компенсация.

В съдържателен аспект, процедурата включва четири мерки: „Дългосрочна психологическа подкрепа и овластяване“, „Безопасно завръщане“, „Участие в наказателното производство“, „Предоставяне на финансова компенсация“. Тези мерки следва да стартират след като ЖТХ е преодоляла ситуацията на криза и е след като е изтекъл периодът на размисъл. Всички услуги, свързани с реинтеграцията на ЖТХ следва да се осъществяват по критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за ЖТХ, описани в Приложение № 2 от НМН.

На база опита на специализираните услуги, през годините са се очертали няколко устойчиви практики.

✓ Добра практика: прием на ЖТХ в Приют с цел предприемане на мерки по СОП(3)

В повечето случаи става въпрос за планирани настанявания на ЖТХ, които са обгрижвани в друга услуга

³³ Чл.21, ал.1 от Правилника за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора гласи: „Жертвата на трафика на хора се настанява в приюта за срок до 10 дни“

³⁴ Под ЖТХ със специални нужди се има се предвид ЖТХ с различни увреждания, психични заболявания, безпомощно състояние и др.

в България или най-често в страната на дестинация. Спешните потребности са получили отговор, т.е. може да се счита че цялостно или частично са приложени мерки за закрила и подкрепа. ЖТХ е на етап и с нагласа да участва в дейности по овластяване, по-рядко да продължи образованието си. При някои от тези случаи, наказателните производства, водени в страната на дестинация са приключили или са на финален етап. В други случаи, наказателни производства не са образувани.

Подобна ситуация се илюстрира в следния пример:

ЖТХ на 18 г. е пребивавала продължително (близо 2 години) в Приют на Фондация „Кампания А21“ в Гърция-страна на експлоатация с цел просия. Момичето е участвало като пострадало лице и свидетел в наказателно производство, завършило с ефективни осъдителни присъди за трафикантите. В Приюта в Гърция са полагани медицински и социални грижи, консултиране, уроци по гръцки език и др. Със съдействието на неправителствената организация е организирано безопасното завръщане в България. Тъй като семейството на пострадалата е участник в престъпната схема, реинтеграцията в семейна среда е нецелесъобразна и рискована. ЖТХ е насочена и настанена в Приют в гр. Варна. Осъществено е предаване и приемственост на работата по случая от страна на двете НПО. Планирани са продължаващи реинтеграционни мерки. Клиентката се записва във вечерно училище за да продължи средното си образование, включва се в курс по професионална квалификация. С настъпването на летния сезон започва работа в ресторант в хотелска верига.

Някои ЖТХ, настанени в Приют напускат услугата след финализиране на СОП (2) „Закрила и подкрепа“, а планираните мерки за реинтеграция се изпълняват в услугата Център. В този случай, с прекратяване на настаняването в Приюта се предприема прием в консултативната услуга Център. Най-често там се извършват следните дейности: консултации от административен и административно-правен характер, застъпничество и посредничество, психо-социално консултиране и дейности по овластяване, най-често свързани с трудовата заетост на клиентката. В случай, че наказателното производство не е приключило (това е в повечето от случаите), жертвата получава подкрепа, предприемат се мерки за подготовката ѝ за участие на различни етапи от наказателния процес.

✓ Добра практика: комплексно ползване на услугите Приют и Център, гарантиращо правата на ЖТХ и мотивираното им участие в наказателния процес

Следният пример илюстрира продължителна работа по СОП (3), след напускането на Приюта и насочване към Център. Работата с клиентката в Център обхваща целия период на наказателното производство (досъдебна и съдебна фаза), продължил общо 3 г.:

ЖТХ на 21 г. има краткосрочен престой в Приюта, през който са приложени всички спешни мерки за закрила и подкрепа. По случая на сексуална експлоатация във вътрешен трафик е образувано досъдебно производство. Пострадалата е дала свидетелски показания, извършен е преглед от съдебен лекар, изготвена е съдебна психолого-психиатрична експертиза. След участието в процедури по досъдебната фаза, пострадалата отпътува за гр. София и се установява в дома на сестра си, с която планира да живее. Напускането на Приюта е последвано от прием в услугата Център и план за мерки по СОП (3). Работата се извършва дистанционно и присъствено. Дистанционно се провеждат психо-социални консултации и такива по правни въпроси, свързани с родителски права и режим на лични контакти с децата. В кореспонденция се оказва помощ при попълване на документи, дават се насоки за действия при трудности от административно-правен характер. Присъственият формат на работа се прилага в две от мерките – обучение в квалификационен курс за маникюр и педикюр и подкрепа, подготовка и асистенция за участие в наказателния процес. Клиентката пътува до гр. Варна често, защото там се разглежда наказателното дело за трафик. През тези периоди тя ношува и пребивава в Приюта. Делото завършва с осъдителна ефективна присъда на първа инстанция след 3 години.

✓ Добра практика: спешно повторно настаняване в Приют при наличие на заплахи спрямо ЖТХ

Някои случаи илюстрират необходимостта ЖТХ да бъде настанена повторно в Приют, поради обстоятелства застрашаващи сигурността ѝ. В подобни казуси, ситуацията обикновено се развива по следния начин: ЖТХ напуска Приют след финализиране на планираните мерки, организирано е безопасно транспортиране до място, на което се установяват да живеят. Поддържа връзка с екипа на услугата, случаят се

проследява. До тук са изпълнени всички залегнали в НМН процедури. На по-късен етап обаче спрямо лицето са отправени заплахи и закани за реваншизъм от страна на трафикантите. Актуалната ситуация и оценка на риска, предопределят предприемането на спешни мерки за сигурността и уведомяване на компетентните органи. Спешно лицето трябва да бъде изведено от рисковата ситуация и настанено на сигурно и защитено място. Така следва повторно настаняване в Приют за ЖТХ.

Илюстрация е следният пример на трудова експлоатация:

Двама мъже, ЖТХ с цел трудова експлоатация в страна на дестинация Нидерландия, са работели във фабрика за плодове и зеленчуци в много тежки условия. Върху тях е упражняван системен побой, лишавани са от храна и са принуждавани да живеят в нечовешки условия за живот. Многократно са получавали заплахи за това, че не само те, но и семействата им ще пострадат. След като успяват да избягат, те се обръщат към местната полиция и със случая се заема отдел за криминално разследване на холандската организация на труда. Със съдействието на Фондация „Кампания А21“ се организира безопасното им завръщане в България. Единият от пострадалите не желае да подава сигнал на местно ниво, като по непотвърдени данни за мълчанието си е бил възнаграден с парична сума. Другият мъж съдейства на органите на досъдебното производство. Настанен е заедно със съпругата си и с шестте си деца в Приют в гр. Бургас за оказване на закрила и подкрепа (СОП 2). След близо 3 месеца, семейството напуска Приюта и се реинтегрира в семейна среда, при роднини в София. Започват редовно да получават телефонни заплахи от трафикантите. Впоследствие разбират, че домът им в родното село е разбит и разграбен. Животът и сигурността им са сериозно застрашени. Подават сигнал в полицията за системния тормоз, на който са подложени и реалната опасност, която застрашава сигурността и живота им. По искане на наблюдаващия прокурор и със съдействие на НПО те са транспортирани и настанени в Приюта в Бургас повторно. Прилагат се мерки по СОП (3) : съдействие за реализация на пазара на труда, подкрепа и поддържане на мотивацията за участие в наказателния процес, записване на децата в училище.

✓ Добра практика: гъвкавост на услугите Приют и Център за ЖТХ

Представените случаи очертават различни варианти за вход към услугите по реинтеграция. Те са показателни и за това, че често се индикира потребност от това работата да продължи след напускане на Приюта и дори след финализиране на наказателното производство, каквато е ситуацията в първия описан казус на 18-годишното момиче, което получава подкрепа за продължаване на образованието. Понякога работата по случая стартира директно в реинтеграционна фаза. Гъвкавостта на услугите по ЗБТХ дава такава възможност и това може да се определи като силна страна и утвърдена добра практика. Успехът и в трите гореописани истории на трафик с различни форми на експлоатация онагледява значението на дългосрочната подкрепа за успешното финализиране на наказателното производство и за пълноценното социално включване на жертвите.

В специализираните услуги по ЗБТХ се извършват дейности, напълно съответни на разписаните мерки в СОП (3). Наред с психологическата и социална работа, застъпничество, посредничество и подкрепа на ролята на свидетел в производството, в услугите се очертават добри практики в областта на работата с близките на пострадалото лице, образованието и квалификацията, съдействието за реализация на пазара на труда. Както беше споменато по-горе, партньорството с различни сектори (публичен сектор, бизнес, НПО, НКБТХ и местните й структури) е от решаващо значение. Предвид постигнатите добри резултати, на фона на тежките истории, травматичните последици, както и на често срещаната обществена нетолерантност, това партньорство може да получи изцяло позитивна оценка.

✓ Добра практика: междуинституционално партньорство в реинтеграционна фаза.

Представеният пример е показателен за партньорство в работа по случай в реинтеграционна фаза, което също е залегнало като изискване в НМН.

ЖТХ на 22 г., експлоатирана сексуално в Германия, е върната безопасно в страната със съдействието на МОМ. Посрещната е от представител на НКБТХ и тъй като е бременна е настанена първо в Кризисен център, а след това в Звено „Майка и бебе“, управлявани от Фондация „Асоциация Анимус“. Обтегнатите взаимоотношения в семейството, като и ниският социално-икономически статус не предполагат реинтеграция на майката и новороденото бебе в семейна среда. Жертвата е дала сведения срещу трафикантите и се чувства застрашена. Това налага планирането на дългосрочни мерки и със съдействието на НКБТХ и Фондация „Кампания А21“, жертвата и бебето са транспортирани до Приюта във Варна. В рамките на реинтеграционната фаза от работата по случая в Приюта са осъществени следните мерки и услуги със съдействието на партньори:

1. Оказвана е дългосрочна психологическа подкрепа на клиентката. Поради липсата на бюджет за осигуряването ѝ, клиентката е включена в проект за консултиране на Фондация „SOS-семејства в риск“;

2. Подкрепата на родителски капацитет, умения и почасови занимания с детето, освен от екипа са предоставяни и в социална услуга „Общостен център“ при Община Варна;

3. Със съдействието на екипа в Приюта, пострадалата прави искане до прокурор за предоставяне на статут на специална закрила. С постановление, наблюдаващия прокурор (СП) предоставя статут на специална закрила, гарантиращ правото на продължаване на престоя в Приюта до приключване на наказателното производство;

4. Екипът на Приюта оказва подкрепа и подготвя пострадалата за участие в наказателния процес. ЖТХ получава отговор на всички въпроси относно процеса, психологическа и правна подкрепа;

5. Предвид притесненията на жертвата да пътува и факта, че се грижи за малко дете, прокурорът уважава молбата за разпит пред съдия по делегация в Районен съд-Варна;

6. Съдията (РСВ) не възразява и допуска присъствието на психолог в съдебната зала по време на разпита;

7. На по-късен етап, ОЗД / Д „СП“ съдейства за устройване на детето в детска ясла в район, в близост до Приюта (въпреки липсата на места, приоритетно). Отклик и съдействие е оказано и от страна на Дирекция „Здравеопазване“ при Община Варна;

8. След като детето вече посещава детско заведение с клиентката се обсъждат възможности за обучение/ квалификация. Тъй като тя е със завършено средно образование и има желание да учи езици, стартира курс по английски език, осигурен финансово от Фондация „Кампания А21“, която продължава да подкрепя и участва в случая. Завършва нива А1 и А2. Макар и плахо тя придобива умения и съумява да комуникира свободно на английски с клиентка – чуждестранна гражданка, настанена в Приюта;

9. В дългосрочен план се работи и в посока възобновяване на взаимоотношенията с родители и разширено семејство. С подкрепата на Фондация „Кампания А21“, клиентката, заедно с детето посещава родния си град. Последва подобряване на комуникацията и взаимоотношенията със семејството. Последва още едно посещение за по-дълъг период, с цел подготовка за бъдещата реинтеграция.

10. С цел надграждане на обучението ѝ с други умения, стартира и курс по компютърна грамотност, финансово осигурен по проект на Фондация „Дигнита“. Организацията осигурява и лаптоп за упражнения в Приюта. Курсът е завършен успешно и е получен сертификат.

11. В рамките на същия проект, Фондация „Дигнита“ осигурява и няколко сесии с консултант по личностно и кариерно развитие. Стартира активно търсене на подходяща работа;

12. Партньорството между Фондация „SOS-семејства в риск“ и Социалната чайна в гр. Варна намира израз в предприемането на мярка за трудова заетост. Клиентката стартира работа като кухненски работник на четири часов трудов договор.

✓ Добра практика: партньорства в предприемането на мерки по овластяване

Подобни добри практики могат да се открият в работата на всички услуги за ЖТХ. По отношение на трудовата заетост, Приюта в гр. Бургас си сътрудничи с цех за обработка на риба и рибни продукти. В София, клиентите на Приют и Център посещават ежеседмично и по график Дневен център при Фондация „Кампания А21“. Там са включени в различни образователни програми, програми за ограмотяване и такива за придобиване на социални умения. ЖТХ, чиито случай се води в Център в гр. Варна (поради местонахождението на компетентните разследващи и правораздавателни органи), а живеят в гр. София също посещават Дневния център-участват в курсове по английски език и изобразително изкуство. Фондация „Кампания А21“ насочва и съдейства на ЖТХ от Приюта да започнат работа в производствено предприятие, с което е в партньорство. Там се осигурява трудова заетост при добри условия, щадяща атмосфера и толерантност.

Характерно за Варна и по отношение на СОП (3), Фондация „SOS-семејства в риск“ има изградено сътрудничество с конкретни работодатели, социални услуги, учебни заведения и центрове за

професионална квалификация. По отношение на трудовата заетост, прием на служители и подкрепа оказват Социална чайна, няколко фирми за професионално почистване, Община Варна чрез проекти за заетост, координирани от Дирекция „Социални дейности“, верига ресторанти „Стария чинар“ и др.

Поради подходящите форми на обучение и съдействие от страна на ръководството, СОУ „Любен Каравелов“ е учебното заведение, в което пострадалите могат да продължат средното си образование. От дълги години се партнира с учебен център ЦПО „СТС“, в който много ЖТХ са повишили квалификацията си и са придобили умения за упражняване на различни професии (предимно готвач, помощник кухня, барман, сервитьор).

Общностният център при Община Варна е основната партнираща социална услуга, към която се насочват майките с малки деца, настанени в Приюта. В предходни периоди от дейността са ползвани и услугите на Дневен център „Ривиера“ при Сдружение за подкрепа на лица с умствени затруднения. ЖТХ с деца са посещавали семинарни презентации във Фондация „Карин дом“. При потребност от оценяване или работа по родителски капацитет, ОЗД/Д „СП“ издава направления към някои от ЦОП в Община Варна.

НПО-партньори на местно ниво са Сдружение „За теб“, организиращо арт-работилница, в която участват предимно децата и/или ЖТХ с увреждания и Зонта клуб-Варна, с които традиционно се отбелязва 8-ми март, снабдяват клиентките с козметични продукти и кампанийно предлагат безплатни медицински прегледи и консулти.

Партньорите не се запознават с историите на пострадалите, фактът че оказват подкрепа на Приюта и на жени в неравностойно положение е напълно достатъчен за тяхната мотивация за подкрепа и толерантно отношение.

В хода на целия процес на работа по СОП(3), ЖТХ участват в различни програми и дейности по овластяване-програми за социални умения, за конкурентоспособност на трудовия пазар и др. В приютите се поставя акцент и върху превантивни програми на различни теми (домашно насилие, трафик на хора, вреди от употребата на психоактивни вещества, ППИ и др.). Темите и дискусиите се обогатяват с филми, ТВ предавания, интервюта със специалисти, информационни материали. В Приюта във Варна широко разгърната е програмата „Управление на бюджет“. Тя цели придобиване на умения за контрол върху финансите, очертаването на приоритети при разходване на личните средства. Предвидени са различни модули: източници на доходи, разпределяне на средствата при трудови или други възнаграждения, заеми и кредити – права, задължения и рискове; изготвяне на „бюджет на детето“, контрол и балансирано разпределение на бюджета при промяна на приоритетите. Включени са практически упражнения, решаване на казуси и домашни задания.

✓ Добра практика: организиране на безопасното завръщане на ЖТХ

Успешно е прилагана и мярката „Безопасно завръщане“ във всеки един от отработените случаи, за който е била приложима. При предприемане на мерки по организиране на завръщането се изготвя актуална оценка на риска по отношение на факторите, които могат да препятстват социалното включване на жертвата. Обследват се рисковете, жертвата отново да попадне в рискова ситуация, ролята на семейството на жертвата в контекста на въвличането ѝ в трафик и злоупотреби, рискове от стигматизация и ревиктимизация. На база на тази актуализирана оценка се прави /съвместно с жертвата/ план за сигурност, който съдържа мерките, които лицето трябва да предприеме в региона/страната, където отива. Получава информация и за организациите и институциите, компетентни за оказване на помощ на жертви на насилие и трафик. В контекста на тази мярка се оказва съдействие на жертвата за набавяне на необходимите документи за пътуването, самолетен билет или др. В хода на планиране на завръщането на жертвата се предприемат индивидуални консултации с оглед безопасно поведение по времена пътуване и устройване на новото място. Съвместно с жертвата се договаря план за безопасност, предоставя се информация /в устен и писмен вид/ за институции и организации, които могат да окажат съдействие, предоставят се и материали с техните координати. С жертвата се преговарят основните правила при пътуване, лицето което ще я посрещне и др. Договарят се параметрите и на последващ контакт, след пристигане на жертвата на съответното място /по телефон, вайбър или др./. Безопасното завръщане се координира предварително с посрещащата организация или институция. Осъществен е предварителен контакт и се договаря получаване на обратна връзка при пристигане на жертвата.

ЖТХ на 38 г., полска гражданка, е настанена в Приюта в гр. София заедно с 5 годишния си син. Жената е експлоатирана сексуално, като България е страната на дестинация. В рамките на двумесечния престой в Приюта, тя и детето получават психологическа и социална подкрепа, хуманитарна помощ, консултации и разясняване на етапите на наказателния процес в България. Предвид решението и желанието на клиентката за връщане в страната на произход се влиза в комуникация и взаимодействие с консулския отдел на Посолството на Република Полша, който съдейства и предоставя дубликат на акта за раждане на детето, издава документи за самоличност и на двамата. Проведени са неколнократни екипни срещи между Посолството и Приюта, оказано е съдействие за попълване на документи, свързани със закупуване на самолетни билети. Посолството на Полша оказва съдействие за насочване и дългосрочно настаняване в релевантна услуга в страната на произход на ЖТХ (Полша), с цел подкрепа за бъдеща самостоятелност. След проведени разговори с представители на Ла Страда-Полша е получено потвърждение за готовността да посрещнат на летището във Варшава майката и детето и да ги настанят в сигурна и защитена среда. На по-късен етап, клиентката и сина ѝ се установяват да живеят в дома на нейната майка. Случаят се проследява за период от 6 месеца, като се поддържа телефон контакт и регламентирани Вайбър срещи с пострадалата.

Организирането на безопасно завръщане в родното населено място следва упоменатите стъпки, като предварително се преценява доколко средата, в която ще живее лицето е сигурна и благонадеждна.

По отношение на участието на ЖТХ в наказателното производство има добри практики, но като цяло процесът е бавен, изтощителен и не гарантира правата на пострадалите.

Във всички услуги по ЗБТХ се отдава значение на подкрепата и подготовката на пострадалите за участие в различни етапи на производството. Подготовката започва след периода на размисъл. Алгоритъмът за работа в тази посока е добре разработен във Варна и включва психологическа подкрепа и разясняване на отделните етапи от производството. Акцентира се върху ролите на различните институции и техните представители - разследващ полицаи, прокурор, следовател, съдия, защита, вещо лице, ролята на свидетеля и други процесуални роли. Подготовката за участие в съдебна фаза включва представяне на снимков материал от съдебни зали, разяснение относно позиционирането на различните участници в процеса. Обсъждат се очакванията и въпроси, които могат да бъдат поставени от защитата на обвиняемия. На пострадалото лице се разясняват възможностите за безплатна правна помощ, обезщетение и други права в процеса. Подготвя се подходящо облекло, а ако участието е свързано с пътуване се обсъжда план за безопасност. При възможност лицето се придружава.

Друг съществен акцент от подкрепата и подготовката на пострадалите е стимулиране на доверието в институциите и изграждане на чувство за сигурност и защитеност. Понякога, ЖТХ стават обект на заплахи или предложения за получаване на парична сума, като в замяна спестят информация/отричат фактите за експлоатацията. Тези действия от страна на извършителите се активират непосредствено преди или след конкретни етапи от процеса, например предстоящо съдебно заседание. Обикновено заплахите са от страна трети лица или роднини на трафикантите. Взимането им под внимание и насочване на информацията към компетентните органи е от съществено значение за сигурността на ЖТХ, доверието им към институциите и усещането за защитеност и справедливост.

**✓ Добра практика: подготовка и подкрепа на ЖТХ в хода на наказателния процес.
Координирани и навремени действия при заплахи спрямо свидетелите**

ЖТХ на 35 г., сексуално експлоатирана във Франция е свидетел в наказателно производство образувано в страната на дестинация. Настанена е в Приют във Варна и ползва правото на статут на специална закрила. Като част от подкрепата в процеса е осигурено придружаване по време на пътуването до съда в Нанси, Франция и присъствие на представител от екипа по време на разпита в съда. Дни след завръщането в България получава поредица от заплахи чрез съобщения по месинджер и телефонни обаждания. Подаден е устен и писмен сигнал до прокурор от българска страна. В него се описва как тези заплахи рефлектират върху състоянието на жертвата, дестабилизируют мотивацията ѝ за участие да края на процеса и подкопават доверието в разследващите и правораздавателните органи. В резултат, сигналът е рефериран към френските власти. Извършва се проверка в помещението в следствения арест, където е задържан обвиняемият. Там е открит мобилен телефон, а при проверка се установяват изпращани съобщения със заплашителни съдържания. Телефонът е конфискуван, на обвиняемия са отправени предупреждения. Предприети са и други необходими мерки за обезпечаване на свидетелката. Възвръща се чувството ѝ за защитеност и увереност в подкрепата на институциите и тя остава благонадежден свидетел до края на съдебното производство, завършило с осъдителни присъди.

Този пример е показателен за важността на взаимното доверие и взимането под внимание на разказите и страховете на пострадалите, предприемането на адекватни и незабавни действия, както и за екипността и междуинституционалното взаимодействие. Усещането на ЖТХ, че не са сами в процеса и че ползват подкрепа на различни институции и организации стимулира мотивацията за участие до края на производството.

Друг пример, подчертава значението на подготовката, придружаването и присъствието на психолог в съдебна зала.

ЖТХ на 21 г., експлоатирана сексуално във вътрешен трафик, е пострадало лице и свидетел в производството. Желее да участва активно в процеса и да присъства на всички съдебни заседания, но заявява необходимост от подкрепа по време на процеса. Конституирана е като граждански ищец и частен обвинител по наказателното дело. Отправено е искане към съдията, в заседанията да присъства психолог от екипа на приюта, с оглед емоционална подкрепа на пострадалата. Следва възражение от страна на защитата. Прокурорът заявява, че на осн. чл. 264 от НПК в правомощията на съда е разрешението за участие на психолог в заседанията (делото се разглежда при закрити врати). Съдията намира искането за основателно – ЖТХ се ползват с право на закрила и подкрепа в специализирани закони, както и по множество международни актове, именно с оглед предоставяне на емоционална подкрепа. Чувствайки се подкрепена и окуражена от присъствието на доверен представител на екипа, пострадалата се справя с всички вербални атаки от страна на защита на обвиняемия, с травмиращите разпити и повторно изчитане на експертизата на съдебен лекар. След заседанията получава психологическа подкрепа. Остава активна до края на процеса, проявява устойчивост и последователност. Делото на първа инстанция приключва в четиринадесет заседания, от които седем състояли се и седем отложени поради молба на защита / подсъдимия. Присъдата е осъдителна:

По чл.159 а, ал.2, т.2 от НК : Четири години лишаване от свобода и 10000 лв. глоба

По чл.159в от НК: Три години лишаване от свобода и 10000 лв. глоба

По чл.152, ал.1, т.2 от НК: Три години лишаване от свобода

На осн. чл.23, ал.1 налага най-тежкото от определените наказания – четири години лишаване от свобода и в размер на 10000 лв.

Относно обезщетението:

За престъплението по чл.159а, ал.2, т.2 : 5000 лв., ведно със законната лихва от датата на увреждането до окончателното изплащане на сумата

За престъплението по чл.159в : 5000 лв., ведно със законната лихва от датата на увреждането до окончателното изплащане на сумата

За престъплението по чл.152, ал.1, т.2: 10000лв., ведно със законната лихва от датата на увреждането до окончателното изплащане на сумата.

Уважението на молбата на пострадалата и респектирането на права ѝ от страна на прокурора и съдията допринасят за пълноценното участие на жертвата в съдебните процедури и вярата ѝ в справедливостта на правораздавателната система. От друга страна, случаят е показателен за това, че процесът е твърде дълъг, натоварващ с негативни емоции, преживявания и изтощение за пострадалите. Що се отнася до обезщетението, в този както и в други казуси то остава разписано само в съдебното решение.

Финансовата компенсация на ЖТХ е последната мярка от процедурите в реинтеграционната фаза. Практиката, поне тази спрямо обследваните случаи в настоящия доклад показва, че наказателните производства често не достигат съдебната фаза. Още по-дефицитни са успешните случаи на финансово обезщетение на жертвите.

Случаите на парично обезщетяване на ЖТХ, касаят дела в страните на дестинация, при които след отсъждане на обезщетението, същото е гарантирано от държавен фонд.

ЖТХ на 20 г., пострадала от външен трафик с цел сексуална експлоатация в Норвегия. В рамките на наказателното производство е присъдено обезщетение на жертвата на престъплението. Левовата равностойност на сумата е 20 380 лв. Обезщетението е изплатено от държавен фонд на страната на дестинация.

Въпреки поредицата от примери за успешни действия и добро сътрудничество при отработването на случаи в реинтеграционна фаза, следва да се направят две уточнения. Първо, че постиженията и успехите, на които и да е от етапите на СОП (3) са характерни за големите градове-областни центрове с действащи и активни структури на НКБТХ. Всички примери касаят случаи, по които е работено в специализираните услуги

по ЗБТХ. Както бе подчертано в доклада, решаваща е активната роля на МКБТХ във Варна и Бургас, както и тази на АНКБТХ, която освен координатор в процеса е и инициатор на много събития – обучения, кампании, работни срещи. Дейността на МКБТХ дава гласност на проблема, повишава капацитета на професионалисти от ключови области, до някъде сензитивира и обществеността. Разбира се, Ковид пандемията доведе до ограничение на тези дейности и през последните две години се наблюдава по-малка гласност и по-изявена пасивност и инертност от страна на много институции. Това от своя страна няма как да не се отрази върху директната работа с пострадалите на всеки един етап, в т.ч. и на мерките по реинтеграция.

Най-често срещаните проблеми в тази област засягат най-уязвимите групи – хора с увреждания, бременни жени, майки с малки деца, мигранти. Децата също попадат в тази категория и са високо рискова група, но тяхното бъдеще след възстановяването и престоя в услугите все пак е сигурен ангажимент на държавните органи по закрила на детето. Предприеманите мерки не винаги са ефективни и е възможно да съдържат потенциални рискове (например реинтеграция на детето в неблагоприятна семейна среда), но мерките винаги се обсъждат, при това често в междуинституционален контекст. Взимат се решения и се носи отговорност. Въпросът с пълнолетните лица стои по различен начин. След като напуснат Приюта, от ЖТХ се очаква да живеят самостоятелно, да се справят, пожелателно да продължат да учат, да работят на трудов договор, да имат достатъчно добър доход за да полагат качествени грижи за децата си, да не попадат в ре-трафик. Това би била възможно най-благоприятната развръзка, но подобни случаи попадат в категорията на изключенията. Това е така, защото успешната реинтеграция не зависи единствено от желанието на жертвата и усилията, които тя полага. Тя зависи преди всичко от редица други фактори – здравословното състояние, последствия от преживяната травма, наличието/липсата на подкрепяща среда, образованието/липсата на такова, както и редица икономически и социални фактори. Барьерите пред пълноценното социално включване са твърде много и са видими още в хода на работа по случая. Тъй като темата е твърде обширна, в настоящия доклад ще бъдат представени само тези, които са наблюдавани най-често в работата на Приютите и Центровете за ЖТХ.

✓ Трудности, свързани с продължаване на образованието

Обичайно, в началния етап от работата по случая пълнолетните ЖТХ се впускат към различни и много дейности, които желаят да предприемат. Те искат да продължат да учат, да наваксат пропуснатото време в училище. В същото време и да работят за да имат доходи, да върнат при себе си децата (ако имат такива), да осъдят трафикантите, всичко да започне от начало и да се научат на много нови неща. Приоритизирането е важна част от планирането на дейностите и е предмет на консултациите с клиентката. Пълнолетните ЖТХ, които имат трайно намерение да продължат образованието се записват във вечерна или задочна форма на обучение и по-рядко в самостоятелна. Твърде бързо обаче, първоначалният им ентузиазъм затихва, защото реалността е много по-различна от очакваното. Учебният материал е на неразбираем за тях език, пропуските им са твърде големи, голяма е и възрастовата разлика със съучениците. Последните им години в училище са били твърде отдавна. В допълнение са пораженията върху паметта, вниманието и концентрацията, характерни за хората с посттравматичен стрес.

„...когато се записах на училище бях много щастлива. Нямах търпение да закупим тетрадките и да получа учебници, както ми обеща директорката. Казах си, че това е най-хубавият подарък в живота ми. Винаги съм искала да уча, но майка ми ме спря в 5-ти клас и с братята и сестрите ми трябваше да просим, защото нямаше какво да ядем.“

След първия учебен срок, ЖТХ завършва с много поправителни изпити:

„Виждам, че няма да се справя. Нищо не разбирам, дори когато социалният работник ми обяснява, какво искат да кажат в урока. Тези карти по география, не знам дори накъде да ги завъртя, нищо не запомням от урока по история, а три пъти го четохме заедно. С математиката – пълна криза! Та аз наскоро учих таблицата. Да не говорим, че срещам и ужасно ме е срам от всички. Май нищо не става от мен. Няма да се справя. Само се измъчвам, а и силно главоболие получавам като трябва да ходя в клас.“ – ЖТХ на 18 г.

Децата, жертви на трафик, се записват в училищата в близост до кризисните центрове, в които са настанени. Понякога ръководствата отказват да ги записват или имат съпротиви. В тези случаи се търси съдействието от РИО. Има деца, дори и в гимназиална училищна възраст, които никога не са прекрачвали училищната институция. Проблемите с усвояването на материала, липсата на навици, срама, различieto, а не рядко и стигматизацията предопределят последствията – стрес, демотивация, засилване на малоценностните преживявания, отказ от образование.

✓ Липсата на мерки за трудова заетост на най-уязвимите ЖТХ

ЖТХ са уязвима група, спрямо която следва да се прилагат мерки за овластяване по време и след напускане на услугите. Очертава се и една подгрупа пострадали, която поради наличието на различни фактори, реализацията на свободния трудов пазар е граничеща с невъзможност. Това са пострадалите с ментални, физически или други увреждания, психични разстройства или такива с тежки травматични последици довели до дълбоки и трайно нанесени вреди. Също така, тук се вписват ниско образованите/неграмотни ЖТХ. Мигрантите са също група, характеризирани с висока степен на уязвимост и изложеност на множество рискове. ЖТХ, които са бременни и/или с малки деца и нямат подкрепяща семейна среда. Барьерите са от различно естество – недостъпна среда, липса на капацитет и умения, езикова бариера. Но също и лесна уморяемост, проблеми с памет и концентрация, които пречат на работата, проблеми в общуването, изолация от колектива, дискриминация. Майките с деца изпитват силни затруднения за заетост при работно време, което не позволява обгрижването на децата. Образователната степен, при повечето от тях предполага ниско квалифициран труд на смени. Допълнителни ресурси, като помощ и подкрепа от родители и разширено семейство, както бе казано по-горе – няма.

Прилагането на мерки като защитена заетост и субсидирана заетост биха били от изключителна полза за социалното включване на ЖТХ от най-уязвимите и високо рискови групи.

✓ Затруднен/забавен достъп до социални и други услуги и процедури, изискващи настояща / постоянна адресна регистрация.

Проблемът с адресната регистрация на ЖТХ е частично решен чрез изрично упълномощаване на ръководителите на приютите от страна на принципала на услугите – НКБТХ. Те могат да регистрират пострадалите по настоящ адрес. Постоянната адресна регистрация не се променя, защото това предполага смяна на документа за самоличност и изписване адреса на Приюта, което е в разрез с правилата за конфиденциалност на местонахождението му. От друга страна, настоящата адресна регистрация също залага риск от разкриване на адреса и лицето.

Показателен е следният пример:

ЖТХ на 20 г. е експлоатирана сексуално във вътрешен трафик от бащата на детето си, с когото е живяла на партньорски начала. Експлоатирана е при тежки условия, физическо насилие, заплахи. Детето се отглежда от неговите родители, при които е настанено с мярка за закрила по ЗЗДт. Във връзка с преразглеждане на мярката, ОЗД изготвя социален доклад и тъй като има достъп до данни за майката вписва в доклада новия ѝ настоящ адрес, който всъщност е на Приюта в гр. София. Процедурно, документи се получава от бащата на детето.

В подобни случаи се поставят в риск пострадалите, а местонахождението и предназначението на Приюта могат да бъдат разкрити.

Извършването на настояща адресна регистрация е необходимо поради ред обстоятелства – процедури за освидетелстване от ТЕЛК състави, ползване на социални услуги, регистрация в Дирекции „Бюра по труда“ и др. Същевременно, това не е сред първите и приоритетни задачи. Действието по регистрация не се предприема в началната фаза от работа, а на етапа на СОП (3). ЖТХ трябва да е взела решение дали ще продължи престоя в Приюта, а екипът да е преценил потенциалните рискове и потребността от наличието на настоящ адрес. Така минава време, през което ЖТХ няма достъп до много услуги и мерки, което блокира и забавя много от процедурите по реинтеграция.

Поради специфичните рискове и с оглед на сигурността на пострадалите, те пребивават в Приют далеч от обичайното си местоживеене в страната. Именно поради конфиденциалността на моментното им местонахождение, както и това на Приюта, изискването за настояща адресна регистрация при ползването на услуги, избор на лекар и др. следва да отпадне.

✓ Липса на преходни услуги за настаняване на ЖТХ, след напускане на приютите

Периодът след напускане на Приюта изисква адаптация към новия начин на живот, която е желателно да бъде плавна и при оказване на последваща подкрепа. В гр. Бургас действа Приют за последваща реинтеграция на ЖТХ с капацитет четири места, който е единственият за страната. В него, клиентите имат възможността да тестват уменията си за самостоятелен живот, да осъществяват трудова дейност, сами да покриват личните си нужди, но същевременно да нямат допълнителни затруднения като квартирни и режийни разходи. Това преходно звено затвърждава и доразвива уменията, които са формирали в приютите. Настаняванията в тази услуга са предимно на ЖТХ, които са пребивавали в Приют за временно настаняване в Бургас. Това е логичен ход, тъй като се предполага че там вече са изградили социални контакти, имат работа или са регистрирани в Дирекция „Бюро по труда“, имат личен лекар, а ако има деца те са устроени в детски градини или за записани в училища.

ЖТХ, пребивавали в приютите във Варна и София са извън обхвата на тази услуга или такива случаи са в кръга на изключенията. Комплексният подход и затварянето на цикъла на услуги за подкрепа и социално включване изисква изграждането на подобни преходни звена първо в градовете с действащи вече услуги – Приют и Център за ЖТХ.

Специално внимание заслужават случаите на ЖТХ с ментални увреждания и психични заболявания. Настаняването им в социална услуга след Приюта е единствената възможност за оцеляване и предотвратяване на ре-трафик.

✓ *Значителни трудности, свързани с реинтеграцията или насочването към социални услуги на ЖТХ с увреждания и психични заболявания*

ЖТХ с наличието на увреждания (предимно ментални и по-рядко физически и сетивни), както и тези с диагнози като шизофрения и биполарно афективно разстройство, често са насочвани към специализираните Приюти. Тенденцията за увеличаване броя на клиенти от този профил се запазва. Акцентът при обгрижването им са здравните потребности, диагностициране, ТЕЛК процедури, трудоустрояване, проучване на възможности за пренасочване към релевантна на увреждането/състоянието им социална услуга. Относително рядко е възможна реинтеграция в семейна среда. Умения за самостоятелност липсват или са крайно дефицитарни.

На фона на всички тези обстоятелства е затрудненият достъп до социални услуги за настаняване от типа на защитени жилища за хора с увреждания, центрове за настаняване от семеен тип и др. Причините вероятно са комплекси и някои от тях са недостиг на свободни места, немотивиран отказ от страна на доставчиците, предразсъдъци и стигматизация. Процедурите за приоритетно настаняване много често остават безрезултатни. Това означава, че ЖТХ остават в Приюта неоправдано дълго време при положение, че той отдавна е изпълнил своето предназначение. Подобни случаи не са изолирани, а посочените два илюстрират системния проблем с изчакване на алтернатива за ЖТХ с увреждане.

ЖТХ на 26 г., сексуална експлоатация в Кипър.

Диагноза: F71: Умерена умствена изостаналост. Параноидна шизофрения- ремисия

Период на настаняване в Приюта: две години и пет месеца (от 21.12.2016 г.- 28.05.2019 г.)

ЖТХ на 33 г., сексуална експлоатация в Германия.

Диагноза: F70: Лека умствена изостаналост

Общо заболяване: Установена зараза с вируса на HIV-1, субклиничен имуноен дефицит, оперативно безлецие и адхерентна левкома.

Период на настаняване в Приюта: две години и седем месеца (от 24.06.2018 г. до 28.01.2021 г.)

Същевременно, при постъпването на нови сигнали, специализираните услуги по ЗБТХ са с изпълнен капацитет и не могат да поемат новите спешни настанявания. Те биват насочвани най-често към кризисни центрове, които обаче не предполагат дългия престой на ЖТХ със статут на специална закрила. В програмите им не са включени голяма част от специфичните дейности за тази целева група. С малки изключения етапите на работа не следват процедурите на НМН.

✓ *Бавен наказателен процес, изтощителни процедури, затруднен достъп до правосъдие и финансова компенсация*

Участието на ЖТХ в наказателното производство е съществен етап от прилагането на НМН. Макар че е предвидено като мярка в последната процедура (СОП 3), на практика примерите показват че то започва още с постъпването в Приюта, дори и преди това. В много от случаите, жертвата е дала свидетелски показания в рамките на образуваното досъдебно производство още преди да е настанена. Участието на пострадалите в наказателното производство още на етапа „Закрила и подкрепа“ потвърждава тезата, че периодът за размисъл не се респектира от разследващите органи.

Продължителността на наказателното производство и изтощителните процедури, а често и отношението към ЖТХ оказват негативно въздействие не само върху психичното им състояние, но и по отношение на всички сфери от личния им живот. Въпреки че, съгласно чл.12 от Директива 2011/36/ЕС, жертвите на трафик са обект на специално отношение за да се избегне вторичната виктимизация, на практика нещата не стоят така. Пострадалите са подлагани на множество разпити по време на разследването, наказателното преследване или съдебното производство. Например, в един от случаите са образувани няколко досъдебни производства в различни райони в страната и до обединяването им, ЖТХ е разпитвана седем пъти. В случаите на външен трафик, разпитването на ЖТХ започва още в страната на дестинация, продължава с посрещането ѝ в България и следва в досъдебната фаза. В рамките на образуваното следствено дело се разпитва пред следовател, като следва и разпит пред съдия. Ако производството продължи в съдебна фаза, разпитите продължават. Допълнително травмиращи са и други етапи от процеса – срещите с вещи лица, процедурите по разпознаване и др.

Съгласно натрупания опит от работата с ЖТХ-свидетели в наказателни производства, може да се направи извод, че тези примери не са изключения. По-скоро прилагането на Директива 2011/36/ЕС в тази ѝ част е изключение, като следва да се отчете че има и добри практики, които са посочени и илюстрирани с примери в настоящия доклад.

Преживяванията на ЖТХ-участници в процеса и надеждата за справедливо правосъдие са пресъздадени в пледоарията на пострадала от престъплението, ползвала подкрепата на Център за закрила и помощ в гр. Варна:

„След запознанството ми с подсъдимия през 2018 г. животът ми се преобърна и коренно се промени. Преживях нечовешко насилие и отношение. Бях принуждавана да предоставям сексуални услуги против волята ми. В онези моменти изпитах много болка. Не минава и ден, в който да не се сетя за огромното унижение, което преживях. Това, което се случи с мен, е нещо, което никога няма да забравя и не пожелавам на никого. Единственото нещо, което искам и за което се моля всеки ден, е този човек да получи заслуженото наказание. Искане ми се да знам, че има справедливост. И вярвам, че има справедливост.

Всеки път, когато съм в съдебната зала, всичко което съм преживявала изплува отново – побоят, изнасилванията и униженията. Преживявам ги отново и отново и... отново. Искане всичко да свърши, искам да знам, че всичко има край.

Следя съдебния процес, явявам се на всяко заседание насрочено от съда, каквото и да ми коства това, защото всеки път чувствам, че справедливостта ще настъпи скоро. Пътувам от гр. Варна и това ми коства много. Всички планове, които правя включително и посещенията при децата ми, ги съобразявам със съдебните заседания в гр. Варна. Немалко пъти бих път напразно, защото в последния момент заседанието се отлагаше. Въпреки това, аз не спирам да се надявам и да вярвам, че той трябва да получи заслуженото си, а именно да бъде осъден и да лежи в затвора. Ясно ми е, че не мога да чакам парично обезщетение от него... и да искам, няма какво да му взема. И това за мен не е най-важното, ще е достатъчно да знам, че той ще понесе наказание за всичко което ми стори, преживях и продължавам да преживявам и до днес.

Надявам се на справедливост, за да мога да приключа с този тежък етап от моя живота, без да се връщам към ужасните неща, които преживях и които искам да забравя!“

Понякога ЖТХ срещат грубо отношение, negliжиране на проблема, явно недоверие и стигматизация. Отделни примери показват и липсата на подходящи условия, обстановка, провеждане на разпит пред трети лица, които нямат касателство към случая.

Дете ЖТХ на 16 г. е разпитвано в районно полицейско управление, като в кабинета присъстват и други служители. Влизат граждани, провеждат се паралелни разговори на различни теми. Разпитът тече в тази обстановка през цялото време. Момичето трябва да отговаря на въпроси, свързани със сексуалната експлоатация, броя на клиентите, цените на сексуалните услуги.

Подобни практики са крайно унизителни за ЖТХ, нарушават правата им и ги карат да се чувстват по-скоро като преследвано лице в производство, което дава обяснение за нарушения, които е извършило.

Въпросите на пострадалите относно визуалния контакт с извършителя/те са на дневен ред още в началния етап на производството. На тях те никога не получават еднозначен отговор.

“Той (трафикантът) ще бъде ли в съда, заедно с мен ? Притеснявам се, че ако го видя няма да мога да говоря и пак ще започна да заеквам !”, ЖТХ на 30 г.

Наблюденията показват, че на места разследващите и правораздавателните органи се стараят да избягват визуалния контакт. Адвокатите на обвиняемите, обаче настояват за такива действия, именно поради въздействието, което този контакт ще окаже върху жертвата. Визуалният контакт изцяло подкрепя интересите и носи ползи на обвиняемия/те, а избягването му не е гарантирано в процеса.

Обезпечаването на сигурността на пострадалото лице, участник в наказателния процес следва да бъде приоритет и да се прилагат всички законови мерки и гаранции. За съжаление, не винаги се предприемат такива. От друга страна, ЖТХ не разбират значението им и рядко правят такива искания, именно защото не са им представени на разбираем език и с подходящ подход в комуникацията. Що се отнася до ЗЗЛЗВНП, той е приложим само при определени случаи, но дори и при тях често остава само като разписана в законодателството възможност.

Достъпът до правна помощ е възможен само ако ЖТХ има подкрепа и правата ѝ са разяснени по разбираем за нея начин. Подобни практики също попадат в категорията на изключенията. Насочването им към регионалните центрове за консултиране към АС се извършва най-често от екипа на услугите, в които лицето е обгрижвано.

По отношение на процесуалното представителство, за ЖТХ е важно то да бъде осъществявано от адвокат, към когото има безрезервно доверие. Специализираното обучение на адвокати по теми, свързани с трафика на хора, преживяванията на жертвите и способите за контрол на извършителите, както и опита им в тези дела са условия от изключителна важност.

Правата и интересите на пострадалото лице и обвиняемия не са балансирани и в съдебната фаза на производството. В сравнителен план, тази неравнопоставеност е представена схематично.

Жертвата на трафик	Извършителят на престъплението	Как да се постигне баланс?
ЖТХ нямат подкрепата на семейство и близки	Извършителят е подкрепян от семейството и обкръжението си	Осигуряване на професионална подкрепа на ЖТХ и придружаване в процеса
ЖТХ нямат доходи и не могат да си позволят ангажирането на посочен от самите тях адвокат	Извършителят ангажира избрани от него опитни адвокати и има възможност да заплати възнаграждението на защитниците си	Списък на обучени в тази сфера адвокати, достъпен за ЖТХ Възможност да ползват безплатно правни услуги и ангажират адвокат, който вече ги е консултирал и на когото имат доверие
ЖТХ е сама	Извършителят ползва подкрепата на един или повече адвокати	Подготовка и придружаване на ЖТХ в съдебна зала от психолог/социален работник, на когото има доверие Възможност на ЖТХ да ангажира посочен от нея адвокат
ЖТХ не познава съдебната институция и няма опит в съдебна зала	Извършителят познава добре правата си и често има опит със съдебната система	Подготовка и подкрепа на ЖТХ за участие в съдебния процес
ЖТХ губи мотивация да участва в процеса и да отстаива правата си, поради продължителността и изтощителните процедури в НП	Извършителят е силно мотивиран да отстаива позицията си /с помощта на защитата/ и избегне осъдителна присъда	Последователна, дългосрочна подкрепа и грижа за пострадалите/свидетелите Мотивация и подкрепа до края на НП

Сходно с всички етапи от работата по случая, ЖТХ с увреждания и психични заболявания имат най-големи затруднения и в тези процедури. Подобни казуси стигат до съдебната фаза изключително рядко. Поради естеството на диагнозите им, пострадалите са възприети като неблагоприятни свидетели. Достъпът и правото им на справедливо правосъдие са поставени пред поредица от бариери.

Финансовата компенсация на ЖТХ е слаба страна на дължимата грижа за пострадалите. В България, ЗПФКЖП продължава да бъде неприложим по отношение на пострадалите. Нанесените имуществени щети, които могат да бъдат компенсирани с този правен инструмент са недоказуеми или напълно липсват, за сметка на неимуществените, които нито чрез този закон, нито чрез граждански иск получават финансово измерима компенсация.

Негативният опит на жертвите, не щадящите процедури, множеството бариери и не на последно място – прекратяване на досъдебното производство или условна присъда като изход от наказателния процес водят до демотивация, разочарование, страх от реваншизъм и насочването на вината към себе си. Не веднъж, в разказите си те са споделяли лаконично: „Съжалявам, че се захванах с това!“.

Всички изложени по-горе факти, подкрепени с реални примери от практиката през последните шест години, очертават потребност от подобряване на действащите към момента политики и мерки за социалното включване на ЖТХ. Добрите и успешни практики, които не липсват и също са надлежно описани могат да бъдат отправна точка за изпълнението на следните препоръки:

Дългосрочна подкрепа и овластяване:

- ✓ Въвеждане на адаптирани програми и облекчаващи условия за участието на ЖТХ в образователния процес. Създаване на мотивационни схеми за желаещите да продължат образованието си пълнолетни лица и деца над 16 г. Ресурсно подпомагане на учащите в широк смисъл (допълнителна помощ при усвояване на учебния материал, консултации, транспорт, осигуряване на учебни материали, др.);

- ✓ Въвеждане на промени в законови и подзаконови актове, при които след удостоверяване, че лицето ползва специализирана услуга в конкретно населено място има право на достъп до социални придобивки, детски надбавки, здравни услуги, местни и държавно делегирани социални услуги, мерки за заетост и др. по актуалното му местонахождение, без да се изисква настояща адресна регистрация и без да се нарушава конфиденциалността на адреса, на който пребивава;

- ✓ При трудоустрояването на ЖТХ да се вземат предвид и последствията от травмите, претърпени в контекста на трафика на хора, ПТСР и др. С промени в подзаконови актове да се гарантира бърз достъп и приоритетно разглеждане на заявления за освидетелстване от ЖТХ;

- ✓ Осигуряване на субсидирана и защитена заетост за ЖТХ. В страната има подобни практики по отношение на уязвими групи-хора с увреждания, мигранти. Уместно е подобни програми да се заложат първоначално на проектен принцип, след което да се утвърдят като устойчива практика с държавно финансиране и в условията на партньорство с местна власт, бизнес и неправителствен сектор;

- ✓ Разработване на система от стимули за работодатели, осигуряващи заетост на ЖТХ (преференции от социален и икономически характер, финансови облекчения, преференциални цени/безплатни рекламни пространства, подобрения на работната среда, обезпечаване с доброволци за извършване на конкретна дейност и др.)

- ✓ Развиване на менторски програми, като същите се прилагат независимо или се внедряват и допълват дейността на услугите за ЖТХ, на социалните предприятия и местата осигуряващи заетост на пострадалите. Предвиждане на гъвкавост и мобилност на програмите;

- ✓ Планиране на обученията на доставчиците на социални услуги за подходи в работата с потребители-ЖТХ. Включване на програми, съдържащи пакет от реинтеграционни мерки. Приоритетно акцентирание върху доставчици, които работят с най-уязвимите групи-хора с ментални увреждания, психични заболявания, мигранти, малцинствени общности, бременни жени и майки, отглеждащи сами децата си;

- ✓ Планиране на обученията за екипите на действащите в страната приюти, центрове и приют за последваща реинтеграция по теми свързани с миграционните процеси, спецификата в работата с ЖТХ с граждани на страни извън ЕС, законодателство и др.;

- ✓ Актуализация на Приложение №2: „Критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за жертви на трафик на хора“ към НМН. Предприемане на корекции в текстовете на НМН, касаещи достъпа, видовете и насочването към социални услуги, превеждането им в съответствие със ЗСУ и съобразяване с новата терминология и стандарти на работа. Включване на по-широко описание на дейностите и мерките, които се предприемат в приютите, центрове, приюта за последваща реинтеграция, предвид вече натрупания опит и практики;

✓ Планиране в Националните програми за противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите, разкриването на услуги за реинтеграция по модела на Приют за последваща реинтеграция на жертви на трафик на хора в гр. Бургас. Приоритетно обезпечаване с такива услуги на градовете с действащи приюти и центрове по ЗБТХ, с оглед затваряне на пълния цикъл от процедури в подкрепа на пострадалите. Мултиплициране на добрите практики и в други райони на следващ етап;

✓ Въвеждане на мобилност в работата с ЖТХ в периода на адаптация към нови условия на живот, след напускане на услугите. Сформиране към МКБТХ на мобилни екипи за проследяване и последваща подкрепа. Мобилни програми могат да бъдат закрепени към действащите услуги – приюти и центрове.

Участие в наказателния процес и финансова компенсация:

✓ Цялостно транспониране в законодателството на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления. Това следва да се планира в кратки и ясно установени срокове, предвид задължението на България като членка на ЕС да транспонира директивата до 2015 г;

✓ Прилагане в наказателните производства на специален подход и щадящи процедури спрямо жертвите, в съответствие с Директива 2011/36/ЕС. Недопускане осъществяването на визуален контакт между пострадалото лице и обвиняемия в производството;

✓ Узаконавяване на асистенцията на ЖТХ по време на наказателния процес – подкрепа, подготовка и придружаване. Регламентиране в законодателството на „комуникационен посредник,,“, ролята и функциите му при разпити на ЖТХ с ментални увреждания/психични заболявания и деца в досъдебна и съдебна фаза на наказателното производство;

✓ Изрично регламентиране в ЗПП на правото на пострадалото лице да ползва услуги на посочен от него адвокат и спазването му;

✓ Съставяне на списък на обучени адвокати, с опит в дела по трафик на хора, който да е наличен във всички адвокатски колегии. Актуален списък да се предоставя на действащите услуги за ЖТХ в региона, НКБТХ и МКБТХ;

✓ Разработване на механизъм за оползотворяване в полза на пострадалите на конфискувани финансови активи, движимо и недвижимо имущество от осъдените за престъплението. Създаване на държавен фонд, който да гарантира присъденото обезщетение, в случаите когато това не може да бъде осигурено от осъдените извършители;

✓ Промени в ЗПФКЖП в посока регламентиране на възможност за финансово обезпечаване на нанесените на жертвите неимуществените вреди;

✓ Провеждане на допълнителни проучвания относно въздействието, което имат отделните мерки в СОП (3) върху обгрижваните ЖТХ и на тази база планиране на действия за подобряването им.

VI. ПРОГНОЗА ЗА БЪДЕЩИ ТЕНДЕНЦИИ. НЕОБХОДИМИ И / ИЛИ ВЪЗМОЖНИ ДЕЙСТВИЯ НА НАЦИОНАЛНО И МЕСТНО НИВО

Въз основа на направените констатации към основните тематични области от доклада могат да се изведат няколко основни тенденции. Техният списък не е изчерпателен, но би могъл да бъде ориентир относно бъдещето развитие/задълбочаване на проблематиката в случай, че не се предприемат мерки и координирани усилия за преодоляване на пропуските, проблемните области и отговор на предизвикателствата. Към всяка формулирана тенденция са приложени предложения за необходимите действия на национално и месно ниво. В раздела, адресиращ НМН след анализирането на всяка СОП също са направени съотносими към нея препоръки. По отношение на някои от тях, на места има частично установени практики (например обученията, които се инициират от НКБТХ и партньори, МКБТХ и НПО с опит в тази сфера), а други са в начален етап на планиране и прилагане. Ускоряването на тези процеси и предприемането на много повече от необходимите действия би трябвало да бъде сред приоритетните задачи на държавната и местните власти, в чиято компетентност и отговорност е противодействието и предотвратяването на последствията от трафика на хора. С оглед на това, че основен фокус на доклада е закрилата на ЖТХ, тенденциите свързани с правата на пострадалите и системата за закрила на пълнолетните пострадали са разгърнати по-широко.

1.Тенденция: Утвърждаване на методи и организация на трафика на хора, които гарантират недосегаемостта и облагодетелстването на трафикантите, като за сметка на това затрудняват разкриването на престъпната дейност и/или поставят ЖТХ в допълнителни рискове

Затвърждаваща се практика е трафикантите да прилагат подходи, обезпечавачи недосегаемостта им, съчетано с извличането на максимални облаги от лицата ЖТХ. Освен чрез експлоатация (в една или повече форми), те се облагодетелстват и от допълнителни доходи от престъпна дейност, при която обаче на преден план е поставено пострадалото лице. Съотносим въпрос към настоящата тенденция е този за (не)наказуемостта на ЖТХ, извършвали престъпления в контекста на експлоатацията в трафик на хора. Този въпрос заслужава специално внимание предвид препоръките на международните мониториращи органи.

Трафикантите, не рядко използват законни бизнес структури за улесняване на трафика с цел сексуална и трудова експлоатация. Освен това, онлайн експлоатацията и засилващата се роля на социалните мрежи в процесите на въвличане, рекламиране на услуги, както и контрола стават все по-актуални.

Всичко това ще поставя все по-сериозни затруднения пред органите по разследване, преследване и наказание. Вероятно тази тенденция ще се задълбочава, тъй като е твърде изгодна за извършителите на престъплението.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ В национален план е необходимо полагане на целенасочени усилия за премахване на финансовите устои на трафика на хора. Нарастващото използване на законни бизнес структури за улесняване на престъплението, предполага и преплитане на законни и незаконни парични потоци. Това изисква надграждане на капацитета на разследващите институции, набиране и осигуряване на специализирано обучение на полицейски служители, които да провеждат сложни финансови разследвания, както и разследване на престъпления в интернет;

✓ Планиране и осъществяване на обучения на полицейски служители, прокурори, следователи, съдии във всички области в страната. В тематичен план, поставяне на акцент върху новите тенденции, методи на действие и профили на трафикантите и ЖТХ, както и прилагане на подходи отчитащи тези специфики. Темите за идентификацията, оценката на риска и нуждите, насочването и ненаказуемостта на пострадалото лице също трябва да бъдат изведени като приоритетни в обученията;

✓ Въвеждане във всяка една структура, отговорна за разследване, преследване и правораздаване на специализирани звена/състави за работа със случаи на трафик на хора, подобно на тези, които вече са факт в прокуратурите от 2022 г. Планиране на системно надграждащо обучение и обмяна на опит;

✓ Актуализиране на Приложение 1: „Показатели за идентификация на жертви на трафик“ на НМН, като се отчитат новите профили на ЖТХ, подходи и методи на извършителите, форми на експлоатация.

2.Тенденция: Създаване на предпоставки, завишаващи риска от въвличане в трафик на жени и момичета

Видно от статистическите данни относно пола, произхода, профила и формата на експлоатация на пострадалите лица, предоставени от АНКБТХ³⁵ и основните доставчици на услуги за ЖТХ, жените и момичетата са най-засегната група. Тази тенденция не се различава от глобалните тенденции и особено тези в Европа. Жени и непълнолетни момичета са експлоатирани предимно сексуално, макар че са налице и данни за трудова експлоатация, просия, трафик на бременни с цел продажба на детето. Насилието, основано на пола (НОП)³⁶ във всичките му форми и неравнопоставеността на половете, която е в основата му, както и наличието на допълнителни фактори, като например увреждане, психично заболяване, безпомощно състояние, липса на каквато и да е подкрепяща среда са базисни предпоставки за набирането им в схеми на трафик с цел експлоатация. Следователно националните и местни политики следва да предприемат засилени мерки за защита на жените и момичетата и елиминиране на всички форми на насилие и дискриминация.

За съжаление, институционалните усилия се оказват крайно недостатъчни, доказателство за което са мащабите на проблема. Социалните услуги и програми за пострадалите от НОП са малко на брой и

³⁵ АНКБТХ предоставя справка за получените сигнали в периода 2017-2021 г., както и данни от ПРБ за същия период

³⁶ Насилието, основано на пола е насилие, което е насочено срещу някое лице именно поради неговия/нейния пол. Това представлява нарушение на основното право на живот, свобода, сигурност, достойнство, равенство между мъжете и жените, на свободата от дискриминация и на правото на физическа и психическа неприкосновеност. Насилието, основано на пола отразява и засилва неравенството между мъжете и жените.

дори не покриват всички областни центрове в страната. Отделно, обществените нагласи често толерират неравнопоставеността на половете, а насилието на жените във всичките му форми е водещ и мощен механизъм за поддържане на подчиненото им положение.

Домашното насилие е сред водещите предпоставки и очертава основния профил на засегнатите жени и момичета от престъплението „трафик на хора“. То неизменно присъства в историите на ЖТХ, както сочат данните предоставени от НПО-доставчици на услуги. На този фон, направените постъпки за изменение и допълнение на Закона за защита от домашното насилие (ЗЗДН) все още не са довели до крайния резултат. Наказателно-правната защита също е недостатъчно ефективна, а промените в тази област се реализират с още по-бавни темпове.

Ранните бракове и „раждане на деца от деца“, характерни за някои общности често се обясняват с културални специфики. Предприеманите действия от страна на органите за закрила на детето често се ограничават до настаняване на малолетните и непълнолетни момичета в кризисни центрове като кратковременна мярка, а извършителите остават ненаказани. Превантивните мерки са оскъдни, а ако има такива те обхващат по-големите градове в страната и не се характеризират със системност.

Сексуалните посегателства над жени и момичета се определят като „трудно доказуеми“ и често остават без адекватен отговор и последствия. Нещо повече, налице е тенденция за пренасяне на вината върху пострадалата, което говори за липса на сензитивност и разбиране на проблема. Удивително, подобни нагласи съществуват и спрямо малолетни и непълнолетни момичета.

Бременни жени, както и майки с деца, живеещи в маргинализирани общности е особено застрашена от въвлечане в трафик група. Ранното отпадане от образователната система, изолираността от социален и обществен живот, финансовата безизходица и житейската ситуация, налагаща да се грижат най-често за повече от едно деца ги поставя в риск и без алтернативи.

Жените и момичетата с увреждания са поставени във висок риск от тежки злоупотреби, насилие и рискови практики в сексуалната индустрия.

Трафикът с цел държане в подчинено положение, засяга предимно жените и момичетата. Те са в по-голяма степен застрашени от злоупотреби чрез прилагане на няколко експлоатационни форми (просия, сексуална и трудова експлоатация, трафик на бременни с цел продажба на новороденото), рискове от заразяване с ХИВ/ППИ, насилие, заплахи и контрол през темата за сигурността на децата им.

Практиките на органите за закрила на детето спрямо ЖТХ с деца са твърде не щадящи. Безизходицата, липсата на дом, подкрепяща среда и доходи не срещат в отговор мерки за стабилизиране и подкрепа. Предприетите действия са насочени към закрилата на детето (често извеждане от средата на майката, определена за рискова и неблагонадеждна). Изключение в това отношение правят случаи на насочване на ЖТХ към социални услуги, заедно с детето. След насочването обаче, ангажимента за подпомагане остава изцяло на грижите на доставчиците на социални услуги, без гаранции за подкрепа от институциите. От ЖТХ се иска да докажат капацитет и възможности да отглеждат децата, без да е създаден подходящ контекст включващ набор от мерки – осигуряване на общинско жилище, подходяща заетост, услуги за почасова грижа за децата и др.

В условията на последователно връхлитащи кризи и свързаните с тях социално-икономически последствия в съчетание с липсата на засилени мерки за утвърждаване равнопоставеността между жените и мъже, елиминиране на дискриминацията, превенцията и защита от НОП, нараства и риска от трафик на жени и момичета.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Отчитане на аспекта равнопоставеност на половете и включването му в мерките за превенция и обучение/квалификация на кадри в националните програми за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите, както и в националните програми за превенция и защита от домашното насилие през следващите години;

✓ Инициране на промени в НК и НПК за засилена наказателно-правна защита на пострадалите от НОП и домашно насилие лица. Гласуване и приемане на измененията и допълненията на ЗЗДН;

✓ Създаване на алтернативни възможности за жени, които предоставят доброволно сексуални услуги и искат да излязат от контекста на проституцията – комплекс от мерки, включващи гъвкави възможности за образование/квалификация, субсидирана заетост, съдействие и услуги, подпомагащи отглеждането на децата и др.

✓ Съдействие на ЖТХ, които желаят да продължат образованието си, да се квалифицират или да се включат в програми за ограмотяване чрез осигуряване на ресурсна подкрепа и подпомагане, както

и допълнителна подкрепа и помощ в грижите децата. Въвеждане на система от стимули за жени и момичета от уязвими групи, с оглед включването им в образователни програми;

✓ Осигуряване на подходящи мерки за заетост на жени от уязвими групи и общности на местно ниво. Обучение на служителите в структурите на АЗ в умения за ранна идентификация, оценка на риска и потребностите и подходи при работата с жени в потенциален риск от въвличане в трафик;

✓ Оказване на съдействие и подкрепа от страна на ОЗД на ЖТХ, които са оцелели от ситуация на трафик и заявяват желание за реинтеграция на децата си. Ресурсно и финансово обезпечаване на програми за подпомагане, които Д „СП“/ОЗД може да предоставя на пострадалите, оказване на последваща подкрепа (не само проследяване) след реинтеграцията;

✓ Активни местни политики за оказване на съдействието и подкрепата, които могат да включват: приоритетно ползване на социални услуги, приоритетен прием на децата на ЖТХ в детски ясли и детски градини, целево парично подпомагане;

✓ Инициране на допълнения в наредбите на общинските съвети, касаещи настаняването в общински жилища, посредством които идентифицирани ЖТХ, майки с деца или такива с особена уязвимост, поради увреждане или заболяване могат да бъдат приоритетно настанявани, на базата на разработени критерии;

✓ Разкриване на услуги, които предоставят дневна или почасова грижа на деца, отглеждани от майките си - жени от уязвими групи, които нямат подкрепа от семейство и близки роднини;

✓ Засилени проактивни действия и теренна работа в рискови и маргинализирани общности. Предвиждане на стимули за включване на жени и момичета в тях;

3.Тенденция: Възможно завишаване броя на потенциалните ЖТХ, граждани на страни извън ЕС

През последните години, както бе посочено в доклада, макар и все още малко на брой към услугите за ЖТХ се реферират пострадала лица, които са граждани на страни извън ЕС. С изключение на доставчиците на услуги за ЖТХ, не се водят данни за броя на идентифицираните чужди граждани станали жертва на престъплението. Посочени са примери, в които България е страна на дестинация за случаи на трафик с цел трудова експлоатация. Недостига на работници в някои сектори в съчетание с ниските разходи за труд на тези уязвими лица създава реална предпоставка за разрастване на това явление. Вероятно жертвите на този вид трафик ще бъдат в по-голямата си част мъже, което кореспондира и с глобалните тенденции.

В условията на глобална криза и военни действия в географска близост, към България се насочват граждани на страни извън ЕС. Лицата, на които е предоставена временна или международна закрила, убежище, както и такива които пребивават нелегално са високо рискова група. Хипотезата сред тях да има случаи на трафик, но те да са латентни е твърде вероятностна. Сериозните пропуски на ниво ранна идентификация на ЖТХ, както и липсата на проактивен подход също могат да бъдат сред водещите причини за ненавременното разпознаване на престъплението по отношение на тази група.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Засилване на сътрудничеството между НКБТХ, ДАБ и НПО, работещи с мигранти. Планиране на действия за обмен на информация и опит, предоставяне на данни за идентифицирани и потенциални жертви-мигранти;

✓ Обучение на работещите в структурите на ДАБ и НПО, работещи по проблемите на мигранти в умения за ранна идентификация, насочване, оценка на риска и неотложните потребности, както и оказване на първична помощ на пострадалите;

✓ Обучение на доставчици на услуги за пълнолетни и деца в теми, свързани с миграционните процеси, права на лицата, получили международна закрила, временна закрила, убежище, специфични културални характеристики, религия, традиции, подходи при работа с различните общности, др. ;

✓ Проактивни действия и програми съвместно с ДАБ и организации, работещи по проблемите на бежанците, като ВКБООН, МОМ, БСЖБ и др.

4.Тенденция: Все по-задълбочаващо се недоверие и съмнения на пострадалите спрямо държавните институции и цялата система за закрила и подпомагане на ЖТХ

Недоверието е в основата на отказа на много пострадала от трафик на хора да съдействат на институциите, отговорни за противодействието на престъплението. То се дължи предимно на натрупан негативен опит в минали периоди и/или на някой от етапите в хода на работа по случая. Както е описано

в доклада, извършителите имат роля за формирането на тези нагласи, но в беседите с ЖТХ на преден план излизат и много примери на отказ от съдействие на институциите, грубо нарушаване на правата им, унизително и обвинително отношение. Най-фрапиращите случаи на излагане на жертвата на допълнителни рискове и стрес, залъгване с цел получаване на информация, натиск и злоупотреби с тях остават само в съзнанието на ЖТХ и разказите им пред консултантите в социалните услуги. Категоричен е отказът им да докладват за тези нарушения, тъй като знаят че ги очакват още повече разпити, а и са убедени че никой няма да ги приеме сериозно и да им повярва. Слабите страни в прилагането на законодателството, липсата на воля и активност на институциите, както и прекомерната бюрокрация са допълнителни фактори. ЖТХ не се чувстват подкрепени от държавата, в лицето на институциите, които най-често срещат. Така, на практика изборът им на живот в контекста на експлоатация е предопределен от липсата на каквато и да е друга равностойна житейска алтернатива.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Полагане на усилия от всички заинтересовани страни по НМН и от институциите на местно ниво за изграждане на основите на доверие в системата за закрила, подпомагане на ЖТХ и справедливо наказание на трафикантите. Това означава изграждане на капацитет във всички структури на национално и местно ниво за работа по тези случаи от идентификацията до пълноценната реинтеграция и последваща подкрепа. Преди всичко разбира се, това е въпрос и на политическа воля;

✓ Специализацията на отделни служители, както и определяне на специализирани звена/състави във всяка ключова институция и НПО, тяхното сензитивизиране и обучение е от съществено значение за качеството на мерките по закрила, подпомагане и възмездяване на ЖТХ;

✓ Ясно разписани във всяка институция инструкции за интервенции в случаи на предполагаем или идентифициран риск от трафик, които имат задължителен характер и упражняването на контрол върху изпълнението им;

✓ Засилване на проактивния подход, особено сред най-уязвимите и рискови общности. Повече работа на терен в общността и по-малко бариери от административен и бюрократичен характер, с цел намаляване мащабите на формиралата се „пропаст“ между държавните институции и нуждаещите се от подкрепа.

5.Тенденция: Високо рискови инциденти поради ненавременна идентификация, омаловажаване, подценяване на риска и неотложните потребности, третиране на лицата не като ЖТХ, а като „създаващи проблеми“ или нормализиране на явлението в някои уязвими общности.

Сериозните пропуски на ниво ранна идентификация и насочване, в повечето случаи предопределят продължителния престой на ЖТХ в рисковата ситуация. Както е посочено в много от илюстративните примери в доклада, това води до задълбочаване на проблема и прогресивно нарастване на риска от тежки инциденти. Стигматизацията на определени групи (напр. роми, предоставящи сексуални услуги, зависими от наркотични вещества, транссексуални и др.) и личните убеждения и предразсъдъци на лица, отговорни за закрила на ЖТХ и предотвратяване на престъплението не рядко имат водеща роля пред задълженията за съдействие, предприемане на незабавни мерки и превенция. Незнанието, липсата на умения и адекватни подходи, а понякога и повърхностното отношение също са сред водещите фактори, засилващи тенденцията за регистриране на тежки последствия и/или разпознаване на престъплението, едва когато е станало твърде късно. В тези случаи, пораженията нанесени върху всеки аспект от живота на жертвата (физическо и психично здраве, автономност, ценностна система, взаимоотношения с другите, родителски капацитет и др.) често са необратими.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Реално прилагане на мерките с фокус превенция на трафика на хора и закрила на най-уязвимите групи, определяни в годишните национални програми на НКБХТ и най-важното – тяхното финансово и ресурсно обезпечаване;

✓ Обучение на служители в държавните институции, доставчици на социални услуги, медицински специалисти, НПО в ранна идентификация, адекватно насочване и подходи за работа с уязвимите групи, съобразно специфичните характеристики на всяка от тях;

✓ Засилване ролята на МКБТХ в провеждането на дейности с проактивен характер в уязвимите и високо рискове общности, като тези дейности се осъществяват на терен и регулярно. Предвиждане на финансовото им обезпечаване от бюджета на НКБТХ;

✓ Въвеждане на система за проследяване на високо рискови случаи, особено при данни, че лицето вече е било ЖТХ или има съмнения/потенциални опасности от ре-трафик.

6.Тенденция: Потенциален риск от разпад на системата за закрила и подкрепа на пълнолетните жертви на трафик на хора

Тази тенденция нараства прогресивно и при засилващи се темпове от началото към края на периода обхващаш доклада (2017-2022 г.). Дестабилизирането на НКБТХ, като координиращ и наблюдаващ орган, честата смяна председатели³⁷ и функционирането ѝ без секретар от втората половина на 2021 г. са сред основните фактори, предопределящи срив на институционалните постижения в предходните години. Съставът на АНКБТХ последователно намалява до степен, че в края на 2022 г. се състои от трима експерти (единият от които е младши експерт, назначен през м. декември 2022 г.), ангажирани с изпълнението на държавните политики за борба с трафик на хора, в т.ч. закрилата на пострадалите.

Бюджетът на НКБТХ³⁸ не би могъл да обезпечи дейностите залегнали в годишните национални програми. Той не е релевантен на реалната икономическа обстановка в страната, нарастващата инфлация и потребностите от финансово обезпечаване на действащите специализирани услуги за ЖТХ. Годишната издръжка на приютите и центровете е несравнимо по-ниска от тази на сходни социални услуги, регламентирани в ЗСУ, както е отбелязано и илюстрирано с пример по-горе в доклада. НПО, предоставящи услугите трябва да изпълняват залегналите задължения в сключените договор, да отговарят на минималните стандарти за работа, както и на нормативите за численост и квалификация на персонала. Всичко това, обаче не може да бъде осигурено от определената финансова издръжка. Въпреки усилията на намаления състав на АКБТХ, устойчивостта на Приюта и Центъра в гр. София е под въпрос. На следващ план, същото очаква и утвърдените в годините услуги във Варна и Бургас, в случай че не се предприемат спешни мерки за адекватното им финансиране. В допълнение, материалната база на услугите в двата града има нужда от ремонтни дейности, чието осъществяване е немислимо предвид бюджетната рамка на НКБТХ-принципал на приютите за временно настаняване, центровете и приюта за последваща реинтеграция. Закриването на тези услуги, което би било логична последица от изтъкнатите факти и аргументи ще лиши ЖТХ от правото им на защита, гарантираща опазване на живот, сигурност, здравни грижи, психологическа и правна помощ, право на период на възстановяване и размисъл, право на специална закрила на свидетелите в наказателните производства и други права, залегнали в българското и международното законодателство. Това би било скандален факт, уронващ авторитета на страната ни пред международните партньори и в пълен разрез с направените препоръки от мониториращите органи, които изискват не само гаранции за действащите, но и разкриване на нови специализирани услуги.

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Предприемане на спешни мерки за възстановяване на състава на АНКБТХ, оглавяването ѝ от секретар и определяне на адекватна бюджетна издръжка, която да дава възможност за реално, а не само планирано в документи реализиране на политиките за предотвратяване, противодействие на трафика на хора и закрила на пострадалите, както на национално, така и на местно ниво;

✓ Спешни мерки за определяне на годишна финансова издръжка на приютите, центровете и приюта за последваща реинтеграция, която да гарантира оцеляването им, да позволява изпълнението на дейностите, заложи в разписаните в закони и подзаконови актове, НМН и договори между НКБТХ и операторите на услугите³⁹;

✓ Гарантиране на устойчивостта на Приюта и Центъра в гр. София, след финализиране на проект: BG65ISNP001-5.015-0004 „Осигуряване на устойчивост на специализираната подкрепа за жертвите на трафик на хора“ по Фонда „Вътрешна сигурност“, съфинансиран от ЕС. Включване на бюджетната издръжка на услугите в бюджета на НКБТХ за 2024 г.;

✓ Планиране на ремонтни дейности на материалните бази, в които се предоставят услугите и набавяне на оборудване, там където е необходимо, като същото е предвидено в бюджета на НКБТХ;

✓ Инициране на промени в Правилника за приютите за временно настаняване и центровете за закрила

³⁷ В периода 2017-2022 г., НКБТХ е оглавяване от четири председателя и двама секретари на администрацията ѝ. За справка: <https://antitraffic.government.bg/bg/about#structure>

³⁸ Бюджет на НКБТХ по години може да бъде намерен в частта „Годишни програми и доклади“: <https://antitraffic.government.bg/bg/about#structure>

³⁹ Предвид систематичното изоставане в актуализацията на бюджетните издръжки на специализираните услуги за ЖТХ, за оптималното им функциониране е необходимо 100% увеличение на досегашната годишна издръжка

и помощ на жертвите на трафика на хора, като се отчетат настъпили такива в законодателството, както и натрупаната практика, която показва в коя част Правилникът е частично или напълно неприложим, предвид реалностите и специфичните потребности на ЖТХ. Да се направят допълнения относно настаняването и услугите, предоставяни на ЖТХ от трети страни, както и ЖТХ със специални нужди;

✓ Въвеждане на промени в Минималните нормативи за численост и професионална квалификация на персонала на приютите за временно настаняване, за последваща реинтеграция и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафика на хора. Отчитане на потребността от по-голяма численост на персонала, за обезпечаваното на режим 24/7/365. Признание на автономност на услугата Център (така, както е регламентирана и в ЗБТХ) и отпадане на текста, според който ако Център функционира към Приют, то персоналот на Приюта изпълнява функциите на персонал на Центъра, което е практически неизпълнимо;

✓ Актуализация на НМН. Привеждането му в съответствие с настъпилите законодателни промени след периода на последната му актуализация-ЗБТХ, ЗПФКПП, ЗСУ, ЗЧБР, наказателното законодателство и други нормативни актове. Включване на подробна информация относно достъпа и дейността на специализираните услуги по ЗБТХ, предвид вече натрупаната от тях практика. Актуализация на Приложение 2 от НМН: „Критерии и стандарти за предоставяне на социални услуги за жертви на трафик“;

✓ След стабилизирането на НКБТХ и осигуряване устойчивост на действащите приюти, центрове и приют за последваща реинтеграция, предприемане на действия за разкриването на нови специализирани услуги, в съответствие с препоръките на международните експерти.

7.Тенденция: Създаване на контекст, затрудняващ реалното обезпечаване на правата на ЖТХ, гарантирани в международното и националното законодателство

Тази тенденция се основава на много от констатациите направени в доклада, подкрепени с примери от практиката на седемте специализирани услуги за ЖТХ в страната.

Пропуските в ранната идентификация е първата мощна бариера пред възможността на пострадалите да ползват специалните права, гарантирани в законодателството. Непознаването на същността на явлението, показателите за идентификация, като част от НМН, новите профили и методи за набиране и контрол, грешната формулировка на проблема, неадекватните подходи към пострадалите, често са в основата на този пропуск. Неизменно, това води до отпадане на всички права в областта на закрилата и подпомагането и риск от това, лицето да бъде излагано на опасност продължително време.

В случаите на идентифициране на лице-ЖТХ, правото на възстановяване и размисъл не е гарантирано. То често се пренебрегва и среща съпротиви от разследващите органи предвид сроковете на процеса. Така, непосредствено след идентификацията следват разпити (нерядко, няколко на брой и твърде изтощителни), независимо от готовността, състоянието на ЖТХ и все още липсващата подкрепа.

Правата не се разясняват на разбираем език и често процедурата е твърде формална. По този начин, пострадалите имат права, но само на „лист хартия“. Те не знаят как и къде могат да ги ползват, а в повечето случаи не ги разбират.

Все още случаите на упражнено право на статут на специална закрила са твърде малко на брой. Вероятно, това е едно от последствията от незапознатостта с правата. От друга страна капацитетът на приютите в България, който е общо 18 места за цялата страна не би могъл да осигури правото на продължаване на престоя в тях, ако практиката на прилагане на чл.25, т.2 от ЗБТХ⁴⁰ се разработи. Що се отнася до правото на предоставяне на разрешение за продължително пребиваване на територията на Р България за граждани на трети държави⁴¹, такива случаи не бяха открити. Дори и да съществуват, вероятно също са твърде малко на брой.

В допълнение, още на ниво на процедурата по „Закрила и подкрепа“, ЖТХ срещат бариери пред правото на достъп до здравни услуги и болнично лечение, които са преодолими след възстановяването на здравно-осигурителните права. Това от своя страна е процедура изискваща време, а понякога потребността от тези услуги е неотложна, още на входа на работата по случая.

Достъпът до правна помощ е свързан с условия, на които трябва да отговарят пострадалите и няма гаранции за сензитивност и опитност в тези дела на определения от АС адвокат, което е от първостепенно значение за ефективната правна защита на ЖТХ.

⁴⁰ Чл. 25, т.2 от ЗБТХ гласи: На лицата, които са жертви на трафика на хора и са изразили съгласие да сътрудничат за разкриване на извършителите на трафика, се предоставя статут на специална закрила за срока на провеждане на наказателното производство, която включва:(т.2)продължаване на престоя в приютите³⁸ Бюджет на НКБТХ по години може да бъде намерен в частта „Годишни програми и доклади“: <https://antitrafficking.government.bg/bg/about#structure>

⁴¹ Правото на статут на специална закрила е регламентирано в чл.25, т.1 от ЗБТХ

Участието на ЖТХ в наказателното производство е изтощително, а процесът прекомерно продължителен. Прилагането на щадящи процедури е практика, която се прилага предимно от обучени и сензитивирани представители на съответните институции. По-скоро тя се отнася към изключенията. Липсват гаранции за предотвратяване на вторично виктимизиране, в разрез с чл.12, т.4 от Директива 2011/36/ЕС⁴².

Липсват работещи механизми за обезщетение на жертвите. Случаите, при които това право е осигурено касаят дела разглеждани в страните на дестинация, където наличието на държавни фондове компенсират невъзможността за обезщетяване от осъдените лица.

Бариерите пред правата на етап реинтеграция на ЖТХ са твърде много и трудностите са различно естество и в различна област.

Правото на продължаване на образованието в мнозинството от случаите отпада, не само поради липсата на подходящи програми, но и поради преимуществените базисни потребности на пострадалите – да имат къде да живеят, да оцеляват, а в много от случаите и да отглеждат децата си сами. Липсват и подходящи форми на трудова заетост, адекватна на възможностите на повечето ЖТХ.

Изключително проблемна е реинтеграцията на лицата с увреждания и психични заболявания. Често, семейната среда е неблагоприятна, а достъпът до социални услуги е свързан с твърде много условности.

Значими затруднения срещат майките с деца, спрямо които ОЗД имат много повече изисквания, отколкото възможности и инструменти за подкрепа и подпомагане.

В България няма специализирани услуги за ЖТХ-мъже и това налага насочването им към приютите, в които получават закрила майки с деца и жени, засегнати от сексуална експлоатация. Това не е решение, още по-малко добра практика. Липсват специализирани услуги и за деца, ЖТХ. Изключение прави един кризисен център в страната, в който обаче също се съвместяват деца с различен профили и потребности.

Тенденцията за „права, разписани единствено на лист хартия“ се задълбочава, считано от началото към края на изследвания период (2017-2022 г.).

Необходими/възможни действия на национално и местно ниво:

✓ Цялостно транспониране в законодателството на Директива 2012/29/ЕС за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления във възможно най-кратки срокове;

✓ Планиране и провеждане на обучения в умения за ранна идентификация на рисковете от трафик на хора. Сензитивиране и повишаване компетентността по темата на работещите на „първа линия“ служители на институции, социални услуги, НПО. Обученията следва да се провеждат системно във всички области в страната, като се акцентира на районите с висока концентрация и малки населени места, където живеят уязвими общности;

✓ Сензитивиране и обучение на полицейски служители, следователи, прокурори, съдии в прилагането на специални подходи и щадящи процедури спрямо ЖТХ, както на оперативното и досъдебно ниво, така и в съдебното производство. Използването на „синя стая“ за разпити на ЖТХ;

✓ Регламентиране на използването на експертна помощ или посредничество в комуникацията с ЖТХ със специални потребности (увреждане, заболяване, др.) по време на разпити и други действия в наказателното производство;

✓ Подобряване на достъпа до правна помощ на ЖТХ. Специализирано обучение на адвокати по темата и наличен списък с обучените и опитни в такива дела, който е лесно достъпен. Актуален списък да бъде предоставян в НКБТХ, МКБТХ и специализираните услуги за ЖТХ. Гарантиране на възможността за избор на адвокат от пострадалото лице;

✓ Създаване на държавен фонд, който да гарантира присъденото на ЖТХ обезщетение. За целта следва да се преразгледат законовите възможности или да се направят съответните изменения на настоящите, с оглед оползотворяване на конфискувани финансови активи и имущество от осъдените за трафик на хора в полза на пострадалите;

✓ Подобряване на достъпа до здравни услуги на ЖТХ. Законово регламентиране на възможността, ЖТХ

⁴² Чл.12, т.4 от Директива 2011/36/ЕС гласи: „Без да се засягат правата на защита и въз основа на направена от компетентните органи индивидуална оценка на личните обстоятелства на жертвата, държавите-членки гарантират, че жертвите на трафик на хора са обект на специално отношение с цел предотвратяване на евентуално вторично виктимизиране, като в рамките на възможното и в съответствие с основанията, определени в националното право, както и с правилата за съдебна преценка, съдебна практика и насоки, се избягва следното: а) повторни разпити по време на разследването, наказателното преследване или съдебното производство, когато това не е необходимо; б) визуалният контакт между жертвите и обвиняемите, включително при даването на показания, например при разпит или кръстосан разпит, чрез подходящи средства, включително чрез използване на подходящи комуникационни технологии; в) даването на показания в открито заседание на съда; както и г) задаването на въпроси за личния живот, когато това не е необходимо.“

да имат здравно осигуряване за периода на престой в Приюта, аналогично на практика в социалните услуги за настаняване;

✓ Осигуряване на субсидирана и защитена заетост за ЖТХ. Планиране на партньорства между местна власт, бизнес сектор, НПО, доставчици на социални услуги с тази цел. Инициатива и координираща роля на местно ниво могат да имат МКБТХ;

✓ Сензитивиране и обучение на социални работници от териториалните структури на АСП за идентификация и оказване на подкрепа на ЖТХ с деца или ЖТХ с различни увреждания или заболявания;

✓ Съдействие от страна на ОЗД и общините за осигуряване на приоритетен прием на деца на ЖТХ в детски ясли и градини, училища и социални услуги. Приоритетен прием в социални услуги за настаняване на ЖТХ с увреждания, психични заболявания или други специфични потребности;

✓ Стабилизиране и гарантиране устойчивостта на наличните и действащи специализирани услуги за ЖТХ. Планиране на преходни звена – приюти за последваща реинтеграция в градовете, където действат приюти за временно настаняване и центрове;

✓ След гарантиране устойчивостта на настоящите приюти и центрове за ЖТХ, планиране разкриването на нови. В най-кратки срокове, планиране и разкриване на Приют за ЖТХ-мъже. Разкриване на специализирани услуги за деца-ЖТХ, по модела на вече действащите за пълнолетни. В дългосрочен план, профилиране на специализираните услуги за ЖТХ.

В допълнение към заключителната част от доклада, следва да се отбележи и наличието на добри практики и примери в областта на закрилата и подпомагането на ЖТХ в България. Те също присъстват в настоящия доклад, описани са към всяка от основните теми и са илюстрирани чрез примери от практиката. Важно е и уточнението, че тези примери касаят основно началния период, обхванат от доклада. Описаните добри практики са реализирани предимно през 2017 г. и 2018 г. През 2019 г. стават все по-малко, през 2020 г. са единични случаи, а през 2021 г. и 2022 г. се отнасят към изключенията.

Утвърдените силни страни и добри практики в прилагането на националната и местните политики в областта на предотвратяването на трафика на хора и закрилата на ЖТХ са резултат от безспорните постижения на страната и засилената институционална активност в предходни периоди. Основавайки се на натрупания опит в годините, на наличен и допълнително привлечен експертен ресурс и предприемайки незабавни мерки за стабилизиране на НКБТХ и финансово обезпечаване на дейността ѝ, България би могла да възвърне и дори надгради постиженията от предходни години. Това, разбира се е преди всичко въпрос на политическа воля и активност, от страна на всички заинтересовани страни.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА:

Конвенция на Съвета на Европа за борба с трафика на хора: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCT-Content?documentId=090000168064898b>

GRETA 2021. Evaluation report Bulgaria: Third evaluation round. Access to justice and effective remedies for victims of trafficking in human beings. Strasbourg Cedex: Secretariat of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings: <https://rm.coe.int/greta-evaluation-report-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680a249f9> ICAT 2020. Plan of action. Inter-agency coordination group against trafficking in persons

Committee of the Parties to the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings Recommendation CP/Rec(2021)01 on the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Bulgaria adopted at the 28th meeting of the Committee of the Parties on 4 June 2021: <https://rm.coe.int/recommendation-cp-rec-2021-01-on-the-implementation-of-the-council-of-europe/1680a2bc30>

Конвенция на ООН за премахване на всички форми на дискриминация срещу жените: <https://sofia.obshtini.bg/doc/3967/0>
General Recommendation 38 / 2020/ on trafficking of women and girls in the context of international migration: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/general-recommendation-no38-2020-trafficking-women>

CEDAW/C/BGR/CO/8: Concluding observations on the eighth periodic report of Bulgaria: <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/cedawcbgrco8-concluding-observations-eighth-periodic-report>

ECHR, European Convention on Human Rights: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf

TIPR 2020. Trafficking in Persons Report: <https://www.state.gov/reports/2020-trafficking-in-persons-report/>

TIPR 2021. Trafficking in Persons Report: <https://www.state.gov/reports/2021-trafficking-in-persons-report/>

Директива 2011/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2011 година относно предотвратяването и борбата с трафика на хора и защитата на жертвите от него и за замяна на Рамково решение 2002/629/ПВР на Съвета: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0036&from=EN>

Директива 2012/29/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 25 октомври 2012 година за установяване на минимални стандарти за правата, подкрепата и защитата на жертвите на престъпления и за замяна на Рамково решение 2001/220/ПВР на Съвета: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=DE>

Наказателен кодекс: <https://lex.bg/bg/laws/ldoc/1589654529>

Закон за борба с трафика на хора <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135467374> [CETS 197]

Правилник за организацията и дейността на Националната комисия за борба с трафика на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480535>

Правилник за приютите за временно настаняване и центровете за закрила и помощ на жертвите на трафик на хора: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2135480536>

Национална стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021 може да бъде изтеглена оттук: https://antitraffic.government.bg/bg/help#national_strategy

Доклади на НКБТХ за изпълнението на годишните Национални програми за предотвратяване и противодействие на трафика на хора и закрила на жертвите 2017-2021 г.: <https://antitraffic.government.bg/bg/about#reports>

Национален механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик на хора. https://antitraffic.government.bg/bg/help#national_mechanism

Насоки за ТНМ: https://antitraffic.government.bg/wp-content/uploads/свали-в-PDF_eng.pdf

Координационен механизъм на рефериране и обгрижване на случаи на непридружени български деца и деца-жертви на трафик, завръщащи се от чужбина: <https://antitraffic.government.bg/uploads/UsefulInfo/Law/1263815210.doc>

Георгиева И., Оценка на прилагането на Националния механизъм за насочване и подпомагане на жертви на трафик в България, 2018

Данква С., Сейтер С. от FIZ; Маркова Д., Кожухарова Н. от Фондация „Асоциация Анимус“ (ФАА), Двустранни българо-швейцарски насоки за идентифициране, подкрепа и насочване на жертви на трафик на хора, 2018

Фондация „Асоциация Анимус“, Правосъдие за всеки, стратегически документ „Компенсация за жертви на трафик на хора“, 2019

Доклад на Фондация „Дигнитата“, Насилие основано на пола, София, 2021

Велева Е., Евтимова М., Александрова А., Боянова М., Фондация „П.У.Л.С.“, Наръчник за професионалисти, работещи по случаи на трафик на хора, 2021

Генова А. Кръстева М., Хората с увреждания в България, станали жертви на престъпление, Сдружение „Шанс и подкрепа“, София, 2022

Пампоров А., Маркова Е., Йорданова Г., Институт по Философия и Социология при Българска академия на науките, Мониторингов доклад за оценка на изпълнението на националната стратегия за борба с трафика на хора 2017-2021 г, София, 2022

Фондация „Български център за джендър изследвания“ (БЦДИ), Национален доклад по проект „Компенсация за пострадалите от престъпления, свързани с насилие основано на пола— VICO“, 2022

Фондация „SOS-семејства в ризик“ е неправителствена организација, која доставя социални услуги, програми и дейности в областта на закрилата на жени и деца, пострадали от насилие и трафик на хора.

- ✓ Кризисен център за лица, пострадали от насилие и трафик на хора, гр. Варна
- ✓ Кризисен център за деца, гр. Варна
- ✓ Приют за временно настаняване на жертви на трафик на хора, гр. Варна
- ✓ Център за закрила и помощ на жертви на трафик на хора, гр. Варна
- ✓ Приют за временно настаняване на жертви на трафик на хора, гр. София
- ✓ Център за закрила и помощ на жертви на трафик на хора, гр. София
- ✓ Център за социална рехабилитација и интеграција на лица, пострадали от насилие, гр. Варна

Адрес: гр. Варна, ул. „Синчец“ №21

Тел: 052 609 677; 052 613 830

E-mail: sos@mail.bg